

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 6 / 2023

СӨГӨМБІЖӘ

ISSN 0869-1398

Дамир
Йосыпов
күктәге матурлык
жирдә юк

ИШЕТ МИНЕ
әни булу
жиңелме

кунак табынына
чәй тәме
ЧӘЛПӘК

Кадәрия
МЕФРОДЬЕВА:

«Дөнъядагы
иң зур көч –
ышану».

СӨЕМБИКӘ

110

«Сөембикә»нең
беренче саны
чыгуға был
110 ел була!
1913 елда ул нәкъ
менә «Сөембикә»
исеме белән нәшер
ителә башлый,
революциядән соң
«Азат хатын»
дип үзгәртелә,
ә аннан соң кабат
үз исеменә –
асылына әйләнеп
кайта.

Елъязма

Без бүген: «Журналыбызны яратып, жан жылысын кушып эшлибез!» – дип кабатларга яратабыз. Алар, ягъни бездән алда килгәннәр дә шулай эшләгән... Араларында репрессияләргә дучар булганнар да бар... Төрмә салкынлыгы, гаделсезлекләр кичерүчеләр дә... Исемнәре аклану шатлыгын көтеп алучылар да... Журнал кызыклы, файдалы булсын, укучыны уй-гамьнәргә салсын дип ижат газапларында янганнар... «Сөембикә» журналы битләре әнә шулай тарихка керә барган... Менә хәзер безгә шушы фотосурәтләрдән караучы шәхесләр аша «Сөембикә» бүгенгә көнгә килеп җиткән. Кыйбласын да, максатларын да югалтмаган!
Бу сәхифәбез – кайчандыр журналыбыз өчен жан атып яшәүчеләр хақында.

«Азат хатын» журналының баш мөхәррире Асия Хәсәнова
һәм баш мөхәррир урынбасары Габдулла Шәрәфи.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2023

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мәгълүмати технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчелек буенча Федераль хезмәтэндә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сюумбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мәгълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчәрмәләре белән бергә жиһазланганда генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бәя бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Тышлыкта:
Каһрия Мефодьева
Фото: Анна Арахамия

Учредитель:
Акционерное общество
«Татмедиа»

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Каһрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары 222-09-78

Мәликә Әсәтуллина
Гөлнур Хәсәншина
Җаваплы сәркатип
Алсу Шакирова
Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Сайт мөхәррире
Камила Димәхәммәтова

Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Верстка
Резеда Галиуллина
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сөләйманова
Ленар Сафиуллин

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Басма Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр буенча федераль агентлык ярдәмендә нәшер ителә

Редакция адресы: 420066, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.
www.syuumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: (843) 222-09-77
Язылу индексы
ПАП рәсми каталогы буенча:
Татарстанда **П2204** (ярты еллык),
П8299 (берьялык)

Татарстаннан
читтә: **П0279**

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сюумбике»
Расч/счет 40702810600020010309
кор/сч 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст) аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтеннән башка материалларны «Сөембикә»дән күчереп басу тыела.

Формат: 225x290 мм
Күләме 64 бит

Басарга кул куелды: 30.05.2023 ел.
Чыгу көне: 6.06.2023 ел.
Заказ **7513**
Тираж **C-1388**

16+

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучым!

Заманында балаларны ничек үстерү буенча бердәнбер киңәшчебез бар иде безнең – Бенджамин Спок. (Әниләрне, дәү әниләрне исәпләмәгәндә бу.) Табиб-педиатр һәм язучы. Аның узган гасырның кырыгынчы елларында чыккан китабын укып балаларны ничек ашатырга, коендырырга, дәваларга, тәрбияләргә өйрәндек. Безнең өчен ул өстәл китабы булды. Докторның яшь әти-әниләргә әйткән: «Үзегез уйлаганнан күпкә күбрәк беләсез», дигән жөмләсә генә дә ни тора иде!

Бүгенге яшь әниләрнең инфокиңлекләре башка. Аларга ярдәмгә хәзер интернеттагы бихисап форумнар, төркемнәр килә. Мин үзем, оныгыбыз тугач, бик теләп кабат шушы дөньяга чумдым. Һәм, яшермим, беренче мәлдә югалып калдым. Баксаң, без кайчандыр эзләп табып, сайлап алып ашаткан ризыкларны балага бирү бөтенләй дә ярамый икән, сөенә-сөенә үзөбез теккән «прыгунок»ларның да файдадан бигрәк зыяны күбрәк, диләр... Гомумән, без кумир урынына күргән Бенджамин Спокның да күп кенә киңәшләре бүген урынсыз, хәтта зарарлы дип санала... Тәрбиягә дә башка караш...

Димәк, һәр чорның бала үстерүгә кагылышлы үз ысуллары бар булып чыга? Шулайдыр. Әмма шушы урында «Кем баласы димәгез» проектының бу сандагы кунагы – Венера Аитованың әнисе Флөра ханымның сүзләрен китерәсе килә: «...Шунысы бар – балалар төрле булса да, төп тәрбия нигезләре шул ук». Кайчандыр бу хакта язганым бар иде инде, әмма тагын кабатлыйм: чорлар, бала тәрбияләүгә карашлар үзгәрсә дә, бер нәрсә бөхәссез кала – беренче чиратта баланы яратырга кирәк. «Статуслы сер» язмасын укып чыккач, кабат минем белән килешерсез дип уйлыйм: без – әти-әниләр генә түгел, гомумән, җәмгыятьтә олылар балаларга карата җаваплылык турында онытмасак иде. «Ишетәсеңме мине?» язмасы исә балаларыбызга карата игътибарлырак булуны искә төшерә. Әйе, туктап, бар эшне читкә куеп, балаларыбызны ишетергә өйрәник. Күбөбезгә кирәк киңәш бу.

Яратып, Лариса МАЛИКОВА.

Безнең тышлыкта >>

«Синең күз алдында дөньяга
яңа кеше аваз сала! Горурлык
та бар ул хистә, Аллаһның
кодрәтен тану, борчылу,
тантана да... Берни белән
чагыштырып та, бернинди
сүзләр белән аңлатып та
булмый аны.»

10

Ак дөнья илчесе
Лилия Гәрәева

14

Күк ул –
сафлык
Чулпан Галиәхмәтова

18

«Эшли торган кеше
бар жирдә дә кирәк»
Алсу Шакирова

20

Өзелгән
жырны эзләп...
Эльмира Закирова

Заман һәм без

Статуслы сер
Чулпан Галиәхмәтова

Үзүсештә беренче
ярдәмче — китап
Раил Гатауллин

Ишетәсеңме мине?
Алсу Шакирова

Татар дөньясы

Сездә галим булса,
бездә галимә бар
Тәминә Биктимирова

Көнләшүгә дәва
бар микән?
Гүзәл Хисмәтуллина

Мәдәни тормыш

Түгеләсем килә...
Гөлинә Шәйхи

Кояш кыйпылчыклары
Айгөл Хөснүллина

Яшәеш

6
17
24
Жиңги
Сәлиха Әхмәтова

Ялган
ана

24
Тарлавыкта
яшерелгән шәһәр
Әлфия Самат

Хужабикә

28
Кунак
этикеты

31
Массаж ясап...
ял итәбез

Яшел
үләннәрдән соус

32
34
Бизәкле
татар тәлинкәләре
Зилә Нигъмәтуллина

44

50

54

58

59

62

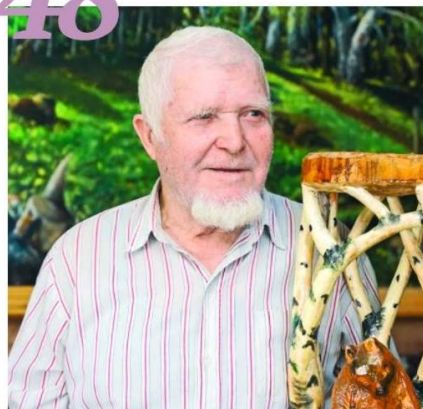
64

38

«Мәхәббәт ул —
зур сынау...»
Гөлнур Сафиуллина

48

Илисәй
оста
Лилия Гәрәева

60

Чәлпәк
Лилиана Миңнеғалиева
тәкъдим итә

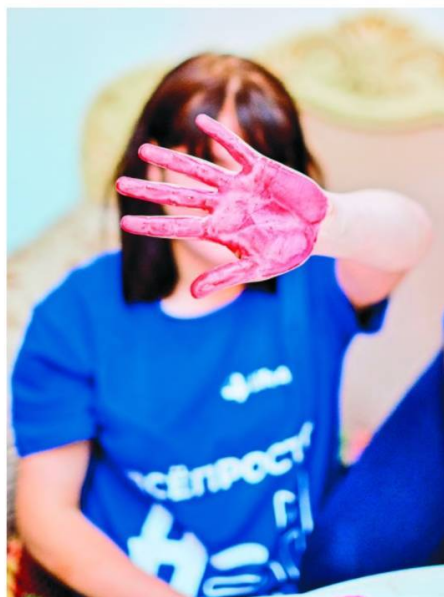

СТАТУСЛЫ СЕР

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Кайчак жәмгыять башын комга тыгып куя да, ишетмим, күрмим, димәк, проблема юк дип уйлый. ВИЧ-инфекция проблемасы белән дә нәкъ шул ук хәл. Аның турында бары тик активистлар гына сөйли, күпләр өчен әлеге авыру туксанынчы елларда калды. Әмма бу зур ялгышлык! Россиядә бүген бер миллионнан артык кеше ВИЧ диагнозы белән яши, һәм статистика ел саен үсә. Алардан читләшәләр, качалар, жирәнәләр. Бу авыру белән бары тик наркоманнар һәм фахшәләр генә авырый дип уйлыйлар. Безгә ул кагылмаячак дигән ныклы карар белән яшәүчеләр дә юк түгел. Туктагыз! Гаепсездән гаепле булганнар да бар бит әле. Алар урынында сез булмассыз дип беркем гарантия бирә алмый. Ә иң кызганычы: без – өлкәннәр гаебе белән бу авыру балаларда да бар. Алар шушы статуслары белән яшәргә, жәмгыять читкә тибәрмәсен өчен моны сер итеп сакларга мәжбүр. Зур тормышка аяк басарга жыенган, әмма яшәтешләреннән иртә өлкәнәйгән үсмерләргә яшәү ничегрәк? Нәрсә турында уйлыйлар? Өлкәннәрне гаеплиләрме? Алар белән очрашып шул хакта сөйләштек. Ачык (ә алар барысы да качаклашырга ярата), күңелләре үтә нечкә булган үсмерләрнең билгеле сәбәпләр аркасында исемнәрен үзгәрттек, фотода йөзләрен яшердек. Кырыс жәмгыять аларның серләрен кабул итәргә, кызганыч, әле әзәр түгел...

Алия, 17 яшь

Миңа кечкенәдән үк дару тәймәләре бирәләр иде. Боларны нигә эчәм дип сорагач, организм яхшы эшләсен өчен, диделәр. Вич-инфекция белән авырганымны өч ел элек белдем. Эти мине Света (Светлана Изамбаева – Ч. Г.) уздырган тренингка алып барды. Кая барганымны да белми бардым. Анда минем кебек үсмерләр күп иде. ВИЧ авыруы, күчү юллары турында сөйләделәр. Ул вакытта да берни аңламадым әле. Үзең кызык булмаган теманы тыңлыйсы да, кабул итәсе дә килми бит ул. Света мине башка бүлмәгә алып керде дә икәүдән-икәү генә сөйләштек. ВИЧ белән яшәвем турында ул әйтте. Башта бу хәбәргә битараф булдым. Житди кабул да итмәдем. Аңыма барып житмәгәндер, мөгаен. Берәз аңлый башлагач, дару эчүдән баш тарттым. Ярты еллап эчмәдем.

Аны йотарга авыр иде, житмәсә, укшыйтты. Эти белән бу авыру турында бик күп сөйләштек. Миңа аны әни «бүлөк иткән». Эти дә, әни дә ВИЧ белән яшәгән. Минне тапканда бу хакта белгәннәрме, юкмы, анысын белмим. Юктыр, табиблар баланы ярып алган булыр иде. Әни женсиз юл белән эләктергән, наркоман булган әтигә шприц аша кергән. Мин тугач, ул наркотиклардан дөваланган. Миңа 13 яшь булганда алар аерылышты. Әниңең хәзер яңа гаиләсе. Анда сау-сәламәт энем туды. Үги әти безнең статус турында белми.

Казанга көллияткә укырга кергәч, әти янына күчендем. Икәү яшибез хәзер. Аның яраткан хатын-кызы бар, әмма ул гаилә кормады. Мин аның бердәнбер баласы. Эти белән бик якын без, ул һәрвакыт мине кайгыртып тора, контрольдә тотат, бергә тренингларга йөрибез.

1 июнь – Халыкара балаларны яклау көне «Заман кемнең заманы»

Наркотиклар куллана башлавымнан курка. Юк, минем һич кенә дә аның тәэсирен беләсем килми, чөнки ул – явызлык! ВИЧ турында эти белән генә сөйләшәм. Әни янында бу хакта сүз кузгатсаң, ул елый, үзен гаепли башлый. Житмәсә, үзе дә бик озак терапия кабул итмәде, хәзер дару эчәм дип әйтә инде, алдамый дип уйлыйм. Дусларым ВИЧ белән яшәвемне белми. Сөйләргә куркам. Бу авыру турында жәмгыять тулы мәғлүматны белми, нигездә, ялгыш фикерләр популяр. Кочаклашканнан, биттән үпкәннән, кул кысышканнан күчә дип уйлыйлар. Әмма бу һич тә дөреслеккә туры килми! Иптәш кызларым ошатмаган егетләрдән «спидозный» дип көлә, аларга кушылып мин дә көлгән буламын, тик бу вакытта үз хәлемне үзем генә беләм. Шушыннан соң ничек итеп аларга үз серемне ачыйм?! Миннән йөз чөерерләр дип куркам. Бер егет белән йөри башладым, ул да авыруым турында белми. Әгәр дә мөнәсәбәтләребез якынлыкка барып житсә, ачылырга кирәк булачак. Ул мине ташлар дип куркам. Бу сөйләшүгә үземне хәзердән үк әзерлим.

Эти-әниемне бервакытта да гаепләгәнем булмады. ВИЧлы тормышымны кабул итсәм дә, нигә миндә бар,

Без дә – хыяллар, ниндидер кыйммәтләр белән яшәүче гап-гади үсмерләр. Жәмгыятьтән түбәнсетү тоймыйча тыныч кына гомер итәсебез килә. Безнең дә бит бәхетле булырга хокукыбыз бар!

Барыннан да яшереп йөрү бик авыр билгеле. «Мин ВИЧ белән яшим. Шуннан нәрсә?!» – дип кычкырасы килә кайчак. Әмма беләм: бу адымга барырга тәвәккәллегем дә, ихтыяр көчем дә житмәячәк. Минем этигә рәхмәт әйтәсем килә. Бу тормышта бердәнбер яклаучым – ул.

Илгизәр, 15 яшь

Гаиләдә берүзем генә ВИЧ белән авырыйм. Сау-сәламәт туганмын, 6 яшемдә хастаханәгә ятарга туры килгәч кенә диагнозым ачыкланган. Әни теш табибында элэктөрмәдән микән дип фаразлый. Хәер, бу авыруның балаларга каян йокканын төгәл генә билгеләп тә булмый торгандыр, мөгаен. Кан белән бәйлә теләсә нинди урын-да ияртергә була. Авыруымны белгәч, әниңең бик нык елаганы әле дә хәтеремдә. Балалар бакчасына йөрмәдем. Мәктәпкә укырга кергәч, кнопкалы телефон бирделәр. «Телефон шалтыраган саен шушыны эч», – дип, кулыма

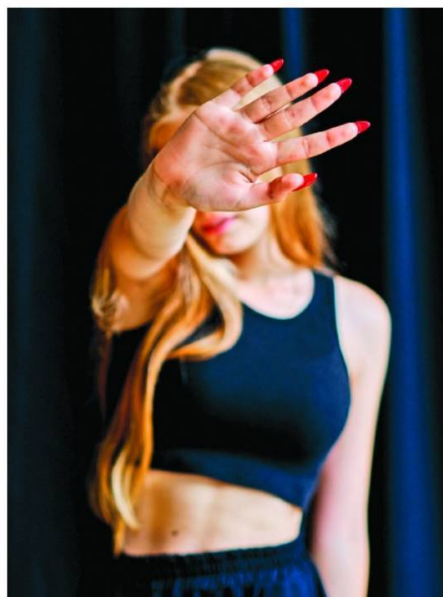
башкаларда юк дигән уй килә кайчак. Ул уйларны куарга тырышам. Көллияттә тәрбияче булырга укыйм. Уку йортында шәфкать туташы гына авыруым турында белә. «Кураторың белми», – ди эти. Тынычландым. Балаларны бик яратсам да, алар белән эшләрмен дип уйламыйм. Психолог буласым килә.

Жәмгыять бездәйләрне кабул итми, ВИЧ – наркоман һәм фахшәләр авыруы гына дип уйлый. Аларга сөйләп кенә аңлатып булмыйдыр, мөгаен. Йөргән егетем андыйлардан түгелдер дип ышанам. ВИЧ бит ул теләсә кемгә элгә ала, хәтта эчмәгән-тартмаган, сау-сәламәт кешегә дә. Света ВИЧ статуслы үсмерләргә Россия буйлап жыеп, ел саен лагерьга алып бара. Кайбер лагерьларга: «Сез ВИЧлы», – дип кертмиләр икән. Моңы ишетү, билгеле, бик авыр. Бу статус белән яшәгәнгә без гаеплемә соң?!

дару тоттырдылар. Күрәсәң, таймер билгеләгән булганнар. Ул вакытта көненә бишәр төймә дару эчә идек. «Сыйныфташларыңа дару эчкәнеңне сиздермә», – диде әни. Ул төймәләргә кайвакыт сусыз гына йота идек, иң мөһиме: күрмәсеннәр. Күрделәр микән, белмим, бер баланың да яныма килеп кызыксынганы булмады. 11 яшьләремдә әни житди авыру белән авырганымны аңлатты. «Ипләп кенә йөр, яралана күрмә, алайса башкаларга йоктырырга мөмкинсең», – диде. Бу хакта беркемгә дә сөйләмәскә кушты. Хәбәрне ничек кабул иттемме? Бернинди ачу да, кире кагу да булмады. Димәк, язмышым шул дип уйладым. Мин бик тыныч кеше. Тыныч кына кабул иттем, тыныч кына яшим. Әнидән кала бер кеше дә авыруым турында белми. Эти мин кечкенә чакта безне ташлап чыгып киткән.

Эни башка кешегә кияүгә чыкты. Энеләрем бар. Үги әтигә әйтмәде эни. Мин аны аңлыйм. Курка инде ул. Өйдә ялгыш кына яралансам, әнинең коты оча, шунда ук бөтен жирне дезинфекцияли башлый. Энеләремә йогар дип курка торгандыр инде. Дару эчкәч, инфекция башкаларга берничек тә күчә алмый. Читләр генә түгел, хәтта эни дә бу мәгълүматны кабул итеп бетерә алмый. Үпкәләмим. Эни дәрәс эшлидер. Авыру турында аның белән сөйләшкән юк. «Даруларыңны эчәсәңме?» – дип кенә сорый кайчак. ВИЧ турында СПИД-үзәккә килгәч, йә Светлана фонды оештырган слетка баргач кына сөйләшәм. Башка вакытта ул онытыла. Балачак хыялым – бортпроводник булу. Әмма бу авыру белән мине алырлар микән, белмим. Шуңа кайда укырга керергә дә белмим әлегә. Хәзер дә тиз туклану чөтәренә эшкә урнашасым килә. Светлана эш бирүчеләрнең бу хакта сорарга хокуклары юк дип әйтсә дә, анализлар таләп итәрләр дип куркам. ВИЧ шул яктан зур барьер тудыра, әлбәттә. Үзәңне мескен итеп тоясың. Әлегә охшатып йөргән кызым да юк. Кирәкми дә! Эни бик борчыла инде. «Кызлар белән 26 яшәтән соң очраша башлыйм,

куйганнар. Яшәгән урыныбызда балалар поликлиникасына килгәч, бер шәфкать туташымы, табибмы: «Нигә аны монда алып килдегез, ул бит йогышлы чир белән авырый, алып чыгып китегез», – дип, бөтен коридорны яңгыратып әнигә кычкарган. Мин аны хәтерләмим, ә менә әнинең гомер буена исендә калган. Россиядә үз гражданның гына ВИЧтан бушлай дәвалыйлар. Эти-әниңнең паспорты булмады микән, бер мәлне дару эчмәдем. Без Алтайда үзәктән бик ерак бер авылда яшәдек. Анда минем сәламәтлеккә кайгырту мөмкинлеге булмады микән?! Татарстанга күчеп кайтып, Казанда СПИД-үзәккә барып тагын бер кат ныклап тикшерелгәннән соң гына дәвалана башладым. Менә биш ел инде бер көн калдырмый дару эчәм. Авыруым турында кайчан әйткәннәрен дә хәтерләмим. Күрәсен, диагнозым белән килешергә теләмәгәннәрдә, шуңа йөрәгемә акын да алмаганмындыр... Светлана уздырган слетка баргач кына тулысынча кабул иттем. Анда бу авыру турында, минем кебек үсмерләрнең тарихларын сөйләделәр, психологик тренинглар үткәрделәр. Курку тоймадым, әмма авыр булды...

борчылып яшәмә», – дидем аңа. Минем кебекләрдән жәмгыятьнең курыкканын беләм. Безнең булмауны телиләр. Әмма без бар...

Алина, 18 яшь

Мин Үзбәкстан татары. Кайчандыр бабайлар Татарстаннан күченеп киткән. Кечкенә чакта авырып хастаханәгә кергәч, кан салдылар. ВИЧ миңа әнә шул кан аша эләккән булырга тиеш, чөнки ул вакытта Үзбәкстанда донорларны тикшереп тормаганнар. Кем бирә, шуннан алганнар. Ә наркоманнар акча өчен күп биргән үз каннарын. Диагнозым турында 6 яшемдә генә белгәннәр. Үзбәкстаннан Алтай краена күченеп кайттык. Шунда кан бирергә кирәк булып ачыкланды микән, төгәл белмим. Алтайдан Новосибирскига барып тикшерелгәч, диагноз

Райондагы дус кызларыма сөйләргә кыюлыгым җитте. Берсенә серемне ачарга – өч ай, икенчесе белән сөйләшергә ярты ел әзерләндем. Ачыла ала торган кешеләр микән дип уйладым. Бәлки ул сәгать килеп тә җитмәгән булып иде. Иптәш кызымның туган көнөндә слетка китәргә туры килде. Ул үпкәләде. Кайткач, хәлне аңлаттым. «Нигә шул гомер интегеп яшереп йөрдөң, башыңны катыргансың», – диде. Миннән йөз чөермәделәр, мөнәсәбәтләрәбез дә үзгәрмәде. Иптәш кызларым бик яхшы минем. Ул яктан бик бәхетлемен! Узган ел мәктәпне тәмамлап, Казанда югары уку йортына укырга кердем, тулай торакта яшим. Бүлмәдәшләремә статусым турында сөйләмәдем. Мин аларны белмим, ә белмәгән кешегә ачылу куркыныч. Тулай торакта берәр кеше ялгызы гына утырса: «Син СПИДлымы әллә?» – дип көләр.

аларга ачылсам нәрсә буласын күз алдыгызга китерәсезме?!. Егетләр белән очрашу өчен статусым бер киртә булып тора. Игътибар күрсәткән егетләр бар, әмма якын китермим. Куркам... Мин, күрәсеп, бик җаваплы кешеләр инде. Әлегә егетләр белән очрашырга уйламыйм. Әгәр мине аңламаса, борылып китсә, бик авыр булачак. Йә бөтен тулай торакка серемне ачса...

Статусымны ачу турында уйлаганым бар. Әни риза булмаячак. Ул безне ялгызы гына үстерә, узган ел әтигез яман шеш авыруыннан үлеп китте. Болай да бер канаты сынган, мин дә тыңламыйча серемне ачсам, аңа рәхәт булмас. 16 яшьлек энем, сеңлем бар. Алар минем авыру турында белми. Энемә ачыласым килә дә, әмма... Якын кешең ачылу тагын да авыррак. Минем аркада проблемалары барлыкка килүен теләим. Әлегә җәмгыять ВИЧ статуслы кешеләрне кабул итәргә әзәр түгел. Берәр кайчан әзәр булыр микән ул?! Белмим... Өч ел элек Дудьнең* ВИЧ статуслы кешеләр белән әңгәмәсе чыкты. Күрсәгез иде видео астында күпме негатив шәрехләмәләр язылганын. Аларның барысын да үзегең аласың бит әле. Ул вакытта күзләрне йомып: «Сау булыгыз, бу ми-

Фотолар: «НӘҖӘР» журналының «Секретлар» бүлегеннән. Марина Нагорова

нем белән түгел», – дип әйтсә килде. «Нәрсәгә боларны күрсәтәсез? Безнең болар турында ишетәсез килми» дип яздылар анда. Әмма без бар! Без яшибез! Без шундый ук кешеләр! Башка сау-сәламәт кешеләр кебек үк кояш астында үз урыныбызны табарга хокукыбыз бар! Йә, әйтсәң, мин гаеплемә гомер буена ВИЧ статусы белән яшәргә мәҗбүр булуыма?! Бу хакта уйлап елап утырырга җыенмыйм. Бүген һәм менә хәзер яшәргә кирәклеген аңлыйм. Бәлки иртәгә җиргә метеорит төшәр дә дөнья юкка чыгар. Ә минем актив тормыш алып барасым килә. Университетта укыйм, проектлар белән грантлар отуда катнашам һәм отам, әнигә берәз гына ярдәм итәр өчен кафедра офицант булып эшлим, дусларым белән аралашам. Мин гап-гади кеше! Бары тик статусым гына бар...

Светлана ИЗАМБАЕВА,
«Светлана Изамбаева»
фондына нигез салучы һәм аның җитәкчесе,
20 елдан артык ВИЧ белән яши.

Балаларны өлкәннәрдән якларга кирәк! Бу бик тә сәер яңгырый кебек, әмма әлегә сүзләрдә хаклык бар. Бигрәк тә ВИЧ белән бәйлә мәсьәләдә. Республикада бүген 146 бала ВИЧ белән яши. Һәрберсенен диярлек авыруында өлкәннәр гаепле. Күпчелек балаларга инфекция әниләреннән йога. Туганнан соң ВИЧ эләктергәннәр дә бар. Алар күбесенчә Үзбәкстаннан. Бу бит өлкәннәрнең саксызлыгы, ваемсызлыгы аркасында! Кечкенә чакта өлкәннәр тарафыннан көчләнеп ВИЧ статусы алган үсмерләр дә бар. Күз алдыгызга китерсез: бер кызны – әбисенен бергә яшәгән ире, бер малайны әнисенен бергә яшәгән адәм актыгы көчләнеп, психологик яра гына түгел, гомерлек чир дә калдыра. Шушынан соң ничек балаларны өлкәннәрдән сакларга кирәк дип әйтмисең? Кызганыч, балаларны өлкәннәр гарипләндерә. Бу – тормыш чынбарлыгы. Әле бит өлкәннәр аркасында статусларын яшереп яшәргә дә кирәк.

Тормыш ВИЧтан гына тормый, әмма яралы күңелгә моны аңлау бик авыр. Бу җәһәттән үсмерләр белән аеруча эшләргә кирәк. Шуңа күрә инде менә сигезенче ел Россия буйлап ВИЧ-уңай балаларны җыеп слет үткәрәбез. Бу аларның теләге иде. Әбисе белән генә яшәүче бер үсмер шушындай җыен үткәргә тәкъдим итте. Әйе, слет үткәрү җиңел түгел. Дәүләт күзене карап ярдәм көтеп ятып булмый, булмаячак. Бу чараны уздырырга дөнья буйлап акча җыям, чөнки ул балаларга бик кирәк. Алар шушында бер-берсен күрү авырларын кабул итәләр, яшәргә өйрәнәләр, рухланып кайтып китәләр.

Үсмерләр үз диагнозы турында белгәч, ябылалар, кире карау этабы башлана. Бу вакытта янәшәдә ышанычлы якыннары, югары квалификацияле белгечләр булу мөһим. Районнарда әлегә авыру буенча белгечләр юк. Казанда СПИД-үзәктә психологларыбыз эшли. Әмма аларга үсмерләр белән сөйләшәргә бүлмә дә юк, ширма артында кабул итәләр. Дәүләт менә шушылайрак карый бу проблемага. Дару төймәләреннән кала, башка берничек тә ярдәм итми. Аңлы тормышында ВИЧ йоктырган үсмерләргә бигрәк тә авыр. Әле бит «йөрәк эшләре» башланган чорлары да. Йөргән егетләре, кызлары белеп ташлый икән, депрессиягә биреләләр. Бу – алар өчен фәжигә. Даруларын эчми башлыйлар. Шулар рәвешле югалткан үсмерләребез дә бар.

Даруларны даими эчеп торасың икән, инфекция берничек тә башкаларга йокмый. Әмма җәмгыять моны аңларга теләми. Әйе, статистика үсә. Моңа дару эчмәгәннәр гаепле. Безнең кебек терапия кабул итеп яшәсәләр, ВИЧ күптән беткән булыр иде. Бу инде үзегең, җәмгыятькә карата җавапсызлык. Үсмерләргә без шуны тәрбияләргә тырышабыз: терапия һәр көнне үткәреләргә тиеш. Тик безгә, аеруча үсмерләргә, аяклы инфекцияләргә караган кебек җирәнәп карарга кирәкми. Уйлап карагыз: әйләнә-тирәдә нинди генә инфекцияләр юк. Әмма нәкъ менә ВИЧ статуслы кешеләргә генә караш башка. Шуны да әйтсәң килә: җәмгыять ВИЧлы, ВИЧ инфекцияле дип әйтеп дискриминацияләргә ярата. Болай әйтсәң ярамай. Вич-уңай, ВИЧ-позитив йә ВИЧ белән яшәүче дип әйтү дәрәҗә булыр. Авырулар дип тә әйтмәгез. Табиблар гына шулай дип әйтсәң хокукы. Ә иң мөһиме: үзегезне, балаларыгызны саклагыз. Үсмерләр белән җенси тәрбия турында сөйләшсәң дә кыенсынмагыз.

* Россиядә чит ил агенты дип танылган.

АК ДӨНЬЯ ИЛЧЕСЕ

Кадәрия ханым, исемегез үзгә.
Мөгаен, туу таныклыгында бер
хәрефне ялгыш язганнардыр?

– Ялгыш түгел, чынлап та – исемем

Кадәрия. Алай дип әйтүчеләр сирәк, бар да Кадрия дип кенә йөртә. Әнкәй Кадәрия дип кушкан. Соң гына кияүгә чыгып, сонлап кына тапкан ул мине. Мин туганда әнкәйгә инде 42, әткәйгә 48 яшь булган. Бердәнберләре идем, көтеп алган кадерле кызлары. Исән-сау булып торса, әнкәйгә быел 16 июньдә 100 яшь тула. Фикере дәрәс, акылы камил әле, күз тимәсен.

Авылда туып-үскән кызлар,
гадәттә, укытучы яки тәрбияче
булырга хыяллана. Ә сез һөнәр-
нең авырын сайлагансыз...

– Буа районы Килдураз авылында үстем. Әнкәй авыл хастаханәсендә аш пешерүче булып эшли иде. Мәктәптән кайткач, аңа булышырга дип мин дә киләм. Ап-ак дөнья булып тоела иде миңа ул чагында хастаханә. Бар жирдә чисталык, аклык... Табиблар әйтерсең шул ак дөнъяның илчеләре... Башкалардан аерылып тора, үзгә иде алар. Йөзләре дә, сөйләшүләре, үз-үзләрен тотышлары да башкача. Әниемне бик хөрмәт иткәннәрен беләм: «Әһликамал апа, без дару белән дөваласак, син төмле ашларың белән дөвалыйсың авыруларны», – дигәннәрен күп тапкырлар ишеткәнем булды. Күрәсен, шул ак дөнья күңелемә сеңеп калган. Башка беркем дә түгел, бары табиб булам дип кенә хыялландым.

Мәктәпне тәмамлагач, кая ба-
рырга дигән сайлау алдында
калмагансыз, димәк?

– Әйе, максатым ачык иде. Тик беренче елны ук укырга керә алмадым әле. Балларым житмәде. Авылыбызга кире кайтып, хастаханәгә идән юарга урнаштым. Беренче уңышсызлыкка карап кына, хыялымнан баш тарткандыр, дисезме? Юк! Үземә еллык план төзеп куйдым: бүген бу теманы өйрә-

нәм, иртәгә шушы китапны укыйм... Икенче елны инде максатыма барыбер ирештем – Казан дәүләт медицина институтының педиатрия факультетына укырга кердем.

Мин эшләгән хастаханәдә кечкенә генә акушерлык бүлгә бар иде. Бер кресло, бәби таптыра торган бер өстәл тора, инструментлар... Шул бүлмәне жыештырырга ярата идем. Бу ни, моннысы ни өчен кирәк – барысын да беләсем килә. Хыялымда үземне бәби таптыручы табиб итеп күрәм, шул уйдан күңеләм күтәрелеп, тагын да бирелбрәк әзерләнәм. Интернатурада гинекологияне сайлавым – шуннан.

Югары белемле яшь табибә

Казанда да кала алып иде бит?

– Интернатураны Республика клиник хастаханәсендә уздым. Фәнни эшчәнлек белән дә шөгыльләнү теләгем бар иде. Балалардагы циркадлы ритм кызыксындыра иде мине. Әни кеше кайсы яштыгә, кайсы чорда авырга узса, балалар ныграк, сәламәтрәк була дигән күзәтүләр алып бардым. Казанда калу мөмкинлегә булды анысы, тик әткәй белән әнкәй инде олыгайган, аларга якынрак булырга тиешлегемне белдем. Хезмәт кенәгәмдә бары бер генә юл – 1991 елда Апас үзәк хастаханәсенә акушер-гинеколог булып эшкә урнашуым турындагы язу.

Беренче эш көне күпләрнең
хәтеренә уелып калучан. Сөз дә
хәтерлисездер, мөгаен...

– Бик яхшы хәтерлим. Хатын-кызлар консультациясе мөдире кайсыдыр авылга барып, бер ханымны карап кайтырга кушты. Диагнозын хәтерләмим, авыруны караганым, дөва билгеләгәнем истә. Ниндидер курку юк иде. Интернатурада укыганда ук шактый катлаулы очраклар белән танышырга туры килгәне булды. Беренче эш көнем әнә шулай узды. Ак халатлы, палаталы, пациентлы дөнья мине үз кочагына бөтереп алып кереп китте.

Тәҗрибәлерәк
табибка күреним дип,
районнан Казанга
килүче авырулар
беркемне дә
гажәпләндерми.
Ә менә киресенчә,
Казаннан кайтып
район табибында
дөваланучылар гажәп
тоела. Апас үзәк
хастаханәсе
акушер-гинекологы,
онколог, УЗИ табибы
Кадәрия Абзаловна
Мефодьеваның да
бар андый
пациентлары. «Сөзгә
ышанабыз», – дигән
сүз табиб өчен әллә
нинди Мактау
кәгазьләреннән дә
өстенрәктер ул,
минемчә.

Лилия ГӘРӘЕВА

Бу дөньяга килгән сабыйны
беренче булып кулга алганда
туган хис нинди ул?

– О-о, ул хисне берни белән чагыштырып та, бернинди сүзләр белән аңлатып та булмый. Синең күз алдында дөньяга яңа кеше аваз сала! Горурлык та бар ул хистә, Аллаһның кодрәтен тану, борчылу, тантана да... Син аны кулыңа алып, әнисең күкрәгенә куясың, аның беренче сөт тамчыларын имгәнен күреп сөенәсең, сау-сәламәт булып тууына, әнисең уңышлы котылуына шатланасың. Ә ул бәбинең хуш исе! «Жәннәт исе», диләр. Тәгаен шул ис ул! Ничә еллар эшлим, яңа туган баладан килгән хуш исе башка бер жирдә дә тойганым булмады.

Хатын-кызлар хәзер бәби табарга бик теләми, ахрысы?

– Хатын-кызлар консультациясенә авырлы ханым килеп керсә – безнең өчен сөенеч. Бөтенесе дә табам дип килми шул... Андый очракта чын психолог булырга туры килә. Каршыма утыртам да күзләренә карыйм. Әгәр ул күзләрдә икеләнү күрсәм, димәк, өмет бар. Бу ханымны үз-үзенә берәз ышандырып кына жибәрергә кирәк. «Һәр бала үз ризыгы белән туа бит. Шушы балагыз хакына Аллаһы Тәгалә көтелмәгән нигъмәтләр бирер», – дим. УЗИдан бәләкәй йөрәкнең тырышып-тырышып типкәнен күрсәтәм. «Карагыз, ул бит тере, ул инде яши!» – дип, уйланырга вакыт бирәм, кайчак хәтта ирен дә чакыртсам. Төшертәм дип килеп тә, баланы табарга риза булып кайтып киткән ханымнар соңыннан рәхмәт укыйлар. «Ярый әле шул вакытта сезне тыңлаганмын», – диләр. Хәзер абортка килүчеләр барыбер дә кимедә. Эшли генә башлаган 90 нчы елларда күп иде алар.

Бәби табу – мөмкин булган бит ул. Ә күпме парлар бәби алып кайта алмый. Аларга чын күңелемнән булышасым килә. Гинекологик массаж ысулын үзләштереп, шундый парларга эти-әни бәхетен кичерергә ярдәм иткән очраклар шактый булды хезмәт юлымда.

Әле бүген дә күңелегездә яшәгән хатирәләр...

– Жиңел генә узган очракларның күбесе истә калмаган, ә менә катлаулы хәлләр хәтердә. Игезәкләр дә онытылмый. Ул вакытта УЗИлар сирәк иде бит, бер бала табарга дип килә, ә алар

«Телең шифа бирмәсә, дару ғына булыш- МЫЙ», – ди әнкәй. Моңы бер дә истән чыгармыйм.

игезәк булып чыга. Яшь кенә ханымны бәбиләтәбез берсендә. Игезәк икән белмибез әле. Беренче бала башы белән килеп, әйбәт кенә туды. Әнинен корсагы барыбер дә зур. Стетоскоп белән тыңлыйм, тагын бер йөрәк типкәне ишетелә. Димәк, игезәкләр. Кул белән тикшерәм: икенче бала аягы белән килә. Аягы белән килсә, уңай булчак. Тик никтер шик туды: чынлап та аякмы соң? Тагын тикшерәм: баш бармагы белән имән бармагы арасындагы почмак зур. Аякныкы алай була алмый, кул бармаклары ғына шулай. Кулы белән килә икән, бала туа алмаячак. Карарны мизгел эчендә хәл итәргә кирәк иде. Тиз генә хирург белән педиатрны чакырып өлгөрәм, ә үзем әни кешене операциягә әзерлим. Мондый очракта бары ярып алу ғына ярдәм итәчәк. Шөкер, бар да уңышлы узды, ул игезәкләр зурлардыр инде...

2018 елда булган катлаулы очрак та оңытылмый. Казаннан безнең гинекология бүлегенә өченче баласына авырлы 27 яшьлек ханымны күчәрделәр. Йөклелегенә 22 нче атнасында юл һаләкәтенә очрап, оча сөякләре чәрдекләненеп сынган, бик каты имгәнгән, 2-3 нче дәрәжәдәге травматик шок, өстәвенә, 2 нче дәрәжәдәге анемия. Казанда операция ясап, бот сөягенә Илизаров аппараты куйганнар. Йөклелек төгәлләнгәнчә минем күзәтүдә булды. Хастанадан чыккач, травматолог, терапевт белән гел өенә барып йөрдек. Сабые өчен бик борчыла иде. Баласын Казанда тапты, дөньяга сау-сәламәт кыз бала туды. Операциядән соң кабаттан әни булу мөмкинлеген саклар өчен, дөвалануны бездә узды. Бүген тагын берәр малай турында хыялланалар.

Бу дөньяда сез каршы алган кыз балалар хәзер үзләре дә әнидер?

– Әйе, андый кызларым бар. «Кадрия Абзаловна, бу баламны сез таптырган идгез», – ди әниләре. Күңелендә сиңа кинә калган булса, кызын да сиңа алып килми бит ул. Пропискада башка районда торып та, сезнең карамакта буласым килә, дип, йөклелек күзәтүен Апаста узучы пациентларым шактый.

Бу сүзләргә ишетү әллә нинди мәртәбәләрдән дә өстенрәк минем өчен. Апаста районы алай артык зур түгел бит. Син биредә халык күзеннән, халык күзеннән кача алмыйсың. Табиблык абруе бик зур нәрсә ул.

Эшли генә башлаган елларыгыз белән бүгенгә чагыштырып карасак?

– Әлек хатын-кызларда бик көчле ялкынсынулар, нык азган чирләр еш очрый иде. Хәзер андый азган чирләр сирәгәйде (тьфу-тьфу, әйтмәгәнәм булсын!). Ә менә азканлылык чире, киресенчә, ешайды. Бер карасаң, тормыш яхшырды, туклану әйбәт, анемия булмастияш кебек... Мин моңы яшь ханымнарның үзбездә үстөрелгән кишер, чөгәндә, бакчадан яңа ғына өзгән алманы сирәк кулланулары белән бәйләп карыйм. Яшьләр кибертән әзер ризык сатып алуны өстен күрә шул. Әлек кан басымы белән интегүчеләр күп була иде, хәзер калкансыман биз авырулары артты. Бүгенгә ханымнар белемле, үз сәламәтлекләренә игътибарлырак. Үзләрен кызыксындырган сорауларга җавапны интернеттан да эзләп табалар. Тик андагы мәгълүматка ғына ышанарга киңәш итмәс идек.

Безнең миссиябез бит йөклә ханымнарны күзәтү, авыруларны дәвалау ғына түгел, безнең вәкаләт – бу дөньяга сау-сәламәт балалар тууына ирешү. Ә аның беренче адымнары хатын-кызлар консультациясендә башлана. Безгә һәр пациентыбыз кадерле. Аларны туганнарыбыз кебек каршы алабыз, һәрберсен исемләп беләбез.

Хатын-кызлар консультациясендә без өч акушер-гинеколог – Лариса Карбанова, Николай Карбанов, мин. Янымда Рамилә Хисамова исемле акушерка эшли. Бик тәртипле, үз эшен яратып, төгәл башкара торган кеше. Табибларның эше дәва билгеләү белән генә бетми, документацияне төгәл алып бару да безнең вазыйфага керә.

Сез гинеколог кына түгел, районның онкологы да.

– 2016 елда бездә бала табу бүлегә ябылды. Күңелемнең кайсыдыр почма-

гы буш кебек, нидер житми шикелле. Баш табибның онкологка укырга дигән тәкъдимен берсүзсез кабул иттем. Гинеколог буларак та яман шеш белән еш очрашырга туры килә.

Беренче генә елымны эшли идем әле. Бер апа килгән. Аналык жиңсәсен-дәгә шешне шунда ук күрәп алдым. Ярый әле вакытында килгән, ярый әле ачыкый алганбыз. Ул апа олы яшыкә житте инде, ике тез буынын алыштырды. Күргән саен рәхмәт әйтә, «гомермне саклап калдың бит», ди.

Онкология сүзен ишетү белән кеше куркуга кала. Әйе, бик мәкерле чир. Шуңа ук вакытта медицина да бер урында тормый бит. Хәзер диагностика яхшы. Элек яман шешне соңгы стадияләрдә генә ачыклаган булсалар, бүген башлангыч чорында ук беләп, тиешле дәвасын билгели алабыз. Ә бу яшәү өчен шансларны күпкә арттыра. Рецидивлар азая, чир өкрәләнеп чигенә.

Бер очрак истә. Олы яшьтәгә бер ханым килде. Безнең районныкы түгел, чит республикадан кайткан. Күкрәгәндә 5 сантиметрдан зуррак шеш. Операциягә кадәр химиотерапия билгеләнде. Шештән берни дә калмады диярлек. Операция ясап, шуңа ук урынны гына алдылар. Ул апа да исән-сау.

Бер генә кешенең гомерен саклап кала алсак та, бу да зур жиңу. Бер кеше артында да никадәр язмышлар бит...

Үз әткәем дә шушы чирдән вафат булды. Ботындагы миңә үзгәргәнне безгә әйтмәгән. Беләп алганда соң иде инде. Шулай да гомерен ун елга озынайта алдык. «Яман шеш булмагандыр ул, кызым, дәрәс диагноз куймагандыр»

дыр, – ди иде әнкәй. – Дәрәс булса, болай озак яши алмаган булар иде».

Сез – табиблар гаиләсе. Олы кызыгыз да медицинаны сайлаган.

– Ирем Юрий Геннадьевич – анестезиолог-реаниматолог. Казанда бергә укыдык, ул миннән бер генә ел алдан төгәлләде. Юрий – Чуашстанның Урмар районынан, сизгә балалы гаиләдә үскән. Үз тырышлыгы, үз белеме белән институтка керә алган. Тырышлыгы, сабыр, тыйнак булуы белән җәлеп итте дә инде күнелемне. Интернатураны Ульяновск өлкәсендә үтте ул. Минем укытучым да шуңа хастаханәдә дөвалланган. Авыру тарихына пациентның кайдан булуы языла бит. Авылдашым икәннән белгәч, Юра аннан минем хакта да сораштырган. «Синә бирмәсләр ул кызыны. Аның әти-әнисе бик дини. Кадерле, бердәнбер кызлары», – дигән укытучым.

Чуашстанга эшкә кайткач, 30 чакрым араны велосипедта узып, очрашырга килә иде. Әткәй-әнкәй ошаттылар аны. «Кызым, бар милләт тә тигез, милләтнең яхшысы-начары юк», – дигән иде әткәй. Юра ягы да мине үз итте. «Әни сине бик ярата, беркемнән сүз әйттерми», – ди иремнең сеңлесе Лилия. Ул татар егетенә кияүгә чыгып, татар телен, милли гореф-гадәтләребезне өйрәнде, чын татар кызы диярсен.

1993 елда өйләнештек без. 1994 елда кызыбыз Альбина туды. Мәктәпне алтын медальгә төмамлап, ул да Казан дәүләт медицина университетына укырга керде. Хәзер Казанда офтальмолог булып эшли. Узган ел киявебез Динар белән гаилә кордылар.

Кечкенә кызыбыз Эмилия жиденче класста укый. Әлегә кем буласы билгесез. Музыка мәктәбәндә дә белем ала, концертлар алып барырга ярата.

Юрий Геннадьевич та, мин дә Апас хастаханәсендә, баш табибыбыз Керимова Алевтина Рәшитовна кул астында эшлибез. Операциядә ирем белән туры килсәк, жаным тыныч. Аның тәҗрибәсенә, осталыгына ышанам. Баш табиб урынбасары Гайнуллин Рөстәм Үзбөковичны да остазым дип саныйм.

Табибның ял көне дә, бәйрәме дә юк. Шулай да күңелегезгә кайда ял табасыз?

– Иртән уянам да, бакчага чыгам. Алмагачлар, чия, нарат, юкәләр шаулашып сәламиләр. Кошлар сайрый. Яшелчәләргә, ишегалдындагы чәчәкләргә су сибәм. Тавыклар, куяннарыбыз бар. Алары – балалар өчен: күрсеннәр, яратсыннар, дидек. Эмилия мәш килә, кайсы ояда кайсы бала туган, холыклары нинди... Барысын да белә.

Килдүразда әнинен йорты исән. Анда да еш кайтабыз. «Бигрәк рәхәт монда», – ди ирем. Апаста без гел эш турында гына уйлап торабыз, ә авылда проблемалар икенчәрәк планга күчә. Кешегә энә шулай тынычлыкта калу, берәз сүзсез тору да кирәк шуңа. Ризык әзерләү дә күңелемә ял. Төнге үнбердә дә бәләш салып, гөбәдия пешерә алам.

...Без Апаска барган ул көнне алмагачлар шау чәчәктә иде. Талгын җилдә ак кар кебек җиргә сибелгән бу чәчәкләр табибларга алкыш булып тоелды миңа.

Табибәнең бушаганын көткән арада пациентлары белән дә аралашып алырга җай чыкты.

Ләйлә Әхмәтова икенче баласын көтә. Беренчесе белән Тәтештә үчетта торган булган, бу юлы Кадәрия ханымны сайлаган. Бүген аның чираттагы УЗИга килгән көне. Табибә белән без дә мониторга текәләбез. «Менә башы, менә терсәкләре. Болары – төпиләре», – дип шәрехли Кадәрия ханым экрандагы аңлаешсыз сурәтләрне. Булачак нарасыйның малай икәннән беләбез. Җиде пәрә артындагы мөгҗизаны күрә алу дулкынландыра. «Нинди яхшы сезнең һөнәрегез!» – дип, соклануын белдерә фотографыбыз Анна.

Алинә Шәяхованың йөкләгә 24 атналык. Аның да чираттагы тикшеренүгә килүе. Икенче балаларын көтәләр. «Бар да яхшы, бер кимчелек тә күрмим», – дип шатландыра аны табибә. Ләкин бу юлы туачак сабыйның кем булуын гына

ачыкый алмый, һич кенә дә күрсәтергә теләми, күрәсең. Беренче баласы белән авырлы чакта да Кадәрия ханым күзәтүендә торган Алинә, пропискасы буенча башка табибка күренергә тиеш булса да, бу юлы да Кадәрия Абзаловнаны сайлаган. «Мин аңа теләсә кайсы вакытта шалтырата, киңәшләшә алам», – ди ул.

Алинә Сибгатуллинаның үзен мәкерле чир тозагынан йолып алган табибәгә бары рәхмәт әйтергә генә керешә. Моннан тугыз ел элек Кадәрия Абзаловна анда яман шеш билгеләрен абайлап, Казандагы онкология диспансерына юллый. Шиге раслана. «Районда үзегезне караган гинекологка рәхмәт әйтегез, вакытында күргән», – диләр аңа башкала табиблары. Алинә ханымга тиздән 73 яшь тула. «Сез булганга гына исән мин», – ди ул, күз яшьләре аша рәхмәт белдереп.

КҮК УЛ – САФЛЫК

Россия Герое, очучы
Дамир ЙОСЫПОВның
тормыш кагыйдэләре

МИН ЯЗМЫШКА ЫШАНАМ. Мөселман кешесе буларак башкарасы эшләр, безнең гомер борылышлары алдан ук язылган дип уйлыйм. Диндә дә тәкъдир дигән төшенчә бар бит. Барысы да билгеле, әмма бу хакта кеше үзе генә белми. Тик бу агым уңаена гына йөзәргә, берни кылмый кул кушырып утырырга ярый дигән сүз түгел әле. Дөрес яшәргә, тормышны яхшыртыр өчен булдыра алганча көч куеп гомер итәргә кирәк.

«Күктә очасыз, Аллаһы Тәгаләгә якынрак сез», – диләр миңа кайчак. Бу һич алай түгел. **КЕШЕ АЛЛАҢЫ ТӘГАЛӘГӘ КЫЛГАН ГАМӘЛЛӘРӘ БЕЛӘН ЯКЫН.** Ышаныч, дини кануннар белән яшәү тынычлык һәм өмет бирә. Дөрес карарлар кабул итәргә булыша. Аллаһы Тәгаләгә ышанмаган кешенең күңелендә гел шик-шөбһәдер, мөгаен. Чын күңеленнән дингә бирелеп яшәүчеләр кайгы-хәсрәт килсә дә тыныч кына кабул итә, үзен-үзе газапламый. Тормышында төрле авыр хәлләр булды. Шуларның берсендә мәчеткә килдем. Изге Рамазан ае иде ул. Анда миңа дини китаплар бирделәр. Аллаһыга юлны шәхсән үзем шулай таптым. Хәзер дини кануннарны саклап яшәргә тырышам.

Үз тамырларыңны белү мөһим. **НӘСЕЛ ШӘҖӘРӘСЕН, ГАИЛӘ ТАРИХЫН БЕЛГӘН КЕШЕ – БЕЛЕМЛЕ.** Әби-бабайларның исемен генә түгел, аларның нәрсә белән шөгыльләнгәннәрен дә белү, онытмау кирәк. Безнең әби-бабайлар Бөек Ватан сугышын күргән буын. Бу да зур хәтер. Балаларга тамырлар турында сөйләгәндә фотолар, әби-бабайларга кагылышлы төрле тормыш ваकыйгалары тагын да тәэсирләрәк була.

Минем әтием 1947 елгы. Ул вакытта авиация яңа өлкә була әле. Әйе, Беренче бөтендөнья сугышында да очканнар. XX гасырның икенче яртысыннан инде авиация бик популярга әйләнә. Әти Сызрань вертолет училищесына укырга керә. **ОЧКЫЧЛАРГА МӘХӘББӘТ ӘТИДӘН БАШЛАНА.**

Мин – совет чоры баласы. Октябрят булдым, пионерга кердем... Ул чорда безнең өчен геройлар – Бөек Ватан сугышы ветераннары иде. Алар белән мәктәптә очрашулар үткәрәбез, сугыш турында кинолар карыйбыз. Бөек Ватан сугышы геройлары – безнең өчен буй җитмәс биекләктә иде. Чып-чын йолдызлар! Бу чынлыкта да шулай. Үз-үзләрен аямайча Ватанны саклаганнар, киләчәк буының якты киләчәгә өчен кан койганнар. Үсә төшкәч, хәрбиләрнең генә герой булмаганнарын да аңладым. **ҺӘРКЕМ ГЕРОЙ БУЛА АЛА.**

Герой патриотлык төшенчәсе белән дә үреләдер, мөгаен. Патриот – Ватанын яраткан кеше. Ә Ватан ул – туган йорт, синең туган урамың, туган мәктәбең, якиннарың, дусларың, укытучыларың... Әгәр кеше дөрес мохиттә тәрбияләнә икән, болар барысы якин, кадерле. Һәм ниндидер гадәттән тыш хәл килеп чыкса, ул аларны коткарырга алыначак, чөнки белә: бу аның Ватаны, Ватанындагы кешеләр... Әлбәттә, коткарам дип, уйламыйча ташлану да

башбаштаклык, бу вакытта салкын акыл белән фикер йөртә белү, профессиональлек бик кирәк. Һәм шуны да әйтәсем килә: **ГЕРОЙЛЫК ДАН-ШӨҮРӘТ КАЗАНУ ӨЧЕН ЭШЛӘНМИ, УЛ ЙӨРӘКТӘН БӘРЕП ЧЫГА, КЕШЕ НАМУСЫ КУШУЫ БУЕНЧА ШУЛ АДЫМГА БАРА.**

ГЕРОЙ БУЛЫРГА БЕРКАЙЧАН ДА ХЫЯЛЛАНМАДЫМ. Пилот, космонавт буласым килде, әмма герой түгел. Гадәттә, геройларны үлгәннән соң хөрмәтлиләр.

Хәзерге буын яшьләренә геройлар кирәкми дигән фикерне ишетергә туры килә. Ә яшьләр ориентир түгел дип саныйм. Әйе, алар матур, көчле, спортта югары күрсәткечләргә ирешә... Әмма бу аларга тиңләшәргә кирәк дигән сүз түгел әле. Яшьләр берәз гына тормыштан аерылган, күбесе бик тар уйлый. Алар – эзләнүдә. Бу – вакытлыча бер чор. Үзбездә дә яшә чакта шундый идек. **ЖӘМГИЯТ-ТӘГЕ КЫЙММӘТЛӘРНӘ ТӘҖРИБӘ ҺӘМ АКЫЛ ТУПЛАГАН, НЫКЛЫ ҺӘМ ТӨПЛӘ КАРАШ ТӘРБИЯЛӘГӘН, ГАИЛӘ КОРГАН, БАЛАЛАР ҮСТЕРГӘН КЕШЕЛӘР БУЛДЫРА.**

РОССИЯ ГЕРОЕ ДИГӘН СТАТУСНЫ КАБУЛ ИТТЕМ, ӘММА ҮЗЕМНӘ ГЕРОЙ ДИП САНАМАЙМ. Мин ул вакытта үзем дөрес дип тапкан карарны кабул иттем. Бары тик үз эшемне башкардым – нәрсәгә өйрәттеләр шуны үтәргә тырыштым. Без, пилотлар, нинди һөнәр сайлаганыбызны аңлыйбыз. Пассажирлар тулы зур очкыч белән идарә итү бик җаваплы хезмәт. Әмма геройлык кылдым дип әйтә алмыйм.

Бар хыяллар да чынга ашмый. Бу, бәлки, кешенең үзеннән тормыйдыр да. «Хыялым артыннан барырга сәламәтлегем киртә булып тора», – дип яза күпләр миңа. Кемдер, өлкәнәйгән саен, хыялының еракта калуын аңлый. Әмма ул аның күңелендә яши. Мин шундый бер кешене беләм. Балачакта мотоцикл турында хыялланган. Хәзер мөмкинлегә дә бар, әмма сатып алмый. «Балачак хыялы булып калсын», – ди. Чөнки ул мотоциклга утыргач, бала чагында кебек хисләр кичермәскә мөмкин. Ә болай татлы хыял бар... Хыялына хыянәт итмичә алга баручылар бар. Алар берничә талпыныш ясарга мөмкин. Уңышсызлыкка очрый икән, бу да тәрҗрибә. **БЕРНИГӘ КАРАМАЙ ҮЗЕНЕКЕН ЭШЛӨҮЧЕЛӘРГӘ ҮҖӘТЛЕК, ТЫРЫШЛЫК, КУРЫКМАУ ҺӘМ ТӘВӘКӘЛЛЕК ХАС. БЕРКЕМНӘ ТЫҢЛАМАЙЧА ҮЗЕҢЧӘ ХӘЛ ИТӘ БЕЛҮ КИРӘК.** Шәхсән үзем 32 яшемдә балачак хыялымны чынга ашырырга тагын бер кат талпынып карадым һәм җиңдем. Җиңел булды дип әйтә алмыйм.

Сызраньда вертолет училищесында авиашоулар уздыралар. «Стрижи», «Беркуты» күктә әллә нинди виражлар ясыйлар. Бервакыт бөтенесе дә туры килде: Ершовның авиация турында китабын укыдым, видеороликлар караган идем, авиашоуга бардым һәм... Богирыслан очу училищесына укырга керергә ниятләдем. Сызраньга ул иң якыны. **ЯТЫП КАЛГАНЧЫ АТЫП КАЛ ДИП УЙЛАДЫМ.**

Керә алмыйм икән, мин тырышып карадым дигән уй белән яшәрмен, дидем. Уңышка ирешүемә ышанмадым, күбрәк үз-үземне тынычландыру өчен бардым... һәм кердем. Яраткан эшендә эшләү – бәхет! Әйе төрле вакытлар була: иртәнге рейслар, бөтен гаиләң жыелып ял иткәндә эшкә чыгып китүләр... Әмма күп вакыт эшкә зур шатлык белән барам. Сәяхәт итү, төрле шәһәрләрдә булу мөмкин-легә бирә ул. Син зур техника белән идарә итәсең. Офиста көн саен бер үк йөзләрне күреп, шул ук бер компьютер артында утыру ғына түгел. Безнең эштә бөртөрлелеккә урын юк. Шуның белән кызыклы да инде ул.

ОЧЫШ УЛ – РОМАНТИКА! Бу романтика балачактан ук килә. Әтиемнең вертолеты, курткасыннан килгән керосин исе... Ә балачак хатирәләре безне һәрвакыт озатып йөри. Мин хыялым артыннан бардым. Югыйсә менә дигән эшем, гаиләм, балаларым бар иде инде. Барысыннан канәгать идем, әмма очасым килде. Тормышны үзгәртү турындагы карар бик авырдан бирелде. Әлбәттә, эшли башлагач романтика бетте, бу – гадәти күренеш, әмма аның чаткылары әле дә яши миндә. Биектән тауларны, диңгезләрне күреп туп булмый! Зәңгәр күк йөзәндә киң офыклар, кояш чыгышы һәм баешы... Ул матурлыкка күнегеп булмый.

ГАИЛӘ УЛ – ТАЯНЫЧ ТА, ҖАВАПЧЫЛЫК ТА, ШАТЛЫК ТА. Өйдән озак аерылып торып кайтып керү – үзе бер бәхет. Балаларның үсүен күреп – ә алар минем бишәү: дүрт малай һәм бер кыз – илһамланасың. Шуның өчен яшисең бит бу җирдә! Хатыным Наталья белән дә самолетта Екатеринбург–Краснодар рейсында таныштык без. Ул чакта мин икенче пилот идем, командировкага жиберделәр, ә Наталья кызы белән ял итәргә бара иде. Янәшә креслоларга туры килдек. Танышу өчен өч сәгать вакыт җитте. Ярты елдан өйләнештек. Бер елдан улыбыз Динислам, узган ел улыбыз Кәрим туды. Беренче гаиләмдә улларым Ильяс белән Исмаил үсә.

КЕШЕ ЯЛГЫЗЛЫКТА ТҮГЕЛ, ГАИЛӘДӘ ЯШӘРГӘ ДИП ЯРАТЫЛГАН. Ялгызым калгач та, берәр хатын-кыз очратып гаилә корымын дигән уй яшәде. Яңа гаилә коруым кинәттән түгел, мин аңа әзерләндем. Ярату һәм яратылу өчен ачык идем. Әлбәттә, хәзерге хисләр яшә чактагыдан аерыла. Һәр мәхәббәт үзенә бөртөрлө.

2019 елның 15 августыннан соң тормышка карашым, тормыш кыйммәтләрем үзгәрде. Кайбер нәрсәләргә тынычрак кабул итә башладым. Гомернең мәңгелек түгеллеген аңлый идем. Тулы ягулык багы белән самолетны басуга утыртканнан соң үлемнең теләсә кайчан якadan тотып алуын аңладым. **БАРЫСЫ ДА ВАКЫТЛЫЧА, КИЛӘЧӘККӘ КЫЗЫГЫП, АЛДАНЫП ЯШӘРГӘ КИРӘК ТҮГЕЛ ИКӘН. БҮГЕН ЯШӘ, БҮГЕНГЕ ТОРМЫШКА ШАТЛАН, ИРТӘГӘ УЛ БУЛМАСКА ДА МӨМКИН.**

ТАНЫЛУ БИК АВЫР ИКӘН. Баштагы мәлләрне үземне ничек тотарга белми азапландым. Беркайчан да моңа

омтылмаган идем. Кайчан минем турында онытырлар инде дип уйладым, әмма Россия Герое статусы оныттырмага бирми икән. Бик күп очрашуларда, бигрәк тә патриотик чараларда катнашырга туры килә. Халыкның яратуын, теләктәшлек белдерүен тоям. Татарстанда аеруча жылы каршы алалар. Татар халкының горурлыгы булуымны аңлыйм. Миңа Казанга килү бик рәхәт. Татарларга, Казанга ихтирам күрсәтәргә тырышам.

«Сез очуыгызны дәвам итәсезмени?! Ә без инде сезне тантаналы чараларда президиумда ғына утырасыздыр дип уйлый идек», – диләр кайчак таныш булмаган кешеләр. «Хыялыма шуның кадәр озак һәм авыр килдем, аннан баш тартыр өчен бармадым...» – дим аларга. Беренче һөнәрем буенча мин – юрист. Җирдә эшләп карадым. **Ә КҮК УЛ – САФЛЫК!** Күккә күтәрелүгә андагы матурлыкка, чисталыкка хайран каласың. Минем очасым килә, нинди генә социаль дәрәжәдә булуыма карамастан, кабинетта утырасым килми.

Сез дини булганга шундый тыйнакмы, дип сорыйлар. Юк, ул нәселдән бирелгән холькның бер сыйфаты. Әти-әнием үзләре дә, тормышлары да тыйнак. Алардан күчкән сыйфат бу. **АЛЛАНЫ ТӘГАЛӘГӘ ЯКЫНЛАШКАЧ, БӘЛКИ ХОЛЫК БЕРАЗ ҮЗГӘРӘДЕР, ӘММА КЕШЕНЕҢ АСЫЛЫ ҮЗГӘРМИ.**

МИНЕМ БИК ТӘ ӘТИГӘ ОШЫЙСЫМ КИЛӘ ИДЕ, ШУЛ УК ВАКЫТТА ҮЗЕМНЕҢ ИНДИВИДУАЛЬЛЕГЕМ ТУРЫНДА ДА УЙЛАДЫМ. Хәзер улларым шулай булсын иде дип телим. Әлбәттә, профессия сайлаганда аларга бернинди дә басым ясамаячакмын. Әгәр дә очучы булырга ният ителәр икән, шатланачакмын.

Курку... Яшәрәк булган саен, начарлык турында азрак уйлыйсың. Өлкәнә башлагач, саклык барлыкка килә. Мин очарга курыкмыйм. **АВИАЦИЯ – ТРАНСПОРТНЫҢ ИҢ КУРКЫНЫЧСЫЗ ТӨРЕ.**

САМОЛЕТТА ПАССАЖИРЛАР АЛКЫШЛАВЫН ЯРАТМЫЙМ. Миңа калса, бу көнбатыштан килгән гадәт. Элек күпме очып та мондый хәлне күргәнем юк иде. Без, пилотлар, кабинада аны ишетмибез дә. Бу пассажирларның үзләренә кирәктер, мөгаен. Очыштан соң җиргә утыруларына шатланалар.

Мин һәрвакыт әйтәм: безнең самолетлар ышанычлы. Төзек булмаган самолетны берәү дә рейска чыгармый. Очуларның да яшиселәре килә, безнең гаиләләребез бар. Төзек булмаган самолетта очмыйбыз. Экипаж да үз эшенең осталары: даими теоретик әзерлек, тренажерда практик дәресләр узабыз. Белеме югары дәрәжәдә булмаган бер очучыны да самолет белән идарә итәргә утыртмыйлар. Шуңа күрә самолетта очасыз икән, борчылмагыз, ял итегез, очыштан ләззәт алыгыз. Иллюминаторга карагыз. **КҮКТӨГӘ МАТУРЛЫК ҖИРДӘ ЮК УЛ!**

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА әзерләде.

ҮЗҮСЕШТӘ БЕРЕНЧЕ ЯРДӘМЧЕ — КИТАП

КИТАП УКУ УЛ...

— Китап уку ул — офыкларны киңәйтү. Күбрәк китап укыган саен, алай гына да түгел — төрле телләрдә төрле китаплар укыган саен, дөньяга карашың киңәя, күп әйберне аңлап глобаль фикер йөртә башлайсың, үзеңне хаталардан саклап каласың һәм максатларыңа тизрәк ирешәсең.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

— ЭЛИФБА! Элифбаны укымаган килеш, башка китапларны укый алмаган булып идем. Озаклап китап укырга өйрәткән китап — Нурихан Фәттаһның «Сызгыра торган уклар»ы.

МИНЕ /ДӨНЬЯГА КАРАШЫМНЫ/ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

— Һәр китап кешенең дөньяга карашын билгелә бер дәрәжәдә үзгәртә. Үзгәртерлек булмаса — ул китап түгел, ә текстлар җыйылмасы гына. Шәхсән миңа Брайан Трейсиниң «100 железных законов успешного бизнеса» китабы һөнәри, үзүсеш ягыннан дөньяга карашны шактый нык яхшы якка үзгәртте.

Р. С. Әлеге китапны кемдер (кыз кеше) сорап торды да, кайтармады. Бүгенге көндә интернеттан алынган версияне генә укырга туры килә, кишетләрдә юк ул. Бәлки, «Сөембикә»не укыгач китапны кайтарып әле...

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

— Үсмер вакыттагы иң яраткан китапларым — Жюль Вернның фантастик әсәрләрен үз эченә алган томнар. Аларны татарча да, русча да йотлыгып укыдым.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ (НИ ӨЧЕН НӘКЪ ӘЛЕГЕ КИТАП?)...

— Әлеге дә баягы Брайан Трейсиниң «100 железных законов успешного бизнеса» китабы. Рух булмаса, рухи һәм физик сәламәтлек булмаса, мотивация булмаса, уңышка ирешеп булмый. Бүгенге көндә шактый җаваплы «Белем радиосы», «Әдәби марафон», «Сәламәт иртә» проектларын алып барабыз. Бу китапны өстәл китабы буларак һәркемгә тәкъдим итәм!

ХӘЗЕР УКУЙМ...

— Укуый торган көн юк. Программалау юнәлешендә русча һәм инглизчә шактый

китап укыйм. Хәзер укыла торган китаплар арасында бизнес, маркетинг, мотивация темаларына кагылышлылары шактый.

Һәм, әлбәттә, квартал саен «Әдәби марафон» кысаларында 21 көн дәвамында бер дә калдырмый татарча әдәби китаплар укыйм. Алар инде шактый җыйылды. Әлеге проект кысаларында беренче укыган китабым — Марсель Галиевнең «Рух» әсәре.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ӨЧ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

— Алар күп. Төрле чорларда укыган яраткан әсәрләр һәм авторларым: Нурихан Фәттаһ «Сызгыра торган уклар», Ибраһим Салахов «Колыма хикәяләре» һәм Гадел Кутуй «Рөстәм маңгалары».

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

— Тизлек заманында, әлбәттә, электрон китаплар өстенлеккә ия. Алар телефон яисә компьютер хәтерендә генә урын алып тора, буш вакыт булган саен телефонны ачып укып була. Аларны дөньяның теләсә кайсы почмагындагы дус-танышың белән уртаклашып, бергә укырга мөмкин. Ә инде типографиядә нәшер ителгән кәгазь форматтагы китап — авторның үз әсәренә салынган барлык җылысын, энергетикасын тапшырырга сәләтле. Китапның төмен белеп укуыйм дисәң, аны кәгазь вариантта укырга тәкъдим итәм.

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

— Конкрет авторларны әйтмичә генә, өч төрле юнәлештә укырга киңәш итәм. Үзегезне һөнәри яктан камилләштерә торган китапларны. Туган телебездә мәшһүр классикларыбызның әсәрләрен, шул исәптән, халкыбыз тарихы белән бәйлә әсәрләрен. Мотивация, үзүсеш, шәхес психологиясе, рухи һәм физик сәламәтлекне ныгыту юнәлешендәге китаплар. Үзүсеш өчен Фәнис Яруллинның «Жилкәннәр җилдә сынала», Мәхмүт Хәсановның «Язгы аңаган» әсәрләрен һәм Брайан Трейсиниң китапларын укысагыз яхшы булыр. Моңа өстәп, яңа тел өйрәнү дә зыянга булмас.

Раил ГАТАУЛЛИН,
«Белем.ру»
IT-компаниясе һәм
Татнетны үстерү
фонды директоры,
татарча үзүсеш
проектлары
житәкчесе

Фото: Анна Арахамия

«ЭШЛИ ТОРГАН КЕШЕ БАР ЖИРДӘ ДӘ КИРӘК»

Уңыш формуласы ниләрдән гыйбарәт? Сәләт, тырышлык, үзәтлек, максатчанлык таләп итә ул. Бу исемлекне уңышка ирешкән һәр кеше үзенчә дәвам итәр иде. Ләкин тагын бер мәһим әйберне билгеләп үтми мөмкин түгел. Бу шәхес артында кем тәрбиясе тора? Кемнең үгет-нәсиыхәте, изге теләге, үрнәге белән уңышка ирешкән? Кем баласы ул? Бу проектта шул сорауларга бергәләп җавап эзләребез.

Флёра ИВАНОВА – финанс белгече, икътисадчы. Бүгенге көндә лаеклы ялда.

Кызы Венера АИТОВА – алып баручы, тапшырулар авторы һәм редакторы, режиссер, «Журналистикада исем» номинациясе буенча «Бәллүр каләм-2018» иясе.

Флёра ханым, Венера карап торышка шәһәр кызы инде менә. Стил, зәвык, этикет, үз-үзен тотышы... Ә ул шәһәрдә туып, авылда үскән икән бит!

– Авылда яшәргә дигән планнар юк иде үзе. Үзәбез дә авылда туып-үскән кешеләр. Өйләнешкәч Брежнев шәһәрендә төпләндек. Венера да, икенче кызыбыз Айгөл дә шунда тудылар. Балалар бакчасына биргәч еш авырый башладылар. Бакчага йөрмәскә тырышыгыз, диде табиб. «Авилда яшәсәгез, тагын да яхшы булыр иде», – дигән киңәшен тиеш дип кабул иттек. Барысы да хәерә белән җиңел генә җепкә тезелгән кебек җайлашып та китте. Эш тә булды, яшәр урыныбыз да, шартлар да бик яхшы иде без кайтып төпләнгән Бигеш авылында. Шаккаткыч дәрәҗәдәге тәвәккәллек бардыр бездә. Алган фатирыбызны тапшырып, бер көндә диярлек хәл итеп кайтып киттек. Шунысы кызык: икенче көнне үк балалар бакчасына йөри башлады кызлар. Бер көн дә диярлек калдырмыйча йөрделәр, больничный алганымны да хәтерләмим хәтта!

Яшь тә өч айда Венера инде апа булган! Бу балага игътибарым җитми дип борчыла идегезме?

– Алай дип уйлаганым булмады. Икесен бер коляскада йөрттем, балалар бакчасына җитәкләшеп киттеләр, мәктәпкә дә җитәкләшеп йөрделәр. Үзем гаиләдә бер генә кыз булгач, аларның шулай дус булып бергә йөрүләре, бергә үсүләре, бертөсле киенүләре – минем хыялым. Шулай бертөгез булып үсәләр дә, Венерада апаларча кырыслык та бар иде, үзен куя белә иде ул. Сеңлесе әле дә «апам» дип кенә тора аңа.

Авилда бала үстерү өчен мөмкинлекләр азрак, диләр. Ә Венера укымышлы, акыллы, эрудицияле, үз-үзен тота да, күрсәтә дә белә. Шундый уңдырышлы мохитне ничек тудырдыгыз?

– Авылда мөмкинлекләр юк димәс идем. Бигрәк тә без яшәгән Бигештә. Чаллы, Түбән Кама, Зәй уртасында дияр-

лек урнашкан ул. Бию түгәрәгенә йөрдә, баянда, металлофонда уйнарга өйрәнде. Мәктәп бик көчле иде безнең! Айкидо белән дә шөгыльләнде. Ул катнашкан фестивальләре күпме булгандыр! Мәктәптән кайтып керәсе килмәслек дәрәжәдә яратып укыдылар. Мәдәният йортында да тормыш кайный бит – балаларга анда да бик күп игътибар бирәләр, һәрберсен белеп торалар. Бөрвәкыт матурлык бәйгесендә катнашырга тиешле кыз килә алмагач, Венерага тәкъдим ителә. Өнә шуннан үзенә яңа дөнья – сәнгать дөньясын ачкан кебек булды да инде.

Хәзер Венера белән горурланырлык сәбәпләрегез бик күп. Ә ул бәләкәй чакта иң зур горурлык хисен кайчан кичергән идегез?

– Ул туганда ук башкалар кебек түгел иде. Йомры битле, шулкадәр матур бала... Шалкан кебек дип ярата идек! Мәктәп яшеннән үк кайда гына катнашса да – гел җиңүче. Аның өчен бер дә кызарганым булмады.

Венера өчен борчылырга туры килгән очраклар булдымы?

– Юктыр... Кайда барсам да, гел мактау сүзләре генә ишеттем. Авырган чагы бик йөрәгемә кереп калган... Пневмония белән авырып 2 яшендә реанимациягә элкте. Бөрүзән генә алып кереп киткәннәре әле дә күз алдымда. Иң нык борчылган чагым шул булды. Башка бер дә «ай-һай» дигәнәмне хәтерләмим. Тәрбия дә шулай булгандыр. Бөрвәкыт үпкәсен дә белдергәнә булды: «Безне шулкадәр коммунистик рухта үстергәнсез, хәзер шул рамкалардан чыгып та булмый», – дип. Үзбездә заман идеологиясе белән үскән балалар алар.

«Институтка укырга кергән елларда эти-энием үз чорым өчен тәрбияләмәгәннәр, дип үртәлдем.

Артык дәрәс кеше, ышанучан итеп үстергәннәр...» – дип җавап бирә Венера бер интервьюда.

– Әйе, безнең гаиләдә бар нәрсә дә «артык» сүзе белән янәшә бара. Артык тугры, артык дәрәс, артык намуслы, артык кешелекле, артык тырыш... Авылда баланы эш белән дә үстерәсең әле ул. Эшли торган кеше бөтен җирдә дә кирәк була дип үстердек балаларны. Ашарга пешерү, җыештыру эшләре, сыер саву – Венера тотынса, барысын да җиренә җиткереп эшли. Ашыгып, кабаланып эшли торган кеше дә түгел ул үзе. Әкрән булса да, барысына да вакытында җитешә. Дуслары да шакката бу сыйфатына. Бер кеше дә эшли алмаган кебек итеп эшли ул.

Бәләкәй чакта кем булырга хыяллана иде?

– Хирург булырга хыялланды. Медицина институтына ачык ишекләр көненә дә барып кайткан иде инде. Шул чакта мәдәният йорты директорыбыз Венераны «Нәүрүз гүзәле» бәйгесендә катнашырга чакырды. Анда нык эзәрләнделәр. Венерага шулкадәр ошады сәнгать дөньясы! Этисенең апасы: «Венера, сиңа тумыштан бирелгән сәләт бит бу, нинди табиб инде?» – диеп, күптән шушы юнәлешкә үгетли иде аны. Этисенең ягы мәдәният, сәнгать юлын да зур хезмәт куйган шәхесләргә бай. Россиянең, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе Рәгъдә Халитов, иремнең энесе – композитор Марсель Иванов та шушы дөнья кешесе иде бит. Ә мин үзем чын-чынлап аны табиб итеп күрә идем. Инде бишенче сыйныфта укыганда ук

безгә укол кадый иде Венера. Әле ул хәзергә юка шприцлар түгел, элеккеге калыңнары бит. Кулы да йомшак дип куана идек. Хәзер дә: «Әни, миндә шундый яхшы табиб әрәм була бит!» – дип әйтә ул.

Венераның без белмәгән нинди таланты бар?

– Тавышы бик матур аның. Вокал белән тирәннән шөгыльләнгән булса, яхшы җырчы чыккан булыр иде кебек. Этисенең бер үкенече бу. Спорт белән дә бик уңышлы шөгыльләнде, булдыра иде. Үстерсәк, ул өлкәдә дә уңышка ирешер иде дип уйлыйбыз.

Венераның иң көчле яклары кайсы дип саныйсyz?

– Нык кызыксынучан ул. Бик тырыш! Бер әйберне яхшылап өйрәнеп бетермичә, төбәнә төшмичә туктамый. Эшәндә бик булыша бу сыйфатлары. Нинди тема булуга карамастан, бер тапшыруга да әзерлексез чыкмый.

Венера кайсы ягы белән эти кызы, ә кайсы ягы белән сезгә охшаган?

– Төгәллегә, максатчанлыгы, тәвәккәлләгә (ә ул анда чиктән ашкан: парашюттан, тарзанкадан сикереп куркыткан иде мине) белән минекә инде ул. Ә менә Ходай биргән иҗадилығы – этисеннән. Холкы да этисенекә дип саныйм.

«Гаилә белән карьера арасында беренчесен сайлап, 50 яшендә Казанга күченергә җөрәт итүче», – ди Венера сезнең турында бер интервьюсында. Ике әби белән бит әле ул!

– Әйе, беребезгә – 44, беребезгә 45 яшәтә малайлы булдык. Улыбыз Радик тугач, Казанга күченергә хәл иттек. Кызлар да шунда укый, бергә-бергә җиңелрәк булыр, дидек. Үз әнием дә, кайнамам да безнең белән яши иде ул вакытта. Икесе дә бик җайлы кеше булдылар: сез кайда – без шунда, диделәр. Күпме гомерләре калгандыр, рәхәттә яшәсеннәр дип тырыштык. Икесенә ике бүлмә әзерләп, урын җирләренә кадәр җәеп күчәрдек, алар бер авырлыгын да сизмәделәр. Балалар әбиләре өчен үлеп торды. Әнкәй исән әле, бер көн калмыйча Венераның балаларын колыскада тибрәтеп йоклата.

Үз балаларыгызны тәрбияләгән ысуллар хәзергә балаларга (оныкларга) туры киләме? Аерыламы алар?

– Ничек кенә әле! Кызларга үзбездә күргән тәрбияне биреп үстердек. Улыбыз инде бөтенләй икенче буын. Аның белән үзбездә дә үзгәрергә, аның дөньяга карашын кабул итәргә өйрәндек. Аларның максатлары башка, «үзем» дип кенә торалар. Унынчы-унберенче сыйныфларны онлайн рәвештә Мәскәүдә укып бетерде – безнең өчен башка сыймаслык әйбәр бит! Оныклар – өченче, яңа бер буын. Ләкин оныкларны мин түгел, эти-әниләре тәрбияли – шуның белән җиңелрәк. Ә миңа бары тик аларның тамаклары тук булсын, исән-сау булсыннар, аларга яхшы булсын, рәхәт булсын – шул гына. Ләкин шунысы бар – балалар төрле булса да, төп тәрбия нигезләре шул ук. Традицияләргә күрәп үссеннәр дип тырышабыз. Әби-бабаларының каберләрен зиярәт кылу, ике ветеран бабалары хөрмәтенә Җиңү көнен зурлап билгеләү, бәйрәмнәргә җыелу, табынга бергә утырып ашау, гаделлек, дәрәслек, ярамынны күз карашыннан аңлау – безнең гаиләбездә төп принциплары бу.

Алсу ШАКИРОВА

Мәктәп еллары һәр кешенең язмышында иң матур, истәлекләргә бай сөөнечле бер чор булып урын аладыр. Тормыш белән очрашу, белем ачкычына ия булу, зур коллективта тәрбияләнү, үзеңне шушы җәмгыятьнең бер күзәнәге итеп тоя башлау, милли ұзаң формалашу – болар һәммәсә мәктәп чоры белән бәйле могоҗизалар бит. Ә мәктәпне һәм бу мөһим вакыйгаларны Укытучы дигән гаҗәеп затлардан башка берничек тә күзаллап булмый.

ӨЗЕЛГӘН ЖЫРНЫ ЭЗЛӘП...

Мин – Казандагы гадәти булмаган музейда. Балалар әдәбияты музейе дип атала ул. Яңа Савин районындагы балалар һәм үсмерләр туризмы һәм экскурсияләр үзәге «Простор»дагы җыйнак кына бер бүлмә. Ә никадәр бай тарих үзендә! Биредә һәркем үзен узган гасырга килеп эләккәндәй хис итәдер... Күренекле педагог, балаларны һәм яшьләрне тәрбияләү өлкәсендә Россия күләмендә билгеле шәхес, туризм һәм туган якны өйрәнү буенча Мәскәү академиясе профессоры, укучыларының яраткан остазы Фәридә Бакый кызы СӘЛИМОВА – музейны уйлап табучы да, оештыручы да. Мәгариф системасында 50 елдан артык эшли инде ул. Шунның 25 елы – «Простор»да директор урынбасары вазыйфасында. Бүген исә музейның алыштыргысыз методисты.

Эльмира
ЗАКИРОВА

Фото: Анна Абрамова

Бөтен тормышын балаларга багышлаган олы йөрәкле кеше, диләр аның турында. Аларны хыялланырга, максатлар куеп яшәргә, мавыгып эшләргә өйрәткән чын остаз. Мәктәптә укыту еллары да, Балалар үзегендә эшләү чоры да Фәридә Сәлимованы талантлы педагог итеп таныта. Жәй саен аркасына рюкзак асып, үзе сыман тынгысыз, төвәккәл укучыларын ияртеп, Татарстан районнары буйлап походка чыгып киткән бу энтузиастны ничек яратмасын да, аңа ничек тартылмасын балалар! Арча, Алабуга, Чистай, Болгар, Зөяләр... Муса Жәлил эзләре буйлап Оренбургка, Мәскәүгә, Минзәләгә барып чыга. Борынгы көнкүреш әйберләре, әбиләр сандыгындагы кызыл башлы сөлгеләр, бизәнү әйберләре, әллә кайчангы фотолар, кулъязмалар – барысы да аның музееңда лаеклы урынын таба. Уникаль экспонатларын республиканың гына түгел, Идел буе шәһәрләре музейларында да очратмыйсың. Бик күп үсмерләр, аларның әти-әниләре нәкъ менә биредә татар әдәбияты классиклары белән очраша.

...Фәридә ханым үзе экскурсовод булып мине ерак үткәннәргә алып китә.

– Рам эчендә – Гәрәевләр гаиләсе. Әбкәй-бабкәйләрның, туганнарның узган гасырлардагы фотолары... Безнең нәсел агачының тамыры дәү әтиңең бабасының бабасы Бәширдән, бабабызның бабасы, 1809 елда туган Әмирләрден башланып, әнә ничек тармакланган! Менә монысы дәү әниңең сандыгы. Аның эчендә әтиңең чемоданы...

...Күзләрем ак чөлтәр эскәтер өстендәге самавырны, язу машинкасын, тегү машинасы «Зингер»ны йөгереңдә уза, дивардагы мандолина да күңелгә уелып керә... Китаплар белән шыплап тулган шкаф тагың... Борынгы көзгегә карап алам: үткәндәме, бүгенгедәме мин? Фәридә ханымның «Мин Иске Татар бистәсе кызы» дигән сүзләре күңелне кытыклап, әллә никадәр серләр белән ымсындырып куя. «Бу сөгәт – Фатих Әмирханнар өеннән... Хөсәен Ямашевлар йортынан күчкән келәмдә басып торабыз...» – ди бит әнә!

– Ә китап шкафы Бөек Ватан сугышында һәлак булган күренекле балалар шагыйре, Муса Жәлил, Абдулла Алишларның дуслы Шамиль Гәрәйнеке. Әниемнең бертуган абыйсы ул...

Ул оештырган этнографик экспедицияләр, фольклор бәйрәмнәре, юбилейлар үзе бер вакыйга.

Инде башымда Шамиль Гәрәй турында дистәләгән сораулар кайный... Ә Фәридә ханым мине шаккатыруын давам итә.

– Ватанга мәхәббәт үз нәселеңне яратудан, гаилә тарихын өйрәнүдән башлана бит. Һәр кеше үзенең тамырларын белергә тиеш. Укучыларыма да, үземнең балаларыма да шуны сөңдерергә тырышам. Мин бәхетле: эшемне укучыларым, кызларым, оныкларым давам итә... Әле менә Сокурыда үз-безнең гаилә музейе «Мирас»ны булдырырга хыялланып йөргән мәлебез...

Миңа инде Фәридә Сәлимова үзе, аның язмышы кызыклы тоела башлый. Музейда алган тәэсирләр, Фәридә ханым истәлекләре мавыктыргыч хикәя булып кәгазь битләренә күчә бара.

Насыйрилар, Тукайлар рухын сөңдереп...

Әти ягыңнан шәжәрәбез Нырсы авылыңнан, Шәйхетдиновлар нәселенән башлана. Әни ягы – Шушмабаштан. Дәү әнием Рабига Шәңгәрәева Шушмабаш кызы булган. 6 яшеннән Казанга килеп, хәллә гаиләгә бала караучы булып урнашкан. Дәү әти Мөхәммәтгали Гәрәев мануфактура лавкасында приказчик булган, аннары Вахитов исемдәге комбинатта шәмнәр, сабыннар житештерү эшенә күчкән. Дәү әти белән дәү әниңең өч баласы – Шамиль абый, Ләлә апа һәм минем әнием Рәисә – безнең шәжәрәдә урын алды. Әни заводта хисапчы, соңрак бухгалтер булып эшләгән. 1947 елның мартында ул әтигә – Теләче районы Нырсы авылы егете Шәйхетдинов Бакый Шәкүр улына кияүгә чыккан. Әти Горькийдагы су транспорты институты каршындагы рабфакны тәмамлаган – елгачы ул.

Безнең гаилә Париж Коммунасы урамында 21 нче йортта яшәде. Шуль урамда күршәдә генә Юсуповларның сәүдә рәтләре тезелеп киткән. Печән базары мәчетенә якын гына бертуган Үтәгановларның өч катлы сәүдә йорты булган. Киров урамындагы китапханә дә ерак түгел. Язучы Мирхәйдәр Фәйзи

■ Гәрәевләр нәселе.

китапханәче булган анда. Без дәү әни белән еш кына Иске Татар бистәсендә яшәүче туганнарға кунакка бара идек. Париж Коммунасы һәм Нариманов урамнары чатындагы йортка – Каюм абый белән Мәдинә апаларга да керәбез. Кайчан килсәк тә, Мәдинә апа коймаклар пешерә, безгә һәрвакыт сөт, катык, каймак файдалы дип әйтә. Аларның өч кызы да озын кара чөчләрен эффектэй ялтырап торырлык итеп катык белән юалар. Бу йортта атаклы мәгърифәтче, галим Каюм Насыйри яшәгән. Хәзер анда Каюм Насыйри музейе. Насыйриниң бабасы да, әтисе дә укымышлы кешеләр булган. Истәлекләрендә ул жиде буын туганнары турында яза. Бөек мәгърифәтче ижаты белән кызыксынып, мин дә әти ягыңнан – жиде буын, әни ягыңнан сизгез буын шәжәрәбезне төзедем.

Каюм Насыйри үзенең күзәтүләрендә шәһәрдә яшәүче татарларның сыер тотуларын да телгә ала бит, ярлыраклар кәжә асраган, ди. Сөттан катык оетканнар. «Чын мөселман кешесе катык катмый аш ашамый», – дип язган ул.

Дәү әни мине бик ярата иде. Аның беренче оныгы идем бит! Ул урамыбыздагы тегү фабрикасында эшләде. Аяклы «Зингер» машинасында безгә бик тиз генә күлмәк, альяпкыч, сара-

Туганы, балалар язучысы Шамиль Гәрәй архивына нигезләнәп, балалар әдәбияты музее ача.

фаннар тегеп кидертә иде. Ә үзе бик тыйнак киенә: башында һәрчак яулык, кышкы салкыннарда шәл булыр иде. Соңрак ул шәл безне дә жылытты әле.

Балачагыбыз ишегалды сагынып сөйләрлек! Жәйләрен коймаларга, агач башларына менәбез, Кабанда балык тотабыз, Горький паркына барып таганда атынабыз, «Көлкә бүлмәсе»ндә чалшайган авыз-борыннарыбызны, озын колакларыбызны күреп, бөгелә-сыгыла көлөбез, тундырма белән сыйланабыз. Кайчакларда Черек күлдәге циркка барып, Никулин белән Карандаш тамашасын карап кайтабыз. Безнең ишегалдында керләр киптерәләр, күршеләр кайнаткан кура жиләге варенъесының хуш исе бөтен тирә-юньгә тарала. Шлеймовичлар гаиләсе дә безнең ишегалдында. Шунысы гажәп: яһүд булсалар да, татарча әйбәт сөйләшәләр. И дәү әнигә ошый инде шул!

Киров һәм Татарстан урамнары чатындагы «Болгар» номерлары бинасы яныннан гел үтеп йөрибез. Габдулла Тукай гомеренең соңгы елларын «Болгар» номерларында үткәргән... Бу йорттан ерак түгел фотостудия бар иде. Туп тотып төшкән, үзе дә туп кебек түгәрәк йөзле кызың – минем фотография берара витринада да торды әле.

Шагыйрь Шамиль Гәрәй

Ә безнең өйдәге китап шкафы шушы музейга күчте!.. Кечкенәдән үк аның Шамиль абыйыңны икәннән, анда ул язган китаплар сакланганын беләп

үстек. Дәү әни күз карасыдай саклай иде ул китапларны. Кайчагында миңа да карарга рөхсәт итәләр. 1941 елның 26 июнендә, сугыш башланып дүрт көн үтүгә үк, Шамиль Гәрәев үз теләге белән фронтка китә. Великие Луки тирәсендә камалышта калып, әсирлеккә төшә. Концлагерьдан азат ителгәч, Польшадагы Гливице шәһәре госпиталендә каты авырудан вафат була. Болары турында үсә төшкәч белдем. Балалар язучысы Шамиль Гәрәй архивына нигезләнәп, 1995 елның 1 сентябрендә биредә балалар әдәбияты музее ачуны торышындагы зур эшем дип саныйм.

Гаиләбездә аны сагыналар, әни белән Ләлә апа абыйларының 1916 елның 31 декабрендә туганын, шигърияткә, рәсемгә, музыкага һәм булганын сөйләләр иде. 10 яшендә беренче шигъриятләрен язган. Аларны «Яшь ленинчы» редакциясенә алып килгән. Абдулла Алиш ошаткан ул шигъриятләрен. 15 яшендә инде Шамиль Гәрәевнең беренче китабы чыккан! Безардан Шамиль абый «Яшь ленинчы»да корреспондент булып эшли башлаган. Газета төпләмәләрен актарып, 1931 елда аның «Октябрияләр жыры» шигърият басылып чыкканын күрдөк. Ул «Пионер каләм», «Техника» журналларына да язып торган. Алты китап чыгарган. «Флюра», «Яңа совхозда», «Сигналчы жыры», «Звено жыры», «Тормыш иртәсе», «Тормыш чәчәкләре»... Чехов хикәяләрен, Агния Барто шигъриятләрен татарчага тәржемә иткән. Алиш белән

аеруча дус булганнар. Чөнки икесе дә тыйнак, «мин, мин» дип кычкырып йөрмиләр... Аларның дуслыгы турында «Өзелгән жыр» китабымда да тасвирларга тырыштым. Фотолардан күргәнчә, ул куе кара чәчле матур егет булган. Ак күлмәк, галстуктан йөргән. Казан педагогика институтында татар теле һәм әдәбияты бүлегендә укыган. Фольклор, стилистика буенча лекцияләр язып барган дәфтәрләре саклана. Алиш бер китабын «Шамиль дуска!» дип язып бүләк иткән аңа. Ә Шамильнең Абдулла Алишның улларына багышланган «Алмаз һәм Айваз» дигән шигърият исә ике шагыйрьнең дуслыгын раслай... 1934 елда алар Алиш белән Харьковка Пионерлар сарае ачылышына барганнар. Аннан Мәскәүгә, Ленинградка киткәннәр – бер айлык командировка булган ул! Пионер оешмаларын, балалар хәрәкәтен өйрәнәп йөргәннәр шулай. Муса Жәлилнең музей-фатирында автографлы 25 ләп китап саклана. Арада Шамиль Гәрәйнеке дә бар. «Муса дуска» дип имзасын куйган, Жәлилле балалар әдәбиятының әтисе дип атаган... Шамиль абыйның «Урман буенда» шигъриятен Жәдүт Фәйзи музыка язган...

Шунысын да әйтәргә кирәктер, Карл Маркс урамындагы 8 нче йорттан Шамильне военкоматка Алиш һәм туганнары озата бара. Ә без хәзер ел саен Жигү көнендә «Үлемсез полк» акциясендә катнашып, Шамиль Гәрәйнең рәссам Мансур Рәхимов ясаган портретын күтәрәп, абыебыз фронтка киткән йорт яныннан узабыз...

«Азат хатын» журналисты Мәрҗам Дибәева истәлекләрендә Шамиль Гәрәй турында мондый юллар бар: «Ул безнең редакциягә еш керә, шигъриятләрен укый, кайберләрен бастырырга дип калдыра. Мин аны гел Абдулла Алиш белән күрә идем... Әгәр ул әсирлектә эләкмәгән, сугыш михнәтләрен кичермәгән булса, исән-сау әйләнәп кайткан булыр иде. Сибгат Хәким кебек үк танылган шагыйрь булыр иде».

Шамиль Гәрәйнең соңгы хаты сугыш беткәч кенә килеп ирешә.

Кадрлә әни, туганнарым Рәисә һәм Ләлә!

Мин әле сугыш беткәндә үземне исән-сау кеше итеп сизә идем. Ләкин сугыш елларында күрергә туры килгән газат-

■ Фәридә ханым Сәлимова кызы Әлфия, кияве Булат һәм оныклары Амалия, Әмир, Сафия, Камилә янәшәсендә.

Фотолар: гаилә архивынан.

лар, кайгы-хәсрәтле кичерешләр, нәләт төшкән фашизм Германиясендәге кот-очкыч авыр шартлар минем организмга да... үзләренең төзәлмәслек печатлыларен салганнар. Мин дөньядагы иң каһәр төшкән, медицина көрәшә алмый торган, үзенең исеме белән үк куркыныч туберкулез авыруына дучар булдым... Нәләт төшкән Германия жирендә торасы килми, туган илгә кайтасы килә...

15 март, 1946 ел.

30 яше дә тулмаган абыебыз энә шулай сүнә. 26 мартта аны кызылар-миячеләр каберлегендә жирлиләр. Озак эзләнүләрдән соң, 2012 елда Гливицега барып, сугышчылар жир-ләнгән каберне зиярәт кылдым. «Шамил Гәрәев, татар шагыйре» дигән язучы элмә такта калдырдым. Аннан алып кайткан туфракны әнисе кабере янына куйдым.

Дәү әни бик көтте шул улын. Һаман әйләнәп кайтыр кебек тоела иде аңа. Берчак шулай 1969 елга кергәч: «Дәү әни, Яңа елны кем белән каршыладың?» – дип сорыйм. «Улым белән», – ди. Яшь чак бит, тирәннән уйлап тормыйм, көләм генә. Шамил абыйның туган көне 31 декабрьдә булуы да истән чыккан... Ә дәү әни үзе исән чагында гел улы белән яшәгән икән. Аннары озак тормады, үзе дә бакыйлыкка күчте дәү әни...

Татарстан Язучылар берлегендәге мемориаль тактада һәлак булган 34 язучының исемнәре уеп язылган. Алар арасында туганыбыз Шамил Гәрәев исеме дә бар.

Тарихны үзәбез язбыз

Фәридә Сәлимова оныгының эзләнү эшен тәкъдим итте. 177 нче лицейның 8 нче класс укучысы Амалия Хәбибрахманованың «Илебез тарихында – безнең гаилә» дип атала ул.

Минем менә бу тарих та дәү әниемнән башка язылмас иде. Бу эш белән күптән мавыга инде ул. Туплаган материаллары минем тикшеренү эшненә нигезен тәшкил итә. Без иске фотоларны бергәләп карадык, бик күп хатлар белән таныштык һәм шәжәрәбезне төздедек.

Ачылган көненнән башлап бүгенгәчә Фәридә Бакый кызы Сәлимова – минем

дәү әнием – музей тормышы белән яши. Яллар да, иртә дә, кич тә юк аның өчен. Менә шундый фанат ул! Үзе гажәп ижади кеше! Кешеләрне ярата, сәяхәтләр ярата. Үз эшен дөвәм итүче укучылары Дмитрий Коршин, Алексей Пузырев, Юлия Кузнецова, Мария Соколовлар белән ничек гөрүрләнеп сөйләгәннән ишетсәгез иде! Музей 2022 елда Сертификат, Туризм һәм крайны өйрәнү Федераль үзгә таныклыгын алды, әдәби музейларның Россия энциклопедиясенә кертелде. Күптән түгел музейда яңа гына Мәскәүдә басылып чыккан «Детские литературные музеи России. Энциклопедия» дигән зур калып китап күрдем. Анда безнең татар балалар әдәбияты музейе турында иң беренче итеп язганнар! Музейда экскурсияләр рус, татар, инглиз телләрендә үткәрелә. Дәү әнием инглиз теле укытучысы да бит әле! 94 нче мәктәпне тәмамлап, Казан дәүләт педагогика институтының чит телләр факультетына укырга керә. «Балаларны ярата, аңардан яхшы педагог чыгачак», – дип язгалар аның турында мәктәп характеристикасында. Институтта уку елларында «Татарстан яшьләре» газетасында да эшләр, язучылар, журналистлар дөньясында кайнап яши. Бүгенге көндә ул 85 нче мәктәптә крайны өйрәнү дәресләре алып бара. Музей эшчәнлегенә турында 50 ләп мәкаләләре, «Русско-татарско-английский разговорник», «Тропинки детства ведут по жизни», «Помнить о прошлом, думать о настоящем и мечтать о будущем» дигән китаплары бар. Дәү әниемнән нәселендә бик күп туганнар – мәгариф өлкәсә кешеләре: укытучылар, тәрбиячеләр, остазлар. Дәү әнинен әтисенәң сөңләсе Рәисә Шәкүр кызы Шәдкә мәктәбендә рус теле һәм әдәбияты укыткан, килеңе дә шул мәктәптә эшләгән. Нырсыда Разия һәм Флюра апалар укыткан, Флюра апаның ире Әнәс Сабитов мәктәп директоры булган. Дәү әнинен туганнан туганы Нәилә – мәгариф отличнигы, аның ире Фуат абый мәгариф үсеше институтында методист. Нәселәбез гөрүрлыгы Васил Заһит улы Гарифуллин – филология фәннәре докторы, профессор, КФУда булачак журналистларны әзерли, хатыны Мәдинә апа – Татарстанның атказан-

ган укытучысы, Ш. Мәрҗани исемендәге гимназиядә татар теле һәм әдәбиятын укытты. Дәү әниебез Фәридә белән дәү әтиебез Ильбрус (кызганыч, ул иртә киткән арабыздан) үзләренә лаек тырыш кызлар үстергән. Олы кызлары Зөлфия гимназияне алтын медальгә тәмамлап, КГПУның чит телләр факультетын да кызыл дипломга бетереп чыкты. Тәрҗемәче, аннары туризм үзәгендә педагог һәм методист булып эшләде. Әнием Әлфия КГТУны тәмамлады, техник фәннәр кандидаты, жиңел промышленность институтында укытты. Хәзер Яңа Савин районында мәктәптән тыш эшләр үзгә директоры. Әтиебез Булат ТГПУның физкультура һәм спорт факультетын тәмамлап, 85 нче мәктәптә физкультура укыта, милли көрәш белән шөгыльләнә, берничә тапкыр шәһәр, район, республика чемпионы булды. Укытучылар һәм остазлар елында аңа «Татарстан Республикасының почетлы остазы» дигән мактаулы исем бирелде. Апам Камилә университет тәмамлады, магистратурада укый. Сафия сөңләбез 179 нчы гимназиянең 3 нче класс укучысы, кечкенә әниебез Әмирә 4 яшь. Күптән түгел әтиемнең әти-әнисе, минем дәү әти-дәү әни Габдрахман белән Гөлнур алтын туйларын билгеләп үттеләр. «Казан» гаилә үзәгендә аларны бик зурладылар!

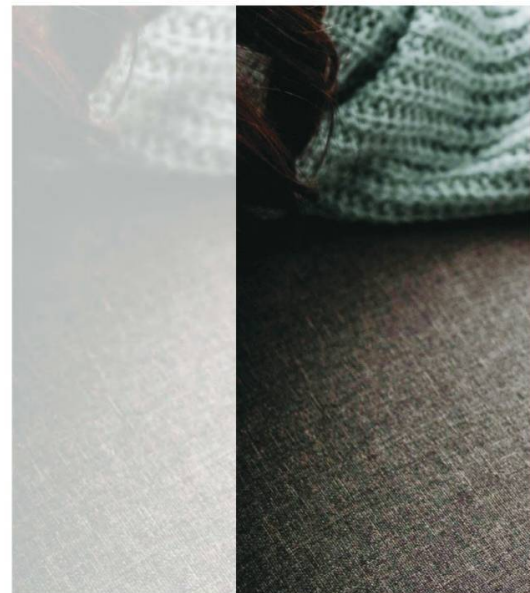
Туганнарымның балачагы, мәктәп еллары, бер-берсә белән кайда, ничек очрашулары хакында сораптыра торгач, боларны һичшиксез язып барырга кирәген аңладым. Киләчәктә кем буласымны белмим әле, ләкин эзләнүләрем, өйрәнгәннәрем эссез калмаячак. Бөртекләп жыйган мәгълүматлар, вакыйгалар, табышлар гаиләләр тарихыннан ил, Ватан тарихына күчәчәк.

Р. С. 28 майда исә яраткан дәү әнием Фәридәгә 75 яшь тулды! Без – дәү әни үзе, кода-кодагылары, балалары, оныклары, туганнары, дуслары – Идел буйлап сәяхәткә чыктык. Чал Идел дулкынары, безне озатып очкан акчарлаклар, «Озатып калырсың безне, Казан», дип жырлаулары, берсеннән-берсә матур котлау сүзләре... Бәйрәмең котлы булсын, дәү әни! Без сине бик яратамыз!»

ИШЕТӘСЕНМЕ

Бер сэгать үтте, ике...
Операция өч сэгать тирәсе баракак дигән иде
табиб. Алар арттырырга ярата инде дип уй-
лап куйдым. Бераз запас белән әйтәдер, бәл-
ки ике сэгатьтән алып чыгарлар кызымны...
Дүрт, биш... Мин инде палата ишеге ачылып
китәр дә, табиб берәр авыр хәбәр житкерер
дип көтә башлаган халәттә идем... Иөрәге кү-
төрмәгән, диләр бит андый очракта... Наркоз
күбрәк киткән... Аңына килә алмаган... Иң на-
чарын уйлыйсың икән ул. Коридорга чыгам,
шәфкать туташларының күзенә карыйм,
бер өметле хәбәр көтәм. Ә алар күзләрен
аска төшерә, күтәрелеп карарга кыенсыналар.
Аңлыйм, мине тынычландырырлык жавап-
лары юк. Юк, сорамайым! Өмет бар бит әле!
Минем әле өметем зур! Тагын палатага кереп
китәм. Алты сэгать...

Алсу
ШАКИРОВА

Май бәйрәмнәрендә ирем белән Даг-
станга юл тоттык. Күптән таулар илен
күрергә хыяллана идек. Кыска гына
яллар булса да, бу якларны күреп,
ял итеп, тәэсирләнеп өлгерәсе килде.
Махачкала аэропортына килеп төшөп,
рюкзакларны кунакханәдә калдырып,
шәһәр белән танышырга чыгып
киттек. Шәһәр үзәгендә урнашкан
Жәмигъ мәчетеннән ерак түгел генә
бер кафеда иртәнге ашны ашарга,
аннары жомга намазына мәчеткә
барырга иде исәп. Ләкин иртәнге аш
урынына борчулы хәбәр килеп иреш-
те: кызыбызның укытучысы шалты-
рата. «Исәнмесез. Сез Казанда түгел
икән, монда кызыгыз аңын югалтып
егылды, ияк асты ярылды, теше дә
төшмәде микән... Ашыгыч ярдәм
чакырттык, килер кешегез бармы?»
Ун елдан артык спорт белән шөгыль-
ләнгән бала мәктәптә Жиңү көненә
багышланган линейкада – урамда
басып торганда хәле китеп, аңын
югалтып егылган. Басып торган
жирдән!

Моңы ишетүгә үземнең дә хәлем
китте. Ышанмадым... Ишетмәдем... Ба-
ламны ишетмәдем... Иртән: «Әни, мин
үземне начар хис итәм, бик начар», –
дигән смс-хәбәр жиңбәргән иде. Нәрсә

дигән сүз инде ул – начар хис итәм?
Тиздән уку елы тәмамлана, контроль
эшләре язалар. Спорт белән болай да
еш калдыра укуын. Начар хис итәм
дип кенә тагын мәктәпкә бармаскамы?

«Нишләтә алам соң, минем кайда
икәнәмне беләсен», – дип, ашыгып
жавап язам, үземнең ачу килә.
Ул үпкәли. «Берәр нәрсә булса, гел
нишләтим дисен, сезгә барыберме
әллә? Нишләргә кирәген әйтсәң иде,
ичмаса». Ишетерлек итеп язган...
Жавабымны укымады инде ул. Соңгы
язышу шул булды... Хәбәргә укытучы-
сы чыкты менә.

...Күзем гел сэгать телләрен барлый.
Идән жыештыручы апа кереп: «Табиб-
лар төшке ашка да төшмәгәннәр, шун-
да әле», – диде, өскә ишарәләп. Минем
хәлне күреп, бер хәбәр булса да бирим
бу хатынга, дигәндер үзенчә. Колагыма
инде каталка тавышы гына ишетелә.
Менә ишек ачылып да, менә кызымны
алып керерләр кебек. Бу май бәйрәм-
нәре бөтенләй болай булырга тиеш
түгел иде бит. Төшме соң бу, өнме?!

...Махачкала кафесында нәрсә
ашаганымны да хәтерләмим.
Башкаларны борчымас өчен юыну
бүлмәсенә кереп елап чыгам... Урамда
халыкны жомга намазына дәшеп азан

яңгырый. Без дә кузгалдык. Үзем мә-
четкә таба атлыйм, үзем эчтән дога
кылам. Йә Раббым, барысы да яхшы
гына булсын! Ул арада ашыгыч ярдәм
табибы шалтырата: «Ияк астындагы
ярасы бик тирән, тегәргә кирәк була-
чак. Ким дигәндә бер теше төшкән,
авыз эчендә тагын нәрсә булганын
әйтеп булмый, хастаханәгә алып
китәбез», – диде.

Моңдый вакытта котылгысызлык
халәтенәң төрле стадиясен узасың,
ди белгечләр. Ышанмыйсың, кире
кагасың, ярсыйсың, аннары депрессия
кичерәсен, ниһаят кабул итәсен...
Кабул итүгә тиз барып життем. Ярый
әле сынмаган, ярый әле йөзе йә чигәсе
белән төшмәгән. Тешен генә куйды-
рырбыз инде анысы...

Ярый әле калган хәбәрләр берсе
артыннан берсе килде, берьюлы бу
кадәрне ничек күтәрер идек... Тиз генә
кайтып та булмый бит әле, мең ярым
чакрым аера бала белән безне. Тагын
яңа хәбәр! Рентгенга төшергәннәр,
аскы казналык сынган... Теше төшкән
дигән беренчел диагноз дәрәс булма-
ды, казналыкта шундый тирән ачык
сыну булган ки, бер теш киндәгендә
бушлык барлыкка килгән. Анысы
безнең өчен авыр булса да, табиблар

МИНЕ?

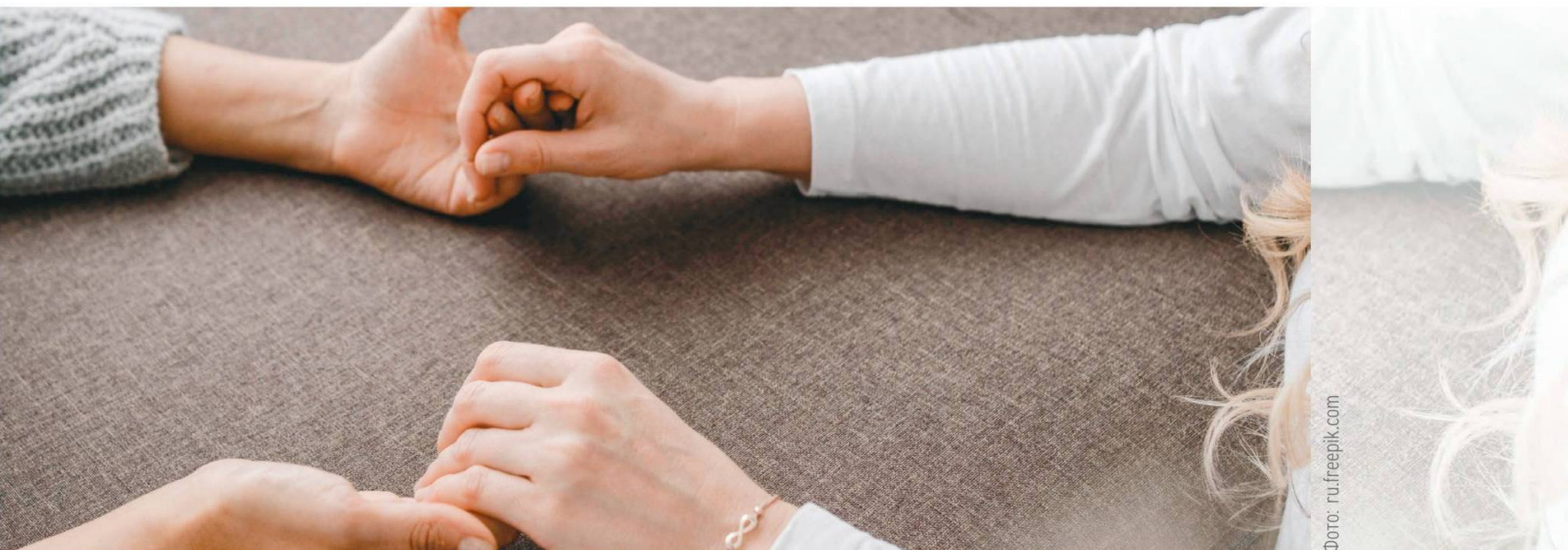

Фото: ru.freepik.com

башкасы өчен күбрәк борчылды. Компьютер томографиясе тагын ике сынган урынны күрсәтте... Алары чигәгә яқын, өстәвенә, урыныннан күчкәннәр, ялгавы да бик авыр булачак... Әлеге хәбәрне житкерергә шалтыраткан сеңлем бу юлы үзе дә елап жибәрде. «Апам, иртәгә операция ясылар, карарга кеше кирәк була, диделәр...»

...Жиңде сәгать. Әле дә хәбәр юк... Балам белән булырга мөмкин булган иң куркыныч хәлләрне күз алдыннан уздырып, начар әйберләр уйлап арып, яңадан яхшыга юрарга тырышам. Хәлен жиңеләйтергә теләп, Ясин сүрәсен укып вакытны ашыктырам. Үтми... Бер дә бүленмичә табиблар шулкадәр вакыт ничек эшли ала икән? Берьюлы Аллаһтан аларга да аек акыл, нык куллар, сабырлык телим. Бар да яхшы булсын иде... Андый чакта кешенең бердәнбер ышанычы – дога. Ул көнне безнең өчен никадәр кеше догада булды!

...Операция буласын ишетүгә, ике дә уйламыйча Махачкала уртасыннан ук аэропортка чаптык. Иң тиз кайтып житәргә мөмкин булган рейсны сайлыйбыз. Самолетка Сочида күчеп утырачакбыз, Казанга сизгез сәгәтлек юл көтә. Монысына өлгерергә – очып

житәргә дә бер сәгать тә егерме минут вакыт калган. Ярый таксист хәерле бәндә булып, бернигә карамыйча машинасын куып алып барып житкерде. Соңгы минутында диярлек билетлар алып теркәлү уздык та очкычка кереп утырдык.

Казанга кичке унда кайтып життек. Ул төнне безне бала янына кертмәделәр. Иртәнге сизгездә мин инде аның палатасында идем. Күз яшьләремне тыя алмыйм... Шушы гомер эчендә үземне никадәр битәрләгәнәмне үзем генә беләм. Кызымның тоемлау көче никадәр көчле икәннән бер генә исбатламадым бит инде үз-үземә. Ишетә берлергә, ышанырга кирәк дип, моңа кадәр булган һәр очракны үземә кагыйдә итеп алам дигән идем. Нигә ул кагыйдә шулкадәр тиз онытыла икән? Үземне начар хис итәм дип турыдан-туры әйткән балага колак салмыйча, ышанмыйча шушы хәлгә житкердем бит... Бары тик ике сүзем житә иде. Өйдә кал... Барма... «Мәктәп... билгеләр... укытучыдан сорарга кирәк... уңайсыз... тагын укуы кала» ише уйлар нигә беренче урынга чыга, нигә һәрвакыт бизмәнне баса икән ул? Югысә бала, аның хисләре, аның сәләмәтлеге һәрчак беренче урында булырга тиеш

бит... Юк шул, дөнья куабыз, үзебезнең тыгыз графикка, планнарыбызга, эшебезгә шулай уңайлы булганга балаларны да бер кысаларга кертәбез, үзебез өчен «жайлы» бала күрергә телибез. Вакытны кире кайтарып булса...

Кызым белән очрашкан та иң элек икәү шушы сорауга җавап эзләдек. Вакытны кире кайтарып булса, хәзер нәрсәне башкача эшләр идең? «Үземне начар хис иткәнәмне укытучыга әйтергә кирәк иде. Күз алларым караңгыланган та... Ә мин басып торучымны дәвам иттем, узар әле дип уйладым». Әлбәттә, кызым авызын ачып сүз әйтер хәлдә түгел, язып аңлашабыз. Ул көнгә әллә ничә кат кайтып уйладым инде. Беренче рәттә басып торма, кеше арасына егылып иде, болай каты булмас иде... Тотып калучы да булмаган... Сыйныфташларын гаепләп булмый. Янәшәдә басып торган кеше егылса, кем генә тотып калырга үрелер икән? Укытучы булса, бер хәл. Ә бала андый очракта үзен уйлый шул: читкә тайпыла, йә «тотсам, мин дә егылам» дип уйлый. Мизгел эчендә була торган хәл бит. Үзен саклап калу инстинкты мондый вакытта беренче урынга чыгадыр. «Не повезло», диләр бу очракта. Ә без күрәчәк, дибез...

...Сигез сэгаты бара инде операция. Идэн юучы апа өкрөн генә ишекне ачты. «Табиблар төштөләр, ашыйлар», – диде, ишетелер-ишетелмәс кенә... Чабып чыксам да, мине алар янына шундук кертмәделәр. Бары тик шәфкать туташының: «Реанимациядә әле, сезне чакырырлар», – дигән сүзе генә туктатты. Сигез сэгаты ярым вакыт узганнан соң, нияять, операция тәмамланган. Берздан мине табиб янына чакырдылар.

– Хәзергә аскы казналыкны үз урынына утырттык. Бер көн белән яши башлыйсыз. Нәрсә буласын фаразлап та әйтә алмыйм, шушының белән генә бетсә, бик яхшы. Берничә операция кирәк булуы да мөмкин...

Табиблар әйтүе буенча, ел саен 9 Май тирәсендә һәм 1 сентябрь көнне Республика балалар клиник хастаханәсенә безнең кебек очрак белән балалар эләкми калмый. Бер малайның казналыгы гына түгел, оча сөгәе дә нык сынган әнә; тагын бер үсмер егет башына ясаган операциядән соң комага киткән, әле казналыгына катлаулы операция көтә. Самокаттан шулай нык егылган... Ишегалдында футбол уйнаганда өстенә капка төшкән малайның йөзен дә кисәкләп диарлек жыйганнар... Быел бу статистикага без дә эләтек... Күбесенчә яшүсмерләр тарый икән мондый хәлгә. Күчеш чорын кичергән балаларга кан басымы төшөп,

хәл китеп егылу хас. Хәзер хәл белергә шалтыраткан һәр танышым белән сөйләшүне куркынычсызлык кагыйдәсен искә төшерүдән башлыйм. Мондый авыр, катлаулы сынулардан сакланыр өчен, баш мие селкенүенә дучар булмас өчен, үзен начар хис иткән балага (һәм, әлбәттә, үзәбезгә дә!) аларны белеп тору зарур. Башың әйләнеп китсә, үзеңне начар хис итсәң, шундук чүгәләп утыр, идәнгә, асфальтка ук утыр, ятсаң да ярый. Басып кына торма! Аң югалтуның куркынычы юк, басып торган хәлдә егылуың фажиғәгә китерергә мөмкин. Балаларыма көн саен кабатлыйм бу киңәшләрне. Зинһар, утырыгыз, дим!

...«Мамочка! Пошли забирать!» Шәфкать туташы белән реанимация ишеген ачып керәбез. Мин туктатам, әти-әниләргә монда керү тыела. Ишек төбөндә көтеп калам. Берздан каталкада кызымны этеп алып чыгалар. Күзләре йомык, ыңгыраша. Ул хәзер бик каты шешенгән, курыкмагыз, дип алдан ук кисәттеләр. Барысы да урынына кайтачак, вакыт кына кирәк, диделәр. Курыкмадым, еламадым. Баламның күз тирәсендә керфекләренә эленеп калган ике бөртек күз яшен сөртеп алдым.

– Кызым, мин монда, ишетәсеңме?
– Ы-ы-ы...
– Хәзер, кызым, наркоздан айнырсың, жиңелрәк булыр...

Тавышны ишеткәч, бармагы белән кулымны кысып куйды. Ишетә... Кичер, кызым, мин сине ишетмәдем, дим тагын эчәмнән генә... Операция бүлегеннән икебез дә үз уйлары, үз тәүбәсе, үз сабагы белән чыгып барабыз...

Интенсив терапия палатасында үздәрдәк ул төнне. Бер көн белән яшәү башланды. Шприц белән сабый балаларны ашата торган ризык ашатудан башларга туры килде. Мондый операциядән соң бала 5–10 килограмм авырлыгын югалта, диде табиблар. Ләкин тизрәк аякка басар өчен ашарга да кирәк... Инде бу операциядән рәткә килә башлагач кына икенчесе кирәклегә ачыкланды. Барысын да яңадан башладык. Наркоз, яңа көтү, наркоздан чыгу, ашаган һәр ризыгын граммлап теркәп бару, операциядән соң ун минут саен салкын боз компрессы кую, яңадан тернәкләнү...

Тормыш шулай ул... Жайлап кына ишарәләгән ишетмәсәң, төртеп егып аңлата. Торып басканда акыллырак, көчләрәк буласың. Кирәкле сабакны тәжрибә букчасына салып куясың, иң куркынычын артта калдырасың. Башкалар белән чагыштырасың да, «хәер-лесе» дип шөкер итәсең.

Башка төрле булып чыгабыз хастаханәдән... Тарттырып куйган тешләре аша гына сөйләшәргә тырышкан балаңны да ярты сүздән аңларга күнегеп... Ишетергә өйрәнәп...

**Солтания
ГАТАУЛЛИНА,
психолог**

Әйе, баланы тыңларга, ишетергә, аңларга өйрәнәргә кирәк. Хәтта әти-әнисе дә үз баласына ышанмаса, башкалар аңа ни өчен ышанарга тиеш соң? Балаларыбызны үзәбез якламасак, аларны кем яклар? Беренчедән, бала дәрәсән сөйләсән өчен аның белән сөйләшәргә өйрәнгез. Ул тик торганнан алдаламый. Бәлки, дәрәсән сөйләсә, әти-әнисеннән шелтә ишетүдән куркадыр, алар аңламаслар дип борчыладыр? Бала шунлыктан алдалый башлый. Менә ни өчен әти-әни һәрвакыт бала яклы булырга тиеш.

Балагызны ничек бар, шулай яратыгыз. Аны ихластан яратуыгызны күрсәтегез. Ата-ананың төп вазыйфасы болар. Назыгызны, мактау сүзләрен кызганмагыз. Баланың хисләренә, эмоциональ ихтыяжларына игътибар итегез. Шушы мөнәсәбәтне тойганда гына балада дөньяны куркынычсыз

урын итеп кабул итү формалаша. Бала әти-әнисеннән вакытында «аерыла», почмак саен күңелсезлекләр сагалый дигән куркуларыннан арына.

Өгәр әти-әни үзен баласының хисләренә карата битараф, салкын тотып икән, бала куркынычсызлык хисен югалта. Андый баланың холкы тиешенчә чыныкмый, күзгә күренерлек бер тышлык кына формалаша. Тундырма өстендәге шоколад катламы кебек... Ул катлам форма бирә, тик беззәгә гына уңайсыз хәрәкәттән дә ватыла. Ата-анасы салкын булган балалар көчле, нык булып күренсәләр дә, үз-үзләренә ышанулары бик уалучан була. Баланың хисләренә игътибар итегез. Яшь барган саен, үзгәрә алар. Үсмер чакта ата-ананың бурычы – яшүсмергә үз-үзенә ышанарга һәм мөстәкыйльлеккә өйрәтү. Бала өчен өй – көндәлек тормышның катлаулыгынан яшеренә ала торган урын булсын. Үзегезнең дә, аның да проблемалары онытылырлык атмосфера тудырырга тырышыгыз. Стресс дәрәжәсен киметегез, талашмагыз, бәхәсләшмәгез. Мәктәптә уздырган катлаулы көннән соң бу тыныч утрау шулкадәр кирәк балага! Ул аңа күңелсез уйлардан арынырга ярдәм итәчәк. Сезнең һәрвакыт янәшә булуыгызны, ярдәмгә киләсегезне тоеп яшәсен.

КАДЕРЛЕ УКУЧЫБЫЗ!

БУ ЯҢАЛЫГЫБЫЗ СИНЕҢ ӨЧЕН!

2023 елның икенче яртыеллыгы өчен журналга язылучыларны бүләкләр көтә:

- ✓ мультиварка
- ✓ чәйнек
- ✓ капсуллы кофеварка
- ✓ чыбыксыз үтүк
- ✓ блендер

Бүләк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчermәсен редакциягә юлларга кирәк.

Квитанция күчermәләрен жибәрүнең берничә юлы бар:

почта аша: 420066, Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт

редакциянең электрон почтасына: ssuum@yandex.ru

ватсап номерына: 8(937) 288-18-01 «Сөембикә» журналы

Квитанцияләр 2023 елның
15 августына кадәр кабул ителә.

Бүләк уйнату
17 августта узачак.

«Сөембикә» килгән **йорт** нурлы

Әлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны www.suuyumbike.ru сайтында укыгыз.

Акция 2023 елның 10 апреленнән 20 сентябренә кадәр уздырыла. Гаризалар 2023 елның 15 августына кадәр кабул ителә.

АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+. Бүләкләр расемдәге белән туры килмәскә мөмкин.

СЕЗДӘ ГАЛИМ БУЛСА, БЕЗДӘ ГАЛИМӘ БАР

*Һәр тугрыда ким түгелбез ирләрдән без,
Гыйлем алсак, иң галимнәренә тиң без.*
М. Мозаффария

А. Н. Туполев исемендәге Казан дәүләт техника университетының (элекке авиация институты) 70 еллыгына багышлап чыгарылган «Выпускники – гордость института» дигән kitapта Мәхфүзә Кәрим кызы Максүтова хакында мондый юллар бар: техник фәннәр докторы (1977), профессор (1978), ТАССРның атказанган фән һәм техника эшлеклесе (1981) һәм КДТУның атказанган профессоры (1997). Турбиналы машиналарның газодинамикасы өлкәсендә эшләүче галимә дигән мәгълүмат бирелә. Моңа өстәп 2012 елда аңа багышлап махсус kitap чыгарылганын әйтсәк тә урынлы булыр. Kitap рус телендә «Махфуза Каримовна Максүтова в воспоминаниях друзей, соратников и учеников» дип атала. Казан техника университеты типографиясендә басылган. Татар хатын-кызлары арасынан беренче булып техник фәннәр докторы исеменә лаек булган Мәхфүзә ханымга бирелгән зур бәя дип тә санык монны.

■ Профессор, Казан авиация институты (1953–1967 нче еллар) ректоры Ю. К. Застела, профессор В. И. Локай һәм М. К. Максүтова демонстрациядә. 1 Май, 1959 ел.

■ Мәхфүзә Максүтова докторлык диссертациясе яклай. 1976 ел.

Мәхфүзә Максүтова – хаклы рәвештә халкыбызның мактанчы, горурлыгы саналырга тиешле каһарман йөрәкле татар кызы. Авиация институтында эшләгән елларымда аңа карап сокланып туймый идем.

Бу олы хөрмәтне, сокланулы карашны, зур дәрәжәле институтның фән өлкәсендә танылган, олы галимнәре тарафыннан да, студентлары тарафыннан да булуын күрүе куана идем. Милләттәшем бит – татар кызы! Аның хакында язасым, сөенечемне башкалар белән дә уртаклашасым килсә дә, ул чакта яза алмадым. Жөрбәт итмәдем шул, чөнки техник фәннәр өлкәсе миңа бөтенләй диярлек таныш түгел, аннан бик еракмын: язсам Мәхфүзә Кәримовна талантының кыйммәтен ача алмам кебек тоела иде.

Аның кандидатлык һәм докторлык диссертацияләре турбиналар характеристикасы буенча якланган. Ул шул турбинаның эчендә төрле эш режимнарында барган процессларны өйрәнгән, аларны төзегәндә кирәк булачак төгәл хисаплау формулалары буенча эшләгән. Фәнни хезмәтләре моторларның күәтән арттыру, ягулык расходин киметүгә багышланган. Танылган галимнәр Г. С. Жирицкий (Айдагы кратерларның берсе бу галим исеме белән аталган), В. И. Локай, М. К. Максүтова, В. А. Стрункиннар язган «Очу аппаратлары двигателләренең газлы турбиналары» исемле дәреслек буенча ил күләмендә ничә буын студентлар укып белем алды. Бу хезмәтләр әле диңгездән бер тамчы гына дияр идем. Югарыда күрсәтелеп киткән китапта башка хезмәтләр хакында да тулырак мәгълүмат алырга мөмкин. Мин бары Мәхфүзә ханым житәкчелегендә 11 кеше кандидатлык диссертациясе яклавын, ә үзенек моторлар төзү факультеты деканы, институтта чыгып килгән «Труды КАИ» дигән фәнни җыентыкның җаваплы редакторы, берничә чакырылыш шәһәр Советы депутаты, институтның партия комитеты әгъзасы вазыйфаларын башкаруын искәртеп китәм.

Максүтованы якыннан белүчеләр аның фикерләү сәләте көчән, кешеләргә карата да, фән кануннарына карата да җитди, төптән уйланган үз фикере барлыгын әйтми калмый. Фән кешесе, галимә булуы белән бергә, әдәбиятны, сәнгатьне теләсә кайсы белгечне сокландырырлык нечкә сиземләвен, театрга багышланган китапларга хәтта режиссерларны да көнләштерерлек дәрәжәдә бай булуын әйтеп китү дә урынлы булыр төсле.

Зәвык белән матур итеп киенә белүенә, бакча үстерүенә, фатирын нәкъ безнең татар халкына хас булганча чиста, пөхтә итеп тотуына да сокланмаганнар юк иде.

– Син бит безнең кеше, килеп йөр әле миңа, – дия иде ул очрашкан чакларда. Тик мин авыл кызы шул: андый «буй җитмәслек» зур кешеләргә барырга ничектер ояла, тартына идем. Соңрак, аның группадасы, КАИның сызма геометрия кафедрасының өлкән укытчысы Әлфия ханым Халикова бик кыстагач, бергә бардык. Үткән тормышлары хакында сөйләгәндә, моңарчы килми йөргәнәмә үкендем үкенүен, чөнки аның үткәне, балалык еллары истәлекләргә бай, гыйбрәтле булган икән.

«Мин моторлар төзү факультетын сайладым, чөнки мотор ул – самолётның йөрәге», – дигән иде ул.

Мәхфүзә апа 1921 елның 31 октябрендә Ленинград шәһәрендә туган. Әнисе Мөршидә ханым ягыннан бабасы Гыйззәтулла (ул Изатулла дип сөйләде, шулай атыйк) Пенза мишәре, 9 бала атасы булган. Олы балаларын яучылап башлы-күзле иткән. Балаларга дөньяви белем дә бирергә тырышкан. Кызы Мөршидә дә (Мәхфүзәнең әнисе) Гатчинода гимназия тәмамлаган. Изатулла үзе шунда ресторан хужасы булган. Мал-мөлкәтле, киң күңелле кеше буларак, хәйриячелек буенча да танылган, хөрмәт иясә булып яшәгән. Үз балалары белән бергә ресторанның эшләгән официантларның балаларын да башкаланың уку йортында укыткан.

Мәхфүзәнең әнисе ягыннан бабасы Мөхәммәтгалим (үзе Алим дип сөйләде), Петербург татарлары хакында чыккан китапларда ике исеме белән дә искә алына (ул 1857 елда туган). Дини һәм дөньяви гыйлемнәренә бертигез хөрмәт иткән, күрәсәң. Ислам, Кәрим, Хафиз исемле улларын Истанбулның француз колледжында укыткан. Мәхфүзә исемле кызы Петербургта хатын-кызлар өчен ачылган Югары педагогика курсларында белем алган. Бергә укыган татар яшьләре арасында сабакташы Сәлимә Якупова белән икесе дә аеруча активлыклы белән аерылып торганнар. Олуг әдибездә Гаяз Исхакый тарафыннан чыгарылган «Ил» газетасында икесенең дә 1914 елда милләтбездә язмышына багышланган язган мәкаләләрен укырга була. Мәхфүзәнең Петербургта 1914 елда үткәрелгән мөселманнар съездына карата язылган «Съезд һәм мөселман хатыны» дигән мәкаләсә беркемне дә бита-раф калдырмаган. Ул мәкаләдә съездда хатын-кызлар катнаштырылмавына борчылып, үпкә белдереп язган. «Тормыш», «Ил» газеталарында, «Сөембикә» журналында аны яклап язылган мәкаләләр шактый.

Әмма бу талантлы кыз, ни кызганыч, бик яшьли үлеп киткән. 1921 елда Кәримнең кыз баласы тугач, ул балага аның исемен биргәннәр. «Апасы кебек уңган, тәүфыйклы булсын», янәсе.

Мөхәммәтгалим-Алим Максүдов хакында тагын берничә сүз әйтеп китү урынлы булыр дип саныйм. Инде мәгълүм булганча, башкалада яшәүче татарлар 1881 елда Жәмигъ мәчете төзү, аның өчен акча җыю хакында киңәшләр һәм эшкә дә керешләр. Менә шул җыйылган акчаларны, 1889 елда, үзенек гадел холкы белән танылган «хөрмәтле купец» Алим Максүдовка ышанып тапшыралар һәм ялгышмыйлар. 1905 елда мәчет төзү буенча Санкт-Петербург мөселманнарының комитеты да оешып, Алим Максүдов аның әгъзасы да булган. Өстәвенә, Алим аганың «Коръән» бастыра

Үз вазыйфаларының зурлыгын тирәнтен аңлаган, хезмәтеннән чын мәгънәсендә рәхәтлек тапкан Мәхфүзә ханым.

■ Кафедра
мөдире
Г. С. Жирицкий
һәм М. К. Максү-
това фәнни эш
белән мәшгуль.
1956 ел.

торган «Әманәт» дигән типографиясе дә булган, һәм анда шактый күләмдә китаплар да чыгарып таратылган икән.

Менә шундый бай, шөһрәтле, әмма «Аллаһыдан куркып, кешеләр алдында оялып» яшәгән Изатулла һәм Алимнең балалары өйләнешеп матур гаилә коралар. Кәрим дә, Мөршидә дә югары белем алган зыялылар: милләтебезгә күпме файда китерә алган булырлар иде. Тик Октябрь революциясе аларның бөтен киләчәгенә киртә сала. Истанбулда Шәрык телләрен өйрәнгән, һәркайсында иркен сөйләшә алган Кәрим баштарак Азчылык милләтләр комиссариатында, Почта идарәсендә эшләп йөрергә мәжбүр була, соңрак исә бөтенләй эшсез кала.

1929 елда совет власте бөтен учреждениеләрне «чит элементлардан чистарту» кампаниясен башлап җибәрә. Бу чистарту бигрәк тә мәгариф һәм мәдәнияткә, дин әһелләренә кагыла. «Очистим партию от чуждых элементов. Чистка – важнейшая политическая компания!» дигән лозунг Ленинградта гына түгел, Россиянең барлык өлкәләренә таралган була. «Мәскәүдә 500 укымышлы, зыялы татарларыбызны җыеп кына алдылар», – дип сөйләде ул хәлләрнең тере шаһиты Зөһрә апа Баимбетова. Танылган олуг галимебез Равил Үтәбәй дә Татарстанда һәм Башкортстанда 600 дән артык мулаларыбызның кулга алынып юкка чыгарылуын язып чыкты.

1933 елда, бик күп «хокуксыз элементлар» белән бергә, Мөршидә ханым белән кызы Мәхфүзә дә Ленинградтан сөрелә. Кәрим абый инде бу вакыт

вафат (урыны жәннәттә булсын). «Ун көн эчендә бөтен мөлкәтне сатарга, теләсә кая китәргә кушылды», – дип сөйләде Мәхфүзә апа. Шулай итеп, 4 нче сыйныфта укып йөргән кыз, әнисе белән Казанга күчеп килә. Бәхетләренә, Мөршидә апаның сеңлесе Маһинур финансы институтын тәмамлап, инде Казанда банк системасында эшкә урнашкан була: торыр урыны да бар.

Мәхфүзә Кәрим кызы, 1940 елда, унынчы сыйныфны уңышлы тәмамлап, Казан авиация институтына укырга керә. «Ул елларда авиация белән җенләнмәгән яшьләр булды микән? Шәһәрдә аэроклублар гөрләп эшли, планерлар ясау, алар өчен очу ярышлары үткөрүләр бик кызыклы иде. Мин моторлар төзү факультетын сайладым, чөнки мотор ул – самолетның йөрәге. Шундый факультетны сайлаганымга бервакытта да үкенмәдем», – дип сөйләгән иде ул.

Беренче курсны тәмамлауга, сугыш башлана. Студентларны окоп казырга, урман кисәргә, заводта эшләргә җибәрәләр. Сугышка алмыйлар. «Без берничә кыз, сугышка алуларын сорап, гаризалар тотып хәрби комитеткә бардык. Гел кире борып җибәрәп тордылар. Ә егетләрнең кайберләре ничектер китә алды. Тик күбесе кире кайта гына алмады шул. Нинди кызу үт эченә керделәр бит», – дип искә алды галимә.

1945 елда алар факультетын 14 кеше тәмамлап чыга. Мәхфүзә Максүтованы институтта – ракета двигательләре кафедрасында эшләргә калдыралар.

Үз вазыйфаларының зурлыгын тирәнтен аңлаган, хезмәтеннән чын мәгънәсендә рәхәтлек тапкан кеше иде Мәхфүзә Кәрим кызы.

Хезмәттәшләре арасында төпле киңәшләре, дустанә мөнәсәбәте белән дә аерылып торды ул. Бер үк вакытта халкыбызның матур гадәтләрен дә олылай, сакларга тырыша иде. «Миңа институттан 12 метрлы бер бүлмә бирделәр, һәм без, Маһинур апаның 20 метрлы бүлмәсе белән бергә кушып, аны алыштыра алдык. Гоголь урамындагы йорттан фатир безгә шулай эләкте. Бервакыт йорт идарәсеннән: «Квартираны кем исеменә язабыз?» – дип сорадылар. Маһинур апа миңа карый. Аның нәрсә әйтергә теләгәннән аңладым да: «Апа, син татарларда яшьләрнең олылардан узганын кайчан күргәнең бар. Минә әллә үзеңнән олы санысыңмы?» – дидем. Фатирыбыз шулай итеп Маһинур апа исеменә язылды. «Их, бөтен матур гадәтләребездән аерыла барабыз бит», – дип тә уфтанган чаклары булды игелекле татар кызының.

Әнисе Мөршидә ханым – 1987 елда, Маһинур апасы 1994 елда дөнья белән саубуллашалар. Мәхфүзә Кәримовна кияүгә чыкмады. 2009 елның 25 маенда тыныч кына жан биреп, Яңа бистә зиратында җирләнде. Сүзләребез аны яратуыбыз, горурулануларыбыз, сагынуларыбыз билгесе булып рухына ирешсен иде.

Тәэминә БИКТИМИРОВА

Фотолар: «Махфуза Каримовна Максүтова в воспоминаниях друзей, соратников и учеников» китабыннан.
Казан дәүләт техник университеты нәшрияты.

КӨНЛӘШҮГӘ ДӘВА БАР МИКӘН?

Бик көнче егеткә кияүгә чыкканымны яши-яши генә белдем. Үзәгемә үтә ирем көнләшеп. Көнләшердәй сәбәп тә бирмим югыйсә: эшкә туры барам, туры кайтам... Ялгызыма гына туган авылыма бер кичкә дә кайтырга ярамый – имеш, элеккеге егетләрем белән очрашу өчен кайтам. Эшем төнгә дежурлыкка кала торган. Хәленнән килсә, дежурствога да жиһәрмәс иде – анда да хезмәттәш ирләр белән хыянәт итәргә мөмкинмен икән. Начар кеше түгел ирем: акыллы да, эшчән дә. Хыянәт тә итми. Тик менә шул көнләшүләре...

Фирая Г.

Яшел Үзән шәһәре.

Бер сүз белән генә әйткәндә, бу ханымның тормышын ире микроскоп аша караган кебек тикшерә. Бу мөнәсәбәтләрнең нигезе, бер яктан, иренең эзәрлекләве булса, икенче яктан, хатын-кызың бер сәбәпсез аклануыннан гыйбарәткә әйләнә.

Көнләшә, димәк ярата, дигән гыйбарә дә бар бит әле. Ләкин болай дип әйтү дәрәс түгел, чөнки нормаль, сәламәт мөнәсәбәтләрнең нигезендә бер-береңә ышану, хөрмәт һәм ярату ятарга тиеш.

Әгәр дә без көнче ирнең психологик характеристикасына күз салсак, психологик портретын ясап карасак, нинди соң ул көнләшә торган ир? Мондый патологик көнләшүнең нигезендә (ә сәбәпсез көнләшү ул – патология) хатын-кызга милек, әйбер итеп карау, аның шәхси чикләрен хөрмәт итмәү, аның кеше, шәхес булуын танымау ята. Икенче төрле әйткәндә, хатын-кыз – әйбер, милек; ә ир-ат – аның хужасы. Хатын-кыз үзен гадәттәгедән үзгәрәк тотат: матуррак киеп, бизәнә, ябыга, үз-үзенә игътибарны арттыра икән, ир-ат моны көнләшүгә җирлек дип санып, хатынын хыянәттә гаепли башлый.

Нигезсез көнләшүнең сәбәпләре төрлечә булырга мөмкин. Бер яктан, мондый көнләшү киребәткән, үз-үзен генә өстен куйган, хакимлек итәргә яраткан ирләргә хас.

Икенче төркемгә кергән көнче ирләрнең үз-үзләренә ышанычлары юк, бик шикләнүчәннәр, үзләрен түбән бәялиләр. Алар өчен якында тагын берәр ир-атның булуы – катастрофа. Гадәттә, хакимлек итәргә яраткан әнисенең тулы контроле астында үскән егетләргә хас бу күренеш. Үзләренең комплекслары өчен алар бар җаваплылыкны хатыннары өстенә салалар. Күпчелек очракта интим сферада да үзләренә биргән бәяләре түбән. Әгәр дә ир-атның интим сферада үз-үзенә ышанычы юк икән, ул көнләшүчән була.

Өченче төркемгә көзгедәгедәй чагылыш тапкан мөнәсәбәтләргә кертеп карый алабыз. Хатынына тугрылык сакламаган ир-ат гадәттә бик көнче була. Үзе хыянәт иткәч, башкаларны да шундый дип уйлый.

Әлбәттә инде, мондый мөнәсәбәтләр озакка бара алмый. Бер-береңә ышаныч булмаганда, ир-ат сине гаепләп, шикләнеп, сине акланырга мәҗбүр итә икән, хатын-кыз күпме түзә ала?

Мондый хәлдә үзеңне ничек тотарга соң? Психолог буларак, «мин – хәбәр» моделен кулланарга киңәш итәм. Кичерешләрегезне ирегезгә әйтегез. Синең көнләшүең аркасында үземне кимсетелгән кебек хис итәм. Яратуыңны, мине хөрмәт итүеңне тоймыйм, дип, үз хисләрегез турында сөйләгез. Ул сезне гаепләгәндә нинди хисләр кичерүегезне аңлатыгыз. Шәхси чикләргә билгеләп, аларны сакларга өйрәнгез. Беркемнең дә сезнең җаныгызда актарынырга хақы юк.

Бер-берегездән көнләшеп яшисез һәм бу сезнең өчен норма икән, анысы башка эш. Андый гаиләләр дә бар.

Ирегез чынлап та сезне ярата, киләчәктә дә сезнең белән яшәргә тели икән, ул үзгәртүгә җиңелчә күз карарга тиеш.

Гүзәл
ХИСМӘТУЛЛИНА,
олылар һәм
балалар
психологы,
гештальт-терапевт

Серләшәбез

Лилия ГӘРӘЕВА
әзерләде.

Гөлинә ШӘЙХИ

Гөлинә Шәйхи... Актриса, шагыйрә, җырлар авторы, «Китап» милли радиосының тапшырулар редакторы, үткен каләмле журналист... Балтач районы Бөрбаш авылы кызы мәктәп елларында ук йә театр, йә радио-телевидение дип хыялланган. Казан дәүләт мәдәният институтының театр факультетында режиссура бүлеген тәмамлаган. Әтнә драма театрында эшләгән. «Үзеңнән качып булмый, һәр шигыремдә бер бөртек булса да Мин бар...» дип язган, үзенә «Шигырьләрем аша аңларсыз» дигән төркем булдырган Гөлинәне исә шигърият сөючеләр аеруча якын итә. «Сөю бүләк итәм» дип аталган беренче җыры исә шундук популярлык алып килә.

Хисләрен шигырьгә йә җырга салып, укучыларны уйландыра, сагышка-моңга күмә белгән, сүзен кыю итеп әйтә алган үзенчәлекле шагыйрәнең бер шәлкем шигырьләре «Түгеләсем килә...» дип атала.

ТҮГЕЛӘСЕМ КИЛӘ...

* * *

Әллә заман, әллә мин үзгәрдем –
Усалландым кебек.
Тормышның һәр сынавына
Карыйм хәзер көлеп.

Сыгылмыймын давилда да,
Канат ныгыган!
Үтте инде ул заманнар
Абынып егылган.

Жилләрнең дә каршысына (!)
Барамын атлап.
Яши белмим җай чыкканча (!)
Кемнедер кабатлап!

Кеше сүзе – кешенеке,
Минеке түгел.
Усалланса да, сафлыгын
Жуймады күңел!

Беләм, кемдер тешләгән
Кемдер тез чүгәр.
Кемдер жанының карасын
Чыгарып түгәр.

Һәм сүгәр. Ә үзенә
Гаебен – аклар.
Соң тамчы сөюен шулай
«Мин» диеп таплар.

...Яши белеп яшәмәсәң,
Нигә ул яшәү?
Сүзләр тансык бу заманда
Алтындыр дәмшәү!
Әллә заман, әллә мин үзгәрдем!

* * *

Җырла әле миңа бүген. Безнең җырны.
Түгеләсем килә бер, түгелим.
Исән икәнәмә ышанасым килә...
Җырла инде?! Үлеп бер терелим.
Юк, көлмим!

Бармы диеп сора башта,
Җиһан яңгыратып көлгәнәң?!
Мин бит үземне дә синең белән бергә,
Сөю белән рәттән күмгәнмен.

Ара якын хәзер.
Жаннар шууундый ерак.
Җырла димен... тавышың ишетим.
Хәер, ни мәгънә?!
Жырлавыңны түгел,
Елавыңны да инде күптән ишетим!

* * *

Аңлатырга, акланырга тырышма да.
Кирәкми
ялганга корылган тормышың.
Һәр көн саен минус бер роль.
Беләм
анысы да тик синең уңышың.

Исәп 1:0. Син – финалда.
Мин жебегән һаман җиңеләм.
Без табынган күкләр күптән инде
тигезләшкән, ахры, җир белән.

Соңгы раунд. Беркем беркем белән дә
исәпләшми инде. Соң нокта.
Читлекнең мин хәзер бу ягында.
Булды. Җитте. Жибәр, дим. Тотма!

* * *

Төн пәрдәсен ертып, жаннар жанга
Йоккан мизгел исендәме әле?
Сулыш кайнарлыгы белән
өткән иренендә
Калганмы соң минем ирен тәме?

Күзләрәңдә минем күзләр төсә
чагыламы уйга батканда?
Кем дә булса орышамы
(минем кебек!)
Тәүлегенә унны тартканда?

Ятканда да һаман укыйсыңмы
Бәхет теләп миңа догаңны?
Үз-үзеңә әле дә бирәсеңме
Жавабы юк шул
бер сорауны?!

...Сорау арты сорау туган чакта
Жавап табу (беләм!) икеле.
Бар да бар һәм берни дә юк хәзер,
Жаннар жанга йогып кителде...

* * *

Бер жылы сүз өмет иттем синнән,
Түздем. Көттем.

Тик син дәмшәдең.
Тешне кысып түзгән жанны телеп,
Син яшен күк күкрәп яшнәдең.

Бер елмаю өмет иттем синнән,
Син анысын да миннән жәлләдең.
Күңел өштерлек карашыңнан
качып кына
Мин шулай да жылы эзләдем.

Тик бер тамчы сөү көттем синнән...
Анысын башкаларга өлөштөң.
Еллар үтеп, кабат жанны өтеп,
Ник соң миңа назлап эндөштөң?!

* * *

Ялган белән ант эчкәннәр барын
беләм.
Юлларына түшөлгөндө кызыл келәм
кычкыралар бертаныштан:
«Түбән карап, менә ничек көлөм...»

Ә мин
ул дөньяны матурлыкка төрөм.
Дөрес, жаны караларны сүгөм,
тик барыбер
юлларына яхшылыктан гөллөр үрөм,
эмма күрөм...
күзлөрдө
актык тамчы бер нур сүнгөн...

* * *

Синле дөнья синдә калсын әле,
Күрөмәслек булып беркемгә.
Бер көнгө жуу бу үзеңне һәм...
табудыр, бәлки, кем белә?!

Син көлмә. Моңарчы бу кадәр
Ашыккан юк иде һич гомер.
Мине генә керт тә, келәсен
Элеп куй жаныңның – жил керер (!)

Йөрер дә жиләсләп, дөньяңны
Күчерер эзлекле күчәрдән...
Мин барда син шуны танып кал:
Бүгенгә бәхетле кичәдән.

Кичә дә... бүген дә... калганын
калдырып бу карсыз калада:
«Син бүген китәсең... Иртәсен
Питерда синсез таң ярала...»

* * *

Мин юк – синдә. Син юк – миндә.
Югалттың. БЕЗне.
Бүгеннән соң кем дип атыйм
икән мин Сезде?

«Матурым» дип эндәшә алмыйм.
Ямсыз бүген көн.
Көннәрдән соң килеп житәр
кабат озын төн...

Үтәр шулай көн артыннан
Елак төннәрем.
Берәр кайчан мин аларны
көлеп сөйләрмен!

Ә бүгенгә никтер авыр.
Бөргөләнә жан.
Син оялма. Кирәк икән
жанымны да ал!

Мәхәббәткә табынуым
Булган тик хата.
Араларда сөю түгел,
МИН-МИНЛЕК ята.

Бүгеннән соң кем дип дәшим
икән мин сиңа?!

* * *

«Арыдым. Атлый алмыйм...»

дигән чакта

Син бит, Әни, миңа кабат жан өрдәң.
Бирешергә сиңең хақың юк дип
Юатып, кат-кат назыңа төрдәң.

«Бар да үтә. Сабыр бул, балам», дип,
Яшыләремне сөрттең күземнән.
Сагышың күзенә туры карап яшә,
Качып булмый, дидең, үзеңнән.

Үгет-нәсыйхәтең белән бүген менә,
Әни,

Горур атлап барам эзеңнән.
Үзем өчен тирән бер мәгънә алдым
Синең өйткән һәрбер сүзеңнән.

Ярый әле минем Син бар, Әнкәй,
Ничек яшәр идем мин Синсез?!
Эзләсәм дә, тиңнәр тапмас идем,
Чөнки син – бердәнбер. Син – тиңсез!

* * *

Мин идем бит, кар көртләрән ера-ера,
Егыла-егыла сиңа ашыккан.
Йөгерү түгел, атлап булмый бүген...
Егерме биштә йөрәк талчыккан.

Һава житми. Тынга каба
декабрьнең синле иртәсе.
Калдыр мине дисең. Яратканны
ничек итеп ташлап китәсең?

Тугыз йөз унөч тәүлек ул аз түгел,
Һәр көнөндә – миллион вакыйга.
Сине генә уйлап уянам да,
Синең белән китәм йокыга.

Ә син миңа яратмыйсың дисең.
Нинди була соң ул ярату?
«Беркемгә дә бирмим! Минекә!» дип,
Канатным каерып канату?

Миңа калса, жаннар туры килү
Сирәк була. Беләм. Тик – була!
Читтән кара безнең охшашлыкны,
Холык кына үзе ни тора.

Икебез дә – кызу. Безгә хәзер, бүген
Кирәк. Ә иртәгә, бәлки, булмабыз...
Ара ерак. Ләкин жаннар якын,
Беребез өчен беребез туганбыз.

Вакыт чикле. Барыр юллар бикле.
Тар сукмакта бүген икебез.
Бизмәннәргә салып үлчәгәндә,
Икебезнең гаеп бертигез!

* * *

«Дөнья хәлен белеп булмый» диеп
Барчагың да ача телеграм.
Күктән жиргә төшәр вакыт житте!
Акыл житми сезгә бер грамм.

Ул-бу була калса... димен, әгәр,
Телеграм сезгә ни пычакка?
Дөньялыкны саклап калыр өчен
Кайсыгыз ташланыр учакка?

Кыл өстендә тора ил язмышы!
Күзне ачар вакыт лабаса.
Бүген! Хәзер яшәү кирәк жирдә!
Гомернең асылың аңласаң!

Тормыш уен түгел. Бар да реаль.
Мең сорауга бары бер җавап.
Күчәрәннән күчеп бара дөнья...
Күрешә алырбызмы без кабат?!

* * *

Мин бу жиргә сине эзләп килдем,
Ышанам мин сиңең барлыкка.
Табармын күк меңнәр арасыңнан!
Югалырга гына ашыкма.

Йөрәк белән йөрәк арасына
Күпер салсам – кулың бирерсең.
Назларыңа мохтаж чакларымда
Зинһар өчен, сулыш өрерсең.

Мәхәббәтне кемдер юктыр дисә,
Ышанма син аңа. Алдалый.
Минем кебек эзләп табалмаган,
Сөеп карамаган аңламый.

Һава кебек шундый кирәк чагың...
Кайдан сине эзләп табасы?
Балкып алчы якты бер нур булып,
Кая таба сукмак ярасы?!

Айгөл Хөснуллина үзенең хикәяләрендә йомшак, эчкерсез, сабыр хатын-кызларны яратып тасвирлый. Игътибарыгызга «Кояш кыйпылчыклары» хикәясен тәкъдим итәбез. Анда – бүгеге көн халәте: ышаныч, өмет, сагыну, көтүләр... Әни белән улы арасындагы мөнәсәбәтләрдә әнә шул чагыла. Бер якта – Ходайдан елый-елый баласы исәнлеген сораган ана. Икенче якта – әнисе белән күрешү өчен жан атып йөргән хәрби егет. Әсәр якты моң булып күңелләргә яулый.

Айгөл ХӨСНУЛЛИНА

КОЯШ КЫЙПЫЛЧЫКЛАРЫ

(Хикәя)

Узган төндә булган давылдан соң тынып калган диңгез татлы йокыда сыман. Төне бие дулап, киң колачлы ярсу дулкыннарын ярға бәрә-бәрә хәлсезләнеп, тынып калган ул бүген. Кояш нурлары, ярны назлап сыйпаган дулкыннарға бөркелеп, салават күперенең төрле төсләрен сурәтли. Бары ара-тирә яр буена түшәлгән чыбык-чабык, сүүсемнәр, төрле хужалык кирәк-яраклары гына узган төндөгә гарасатка ишарәли.

Азалия, озын ак күлмәгенең итәк очларын әз генә күтәрә төшеп, яр буена якынлашты. Назлы жыл, юаткандай, битләреннән сыйпап алды, итәкләрен тибрәтте. Диңгездән күтәрелгән дымлы һаваны сулау рәхәт булса да, хатынның тыны кысылды, йөрәгә ярып типте. Иксез-чиксез киңлеккә төбәлгән карашы белән ул нидер эзләде, горизонттан менә-менә күренеп китәр төсле булган бер ноктаны эләктереп калырга омтылды. Су өстендә куышлы уйнаган кояш нурлары хатынның күзен чагылдырды, тик ул сер бирергә теләмичә, карашын янәдән диңгезнең чиге булып тоелган киңлеккә юнәлтте.

Юк шул, юк! Бүген дә юк. Өченче көн диңгез буеннан кайтып кермәсә дә, теләгә янә чынга ашмас кебек. Зарыгып, сагыну тулы йөрәгә өзгәленеп килгән иде Азалия бу шәһәргә. Инде бар да бушка булыр сыман. Кайтып китәренә дә санаулы сәгатьләр, минутлар гына калып килә. Сагытуда өзгәләнгән йөрәк моны һич кенә дә кабул итәргә теләми, багырен телгәли, күңелен ярсыйта. Ниçә айдан бирле үзенә урын таба алмый. Сагындыра!.. Гел янында булган кешесе аннан читтә. Шулкадәр ерак юл үтеп очрашса, аяк очларына басып муенына сарылса, чәчләреннән сыйпап, битләреннән үбеп алса, бәлки ул тынычланып калыр. Ә кадерле улы, гадәтенчә, киң жылкәләрен жәеп, әнисен кочагына алыр иде. Ара ерак, коры жир генә түгел, диңгез аера аларны. «Исән-сау гына булсын да, тизрәк күрешергә язсын», – дип пышылдый үз-үзенә Азалия. Ул көтәр, бар сабырлыгын жыеп көтәр... белгән догаларын укып, Ходайдан елый-елый аның исәнлегә, тәүфыйгы, бәхетә өчен сорар, теләкләр теләр. Шундый уйларга бирелеп, хатын яр буйлап атлап китте. Күңелендә тормышының иң якты хатирәләре яңарды, беренче мәхәббәтә белән кавышып, килең булып төшкән чаклары, сабые туып жиһанга салган беренче авазы, аның тәүгә адымнары, үзеннән дә зур букчасын асып беренче сыйныфка барулары, чыгарылыш имтиханнары... Барысы да

кинофильм тасмасында гына калган кебек ләбаса, гомер үткән дә киткән. Ә күчеленең ышанасы килми, гомеренең яртысы узган дигән дәлилне кабул итүе кыен. Гомер сәгатенең эше юк шул аның, телләрен алга күчерә дә күчерә. Иртән торасың да шундук кич була, көн үткәне сизелми дә кала. Бу шөһәрдә вакыты да әллә кая ашыга. Санаулы минутлар, сәгатьләр булгангамы – алар бер-берсен бик тиз алыштыра.

Азалия еракта яр буена сибелгән бер төркем кешеләрне күреп алды. Аларның кайсы зур ятмәләр тотып суда йөри, икенчеләре яр буенда. Олылар да, чыр-чу килеп чабышып йөргән балалар да бар. Узган төндә булган гарасаттан соң бар да яр буенда гәрәбә жыя.

*Сары-сары гәрәбә,
Гәрәбә, тәгәрәмә.
Үпкәләр бит, күр әле,
Чәчелгәнә бүләге... –*

дип күчеленнән жырлап алды хатын. Әйе, Балтыйк буе гәрәбәсе аның да муенында бар. Аерылышуларының беренче аенда ук почта аша килеп төште ул. «Иң кадерле кояшыма – кояш кыйпылчыклары», диелгән иде хатында. Ул вакытта, нигә кояш кыйпылчыклары соң, дип аптырады Азалия. Очы риваятькә барып тоташа икән. Бу берничә көнлек сәяхәт вакытын да күп кенә музейларда булырга өлгерде. Калининградта гәрәбәнең иң зурысы – 4,280 килограммлысы саклана. Әлеге искиткеч матур ташлар бизәнү әйберсе буларак кына түгел, дөваләү өчен дә кулланыла. Ул авыруларга каршы тору көчен арттыра, сулыш органнырын, йөрәк, калкансыман биз эшчәнлеген көйли.

Гәрәбә – миллион еллар элек үскән наратларның сумаласы. Балтыйк гәрәбәсе Тутанхамон тажын да бизәгән ди. Азалия әлеге мәгълүматларны күчеленә сеңдерә барды. «Ә нигә аны кояш кыйпылчыклары дип атылар соң?» – дип тә сорады ул экскурсоводтан.

– Кайчандыр жирдә әле кешеләр бөтенләй яшәмәгән бер заманда гел жәй, гел көн, ә күктә ике кояш булган. Бер кояш өстәрәк, ә икенчесе – авырмагы астарак, жирне якыннанрак яктырткан. Көннәрдән бер көнне күк икенче кояшның авырлыгын тотып тора алмаган һәм ялгыш төшереп жибергән. Кояш диңгезгә төшкәч, дулкыннар куенында суынып, кыяларга бәрелеп, вак кыйпылчыкларга чөрдәкләнгән. Инде жирне бер генә кояш һәрйаклап яктырта алмаган, көн төн белән алышынган, ә диңгез әлеге кыйпылчыкларны дулкыннары белән ярга кага башлаган. Гәрәбә турында риваятьләр шактый, бусы исә аның берсе генә, – дип баян иткән иде мөлаем ханым.

Менә шул үткәннәргә чагылышы булган искиткеч серле ташны жыя халык. Азалия дә аяк астын караштыргалады, бәлки, аңа да бәхет елмаер, тик гәрәбә «мин монда» дип ялтырап ятмый. Хатын, диңгез янына ник килгәнән дә онытып, туфли очы белән яр буенда өелеп яткан чүп-чарны актаргалый башла-

ды. Бермәлне аннан ерак түгел дүрт-биш яшьлек ир бала бөтен ярдагы кешеләрне сискәндереп кычкырып жиберде:

– Таптым, әни, таптым... Менә нинди зу-уур...

Әнисе сабыр гына аның янына килде, назлап, улының башыннан сыйпап куйды, төмам пычранып беткән кечкенә кулларын учына алды.

– Абау, бигрәк матур икән бит гәрәбәң.

Малайга шул житә калды, ул, күкрәгенә сыя алмаган шатлыгын бүлешергә теләп, яр буендагы бөтен кешегә үзенең табышын күрсәтеп йөри башлады. Чират Азалиягә дә житте.

– Менә ниндине таптым, күрдөгезме, апа? – дип, хатынның нурлы йөзенең төбәлдә сабий. Азалиягә ул кемнәндер тиктормас шаян бала чагын хәтерләткәндәй булды.

– Кая, карыйм әле... искиткеч матур, нишлисәң инде бу кыйммәтле таш белән, дуслым?

– Әниемә бүләк итәм, менә ничек ялтырый, – дип, бармак башы кадәр гәрәбәсен кояшка таба сузды малай.

– Борчыма инде апаңны, әйдә бүгенгә житәр, өйгә кайтабыз, – дип эндәште әнисе.

– Әни, әни... мин сине бик яратам, бу сиңа, – дип, малай әнисенә атылды.

– Рәхмәт, улым, рәхмәт, бәхетле бул!..

Ана белән бала Азалия белән хушлаштылар да кочаклашып яр буйлап кайтыр юлларына таба киттеләр. Бер-берсенә сыенып барган бу ике жанга карап тору шундый рәхәт иде. Азалия янәдән диңгез киңлегенә күз ташлап алды, аннары сәгатенә карагач, кунакханәгә кайтыр вакыт житкәнән аңлап, яр буенда рәт-рәт тезелгән көймәләргә, ирексезләнеп жыелган жилкәннәрен жилдә тибрәтергә теләп чайкалган кечкенә корабларга, яхталарга таба китте. Диңгездән шактый ара киткәч, яңадан бер каерылып горизонтка карады. Ә анда һаман вак-төяк жилкәнле көймәләр генә тирбәлә иде.

Кунакханәгә кайтканда аэропортка барып житү өчен өч сәгатьләр вакыт калып бара иде. Азалия кичтән ук жыелган чемоданын тагын бер кат ачып япты, бүлмәдә онытылып калган әйберләр юк микән дип күз йөртеп чыкты. Аннан кечкенә ак сумкасынан телефонын чыгарып, озын нәфис бармаклары белән төймәләргә баскалап, колагына китерде... Телефонны алучы булмады...

– Кайда йөриләр соң болар? Ярар, шалтыратуны күргәч, кире жыярлар әле...

Азалия, бүлмә түренә үтеп, ак пәрделәргә ян-якка шудырды, тәрәзәне ачып жиберде. Бүлмәгә диңгездән искән шаян жил ургылып керде. Хатын аңа иркәләнеп, яшеллеккә күмелеп утырган шөһәр хозурына сокланып бер тын басып торды.

Кузгалырга кирәк... Юлдашы Сания әллә кайчан төенчәкләрен төйнәп аны кунакханәнең аскы катында көтеп торадыр инде. Азалия чыгарга ашыкты. Кунакханәнең озын коридоры буйлап чемоданын

тәгәрәтеп лифт төбенә килеп житүе булды, аннан Сания килеп чыкты:

– Телефоныңны да алмыйсың, соңга калабыз бит инде! Аста көтеп арыгач, менеп алырга булдым, – диде ул ярысып.

– Вакыт бар бит әле, өлгерәбез, ә телефон эшли бугай ул, – диде Азалия, сабыр гына сумкасыннан телефонын барлап.

Такси аларны чит, шул ук вакытта күңелгә якын урамнар буйлап аэропортка алып чапты. Азалия урамда барган һәрбер кешенә күз уңыннан үткәргәргә тырышты, тик таныш чалымнар гына күзгә ташланмады.

Төшке ашны да ашамаган Азалия белән Сания, теркәлү үткәч, капкалап алырга булдылар. Якындагы кафегә барып утыргач, Сания өйдәгеләренә нинди бүләкләр алуын, кем аны каршылыгын сөйләде. Юлдашының гына уйлары аның белән түгел иде. Шулкач Азалия теркәлү өстәле янында арлы-бирле чабып йөргән берничә егетне шәйләп алды. Хәрби киёмле бу егетләр башкалардан аерылып тора! Нәрсәдер булган, кемнәдер эзиләр, күрәсәң. Төз гәүдәле, киң жылкәле әлегә егетләр, ак жылкәнгә охшаган баш киёмнәрен ялтыратып, бер өстәлдән икенчесенә күчәләр. Сания үзенә күзәнә кушылуы булмавын, аны бөтенләй тыңлаучы юклыгын абайлап, тынып калды.

– Азалия, ни карыйсың син анда?..

Әңгәмәдәшенә игътибарсыз булуына кыенсынып-каушап, Азалия кулындагы кашыгын идәнгә төшереп жибәрде. Аны алырга дип иелгән генә иде...

– Әни, менә син кайда икән бит? – дигән тавышка сискәнәп китте. Башын күтәрсә, каршысында улы Илназ басып тора.

– Күзләрем дәрәс күрәме соң?.. Улым!.. – дип, хатын баласына ташланды.

Киң жылкәле Илназ чандыр гәүдәле, үзе янында нәни кызчыкка охшап калган әнисен кысып кочаклады, битләреннән, чәчләреннән үпте. Бу күренешне күзәтеп торучыларның күзләренә яшь тулды. Сания дә бит уртасыннан ирексез тәгәрәгән күз яшьләрен кулы белән сөртеп куйды. Шулкач арада егетләр урап алды. Илназның бергә хезмәт иткән иптәшләре икән. Бу хәрбиләр теркәү өстәле янында Азалияне эзләп йөргәннәр. Инде аларның йөзгә үз якыннарын күргәндәгедәй сөенеч, шатлык бөркелә.

– Әни, сине күрә алмый калам дип борчылдым...

– Мин дә, улым... монда кадәр килеп...

– Бүген иртүк портка килеп төштең. Синең телефонга килгән хәбәрңең укугач, командирдан рәхсәт сорадым, тегесен-монысын эшләгәнчә вакыт шактый үтте, кунакханәгә барып житүгә «әле генә чыгып киттеләр», диделәр. Дуслар да миңа иярде, алар белән аэропортка йөгердек. Менә монысы – Саша, Казаннан, Рөстәм – Азнакайдан, Володя – Буадан, Алмаз – Нурлаттан... Барысы да Татарстаннан, безнең якташлар.

Якын итеп Азалия жыенысын кочаклап чыкты.

Егетләр үз әниләренәң жылысын тойгандай дулкынландылар, аннары бер-бер артлы кесәләреннән конвертлар чыгарып Азалиягә суздылар. Почта йөреп торса да, кулдан-кулга тапшырылырга тиешле әниләренә дигән бүләкләрен, кәгазь кисәгенә салынган жылы хисләрен Азалиягә тапшыргач, ана белән улны икәүдән генә калдыруны кирәк табып, егетләр читкәрәк киттеләр.

– Улым, сагындым инде сине, күрмичә кайтып китәм дип өметем өзелде. Диңгез ярына көн дә бардым, бүген дә... сезне күрми калганмын бит...

– Ходай насыйп иткәч, әнием, менә очраштык бит. Хәлләрең ничек, әнием?

– Ярый, улым... Сине күргәч, бар да яхшы инде. олыгаеп киткәнсең димме, чын ир-егет булгансың, Сөбханалла. Хезмәтең авыр түгелме соң, балам?

– Юк, әни, түзәрлек, борчылма, адәм баласы барысына да күнә. Әти ничек анда?

– Аллага шөкер, эшләп йөри, аның да минем белән барасы килгән иде, эштән китә алмады.

– Калининград ошадымы соң, әнием?

– Әйе, бик матур... Балтыйк диңгезе... берсеннән-берсе күркәм үзгә йортлар... Жиңү көненә ике ай ярым калган көннәрдә шушы якларда һәлак булган Фатих Кәримнең Багратионовск шәһәрәндәгә мемориал комплексына да барып килдек. Ул саперлар взводының командиры булган икән. Туры килүен кара әле, син дә монда килгәч башта шулкач гаскәрдә хезмәт иткән идең бит...

– Әйе...

– Фатих Кәрим 1945 елның 19 февралендә «37,8 санлы калкулык»та батырларча һәлак булган. Каберен 1956 елда гына табып алып, күчәреп жирләгәннәр. Комплекстың үзәгендә булган кабер ташына: «Лейтенант Фатих Карим – татарский поэт, погиб героем в бою с немецкими захватчиками в 19.02.1945 г.» дип язылган. Без Фатих Кәримнең рухына багышлап дога кылдык, чәчәкләр салдык. Башка бик күп музейларда, матур урыннарда булдык.

– Ә мин Казанны сагынам, әни, сезне, дусларны... Монда миңа бар да чит, һәр кеше үз туган жирендә яшәргә тиеш, ахры. Читкә чыгып киткәч кенә бар нәрсәнең кадерен беләсең. Монда татарча сөйләшүче юк, азан тавышы да еш ишетелми, егетләр белән сөйләшкәч тә рәхәт булып китә... Без гел бергә, бер-беребезгә ярдәм итәргә тырышабыз, егетләр молодцы, менә бүген дә минем белән ничек чабып йөрделәр...

Сөйләшер сүзләре күп жыелган кебек булса да, бермәленә сүзсез калдылар. Янәдән аерылышу кирәклеге белгерттеп, Калининград–Казан авиарейсына теркәлү тәмамлануын хәбәр иттеләр.

– Безгә кузгалырга вакыт... – дип, Сания дусларының иңбашына кагылды.

Азалия яңадан улының кочагына кереп чумды, күзләренә яшь килде, тик сер бирергә теләмичә,

Рәсем: Наталья Васильева

Илназның да күңеле йомшаруыннан куркып, карашын читкә юнәлтте.

– Әни, бер дә борчылма, барысы да яхшы булачак, без татарлар – чыдам халык, сагынуга да, кыенлыкларга да түзәбез, – дип елмайды улы.

– Ходай сезне ярдәменнән ташламасын, улым! Аллага тапшырдык...

Сания Азалияне житәкләп диярлек алып китте. Бер рәткә тезелгән формадагы егетләр баш киёмнәрен болгап озатып калдылар. Азалия очыш майданына таба барган озын коридорны да, самолетка кереп утыруын да томан эчендә генә хәтерли. Улыннан аерылу газабы аның йөрәген өзде, күзләрен яшь тоمانы каплады.

Юлдашының күңел халәтен сизептер, күрәсен, Сания берни дәшмәде. Азалия жирдән күтәрелеп киткән самолетның болытлар арасына кереп китүен тәрәздән күзәтеп утырды. Каурый болытларны жай белән генә ерып барган самолет аны янә кадерлесен-

нән еракка алып китте. Болытлар арасыннан жиргә таба сузылган кояш нурлары туган якларга илткән һава юлын яктыртты. Азалия егетләр биргән конвертларны кулына алды. Туган жиренә, әти-әниләренә булган сагыну, юксыну хисе белән язылган сәлам хатлары арасында вак кына гәрәбәләр тоемланды. «И-и балалар, сез үзегез дә татар халкының, әти-әниләрегезнең йөрәк кыйпылчыклары бит, исән-сау әйләнеп кайтырга язсын инде сезгә», – дип пышылдап, хатын конвертларны күкрәгенә кысты... Тагын теге жыр күңеленә килде. Яшьле күзләре аша елмаеп, ул әлеге жырны көйләде.

*Сары-сары гәрәбә,
Гәрәбә, тәгәрәмә.
Үпкәләр бит, күр әле,
Чәчелгәнгә бүләге...*

«МӘХӘББӘТ УЛ — ЗУР СЫНАУ...»

Фото: гайлә архивынан.

Жырчының дәрәжәсе, бөеклеге нәрсәләргә бәйле икән? Һәрхәлдә, алган мактаулы исемнәре, бүләкләренә күплегенә-азлыгына гына түгелдер. Аның исеме ишетүгә, күңелдә ул башкарган жырлар яңгырымы, әллә юкмы – менә монысы иң мөһимедер. Зөһрә Сәхәбиева... Йә, күңел түрегездән нинди жырлар калка? «Жидегән чишмә», «Рәхмәт сиңа», «Сарман», «Нишлим?», «Сусау», «Безнең жыр», «Мин әнкәемне төшемдә күрдем», «Туган авылым», «Бөдрә таллар», «Хәерле иртә»... Аның тавышын берәүнеке белән дә бутамыйсың: башкаларны кабатламаган жылылыгы, аһәңе бар аның... Татарстанның халык артисткасы Зөһрә СӘХӘБИЕВА белән бу әңгәмәбез ул узган озын юл, аңа килгән сынаулар, югалту-табышлар, иҗат турында.

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

ТАМЫРЛАР Минем әтием Габделкотдус Сәхәбетдин улы 1906 елда туган: Муса Жәлил, Сара Садыковалар белән бер елгы.

Ул – хәзерге Тукай районына кергән Шөкрәле авылы егете. Мәғрифәтле, белемле кеше иде, рус, татар, гарәп телләрен белә иде. Яшыли әтисез калган, күп авырлыктар күргән. Бөек Ватан сугышы ветераны. Фронтка әти 35 яшендә китә, бу вакытта инде дүрт бала атасы була. Мәхтүрә апам аңардан күкрәк баласы булып кына кала... Әни көне-төне колхозда эшли. Апаларымны исән калдыру өчен аңа бик тырышырга туры килә... Әти дүрт ел үт эчендә йөрәп, яраланып, мөгҗиза белән генә исән кайта һәм азрак тернәкләнүгә, яңадан хезмәткә чума. Жимерелгән илне күтәрергә кирәк була! Илне ризыкландыручы авыл халкы бит... Әтине дә, әниен дә бертуктаусыз эшләп торучы кешеләр итеп кенә хәтеремдә саклыйм. Әтиемнән нәселендә буыннан-буынга муллалар булган, мәғрифәтчелек белән шөгыльләнгәннәр. Безнең әти дә халык үтенече буенча, авылда иң гыйлем кеше буларак, мулла вазыйфасын да үтәргә алынды. Әйе, әтибез хак мөселман иде. Ә әнием – Арча ягы Урта Пошалым авылыннан. Анда жир бик аз булганлыктан, Зиннәтулла бабам, атына гайләсен, алты баласын төяп, Сарман төбәгенә – Кама арь-

ягына күченеп килә. Чулман елгасын кичеп... Берничә гаилә күченгәннәр алар һәм Тукай дигән авылга нигез салганнар. Урман уртасында, бишкәткәге кебек утыра безнең авыл. Чишмәләре күп иде. Хәзер дә шулай. Бадамнар үз көчләре белән урман кисеп, йорт салганнар. Дәүләт аларга жир бүлеп биргән: башта аерым хужалык булып көн иткәннәр, аннары колхозга берләшкәннәр. Күченеп килгәндә эни житкән кыз булган инде. Ул да мәдрәсәләрдә белем алган, гарәп телен яхшы белә иде. Дин тыелган еллар, совет заманы бит. Тирә-күрше әнием янына аның Коръән укуганын тыңларга керә иде. Тавышы матур, ихластан укый – елый-елый тыңлылар иде. Бернинди тәфсиргә карамыйча, турыдан-туры тәржемә итеп тә бара... Еш кына Коръән уку мәжлесләре жыйа иде ул, аның бу гадәте безгә – биш кызына да күчте. Ә әтием безгә гел пәйгамбәрләр тарихлары сөйли иде. Менә Муса пәйгамбәр заманында, фиргавеннәр заманында шундый хәлләр булган дип башлап китә... Кечкенә вакытта бөтен ата-аналар да шулай була дип уйлыйсың бит. Еллар үткәч кенә аңлайсың: безнекеләр шул чорда да пәйгамбәребез сөннәте буенча, ул кушканча, Коръән кануннары буенча яшәгән.

БАЛАЧАК Мин үскәндә өч апам инде читкә чыгып киткән иде. Сугыш алдыннан туып калган Мөхтүрә апам гына иде өйдә.

Аның белән дә яшә арабыз тугыз ел. Без хезмәт белән тәрбияләндек – бөтен эшнә эшләдек. Әтигә дә ярдәм итәргә кирәк бит, ир баласы юк дип жалли идек аны. Кул пычыксын әти – бер, мин икенче башыннан тотып утын кисәбез. Вагракларын – мин, эреләрен әти яра. Урманда икәү агачлар аударарбыз, аны ташыйбыз. Кояш чыкканчы инде бер йөк печән алып кайтабыз. Әтием чаба, мин төйим. Ул мине бик әйбәтләп төяргә өйрәтте – беркайчан йөгемнең ауганы булмады.

Үскәндә миңа артык чикләр куймадылар. Фәлән сәгатәткә кайт, шул минутта өйдә бул, димәделәр. Әти ясап биргән чаңгыда чаба идем. Биек таулардан – трамплиннарда «очарга» яраттым. Гел башка авылларга йөрәп укыдым. Иске Дөреш авылында зур, биек, текә таулар бар иде: физкультура укытучыбыз Зәки абый малайларга һәм кызлардан миңа гына шул таулардан төшәргә рөхсәт итә... Кыш көне өй түбәсендә кар күп була – шуннан аска сикерә идем. Барып төшсәң карга, билеңнән чумасың, тик бер жирең дә авыртмый. Әмма берсендә телемне бик каты тешләгәнмен. Канады нык кына. «Ярый әле теле өзәлмәгән, Алла саклаган», – дип куанды әнием. Малайлар белән мылтыклы уйныйм. Авыл зур булмагач, бергә уйнарга кызлар да юк. Күбрәк үземә үзем шөгыл таба идем.

Жырламаган чагымны исә хәтерләмим. Гомумән, бөтен апаларым да матур тавышлы. Барысы да жырчы була алыр иде, әмма аларга бик авыр заманнар эләккән шул... Мөхтүрә апам каяндыр жыр өйрәнә, ә мин аны шундук отып алам. Ул заманда бәйрәм саен концерт, спектакльләр кую бар иде. Кечкенә булсам да, мине дә йөртәләр. Әтиләр моннан да тыймады. Күрше авылларга да китәбез концерт белән. Ат чанасында барабыз, безнең белән, гадәттә, бер гармунчы да була. Минне тунга яки толыпка төрәп утыртып куялар. «Жырчы кыз» дигән даным таралган иде инде.

Берсендә концерт белән Казилә авылына бардык. Әй, матур айлы төн, урман юлыннан кайтып киләбез... Бер-заман әйләнеп карасалар, чанада мин юк! Хәтерлим, чана нык кына салулады да, төгәрәп төшеп калдым. Кычкырып та карадым, ишетмәделәр. Аннан күрәм – кире киләләр. Ә мин теге авыр толыпны көчкә сөйрәп жәяү аттыйм...

УКУ Әйткәнемчә, мин гел башка авылларга йөрәп укыдым. Беренче ике классны – күршәдәге Салихта, дүртъеллыкны –

Октябрь-Бүләктә, сигезъеллыкны – 8 чакрымдагы Иске Дөрештә, унъеллыкны – элеккеге район үзәге булган Теләнче Тамакта. Анысына 14 чакрым: көн саен барам, кайтам. Жәяү дә йөрдем, чаңгы белән дә, үсә төшкәч, велосипед та алып бирделәр. Кайтуыма әнием дөнья кадәр эш әзерләп куя. Шуңа күрә дәрәсләремне гомер буга юлда өйрәндәм. Атлый-атлый шигыремне ятлыйм, ул фәнне искә төшерәм, монысын... Бу гадәтем консерваториядә укыганда да бик ярдәм итте. Төнлә эшләп укыдым бит: әти-әниләр олылар, колхоз пенсиясе генә алалар – миңа ярдәм итәрлек мөмкинлекләр юк... Трамвай-троллейбуста, автобуста вакытымның бер минутын да әрәм итмәдем: музыка теориясен, нота белемен кабатладым... Мәктәпне «яхшы» билгеләренә генә тәмамладым. Ленинградка укырга китәргә киңәш иттеләр – ул елны анда татар артистлары курсы ачылган иде. Әмма үгетләп карасалар да, әтием жибәрмәде. «Кызым, артист тормышы – ул чегән тормышы», – диде. Ярый, рәхмәт, жибәрмәгән: анда драма артистлары әзерләгәннәр булып чыкты.

Әти-әни олы булгач, үзәбезнең районга кайтып фельдшер булып эшләргән, аларны карармын дип, Казанга, медицина училищесына укырга барып кердем. Медицина ошый иде миңа! Ә Казан минем өчен буй житмәслек жир кебек иде: бик теләп шул мохиткә чумдым... Элек бит үзешчән коллективлар көчле иде, аларга да сайлап кына алдылар. Мин Сәид-Галиев исемендәге мәдәният сараена, Рәис Сафиуллин житекләгән коллективка жырларга йөри башладым. Чыгыш ясарга Мәскәүгә кадәр бардык! Жәйге каникул вакытында Рәис абый мине хәтта профессиональ жырчылар белән гастрольләргә алып чыкты. Хыялларым зурдан иде – медицина институтына керү. Тик Рәис абый мине кире үгетләде: «Сиңа, сеңлем, жырчы булырга кирәк. Бөтен кешедә дә мондый моң юк. Безнең халык ни ир кешенекә, ни хатын-кызыкны кебек булмаган тавыш ярата – синекә кебекне», – диде. Музыка телендә ул контральто дип атала. Казанда калырга да Рәис абый булышты. Училище директорына үзе керде. Март аенда фельдшер-лечебник дипломы алдым һәм шул ук жәйне консерваториянең әзерлек бүлегенә кердем.

Имтиханны актлар залында (хәзер – Сәйдәш исемендәге Зур концертлар залы) тапшырдык. Бернәрсәгә кушылмыйча жырлап жибәрдем... Без әле эшли башлагач та бик озақ микрофонсыз жырладык. «Әллүки»не жырладым, халык жырларын, Сәйдәш әсәрләрен... Бәхетемә, Нәжип Җиһанов мине үзе тыңлаган булып чыкты! Без әле аны ишетеп кенә беләбез, танымыйбыз. Тик «Сиреньнәр хуш исләр тарата»сын инде авылда ук

жырлап йөри идем. Радио да булмаган авылга ничек килеп житкәндер ул жыр... Беренче турны үткәнмен! 15 нче хастаханәдә эшлим, постта дежур торам, 6 палатам бар – имтиханга сорап кына китәм. Икенче турда Рәис абыйның улы гармунда уйнады миңа. Ә абитуриентлар бөтен СССРдан, музыка училищесы белеме белән килә иде бит. Гармунга кушылып жырлавым күпләргә бик мәзәк тоелган... «Там одна под гармошку поет», – дип көлешкәннәр. Ул көнне дә мине Нәжип Гаязович үзе тыңлаган. Имтихан тәмамлангач, ректоратка чакырып алдылар. Куркып кына кердем. Бөтен комиссия тезелеп утырган. Нәжип Гаязович минем белән... саф татарча сөйләшә башлады! «Без сезне тыңладык... Сезнең кебек тавышларны консерваториядә укытмыйбыз. Әмма тавышыгызны ошаттык. «Народный голос»ны консерватория тарихында беренче тапкыр алабыз. Эксперимент бу. Безгә татар халык жырларын культуралы башкаручы жырчылар кирәк», – диде ул. Шулай итеп, икееллык әзерлек курсларында укый башладым. Көнне консерваториядә уза, төнгә эшкә йөгерәм. Консерваториянең фониаторы Нинель Николаевна Горбунова шәфкать туташы икәнменне белеп алды да: «Әйдә, минем белән эшлөгез әле», – дип чакырды. Ике жирдә эшли башладым! Бик тырышып укыдым! Әзерлек курсларына өч кешене алганнар иде, ахырда Хәйдәр белән икәү генә калдык. Бер елдан соң ук Нәжип абый укырга керергә тәкъдим итте. Яратты ул мине. Гомумән, студентларын балалары кебек күрдә. Авылныкыларны – бигрәк тә. Ул булмаса, шундый белем ала алмас идек. Хәйдәрдә ул, әлбәттә, үзенә булачак Жәлилләрен, Жик Мәргәннәрен күргән. Кемнән нәрсә чыгагачын күрә һәм ялгышмый иде ул!

УҢЫШ Минем радиода да, телевидениедә дә бик тиз якын иттеләр – еш чакыра башладылар. Радиода элек халык сорауы буенча концертлар тапшырыла иде: тулай торакта бүлмәдәшләрем мине радиодан ишеткәч шаккаталар... Аннан композиторлар яна жырларын тәкъдим итә башладылар. Сара апа белән Гомәр абый «Жидегән чишмә»не бирделәр. Сара апа башта өйләренә чакырып тыңлатты. Курка-курка гына яздырдым: үзем үзем ышанып жырлый башламаган идем әле, тәҗрибәм дә юк. Ә халыкка ул кисәк тәэсир ясады. Үзем дә аңламый калдым... Аннан концерт саен аны жырлавымны үтенә башладылар. Гомер буге шулай булды. Ялыкканнардыр инде дип берсендә кертмәгән идем, халык залдан чыгып барганда: «Жидегән чишмә» яңгырамагач, концерт булмаган да кебек», – дигән... Шуңа күрә мин аны хәзер гел жырлыйм. Гомәр абый да моңа бик сөенә иде.

Әйе, консерваторияне тәмамлаганда мин популяр жырчы идем. Инде «Жидегән чишмә»не яздырдым, «Оныталмасам нишләргән?»не... Соңгысын авылда ук жырлый идем, ә ул Сара апаныкы булып чыкты. Радиога язылып, фондка үтү зур вакыйга иде ул чакта. Бу инде сине танылар дигән сүз. Элек фондка жиде иләк аша гына үткөрәләр иде. Жырны башыннан алып ахырына кадәр өзмичә жырларга кирәк, хәзергәчә аерым-аерым язып тоташтырмыйлар иде. Беренчесенә дер калтырап барганым истә. «Әллүки»не, «Сөгәт чылбыры»н,

«Аппагым-жанашым»ны яздырдык. Халык миңа шушы жырлардан, «Жидегән чишмә»дән үк игътибар итте. Сара апа минем өчен күп жырлар язды. «Зөһрә, кил әле, һаман «Жидегән чишмә»не генә тыңлап тормас бит халык, аңа алмаш яздым», – дия иде.

Аллага шөкер, гомерем буге уңышлар эчендә яшәдем. Халык, аның яратуы китерде миңа ул уңышларны. Шуңа күрә тамашачыма бик рәхмәтлемен.

Гомер буге популяр булу җиңел түгел. Консерватория миңа ышанды, аның алдындагы бурычымны үтәргә, бөтен укытучыларым, Нәжип Гаязович, тавышымны куючы профессор Зөләйха Хисмәтуллина күрсәткән ышанычны аklarга тиешмен дип яшәдем. Ул хис хәзергәчә бар.

МӘХӘББӘТ Бөек көч ул мәхәббәт, шул ук вакытта бик зур көчсезлек тә. Аллаһының бәндәләренә биргән зур сынавы! Әлбәттә, чын мәхәббәт турында сүз бара... Аллаһы Тәгаләнең бу хисне безгә бирүе зур бәхет тә. Аны тоеп, аңлап карамаучылар да бар бит.

...Хәйдәр белән беренче «свидание»без музейда булды дип беләм. Бергә укыгач, тулай торакка бергә кайтып йөргәч, бер-беребезгә карата хисләрнең кайчан, ничек бөреләнүен анык кына әйтә алмам. Мәхәббәт бит ул кар астындагы су кебек: сиздерми генә көч туплый да, ташкын булып ыргыла. Хәйдәр тарафыннан мәхәббәт билгеләре сизсәм дә, башта мин аңа җавап бирәсе итмәдем. Кырыс, хәтта тупасрак тоелды ул миңа. Әмма озакламый моның тиз кителә торган жанын саклау чарасы гына икәннең аңладым... Тормыш кордык, бер-беребез өчен яндык-көйдәк, сөендек-шатландык. Безнең хакта: «Матур пар: баһадир егет анында жыйнак гәүдәле сылу», диләр иде. Урамнан барганда борылып-борылып карап калалар... Шулай атлап барган жирдән Хәйдәр туктый да: «Зөһрә, син кайда?» – дигән булып, үз тирәсендә әйләнә: янәсе, мине күрми. Аннан иелә дә: «И-и, монда икән!» – дип, «табып ала». Йә күзләрен минем күзләр тигезлегенә төшереп: «Йөрәк маем, сиңа ниләр генә күренә икән дип карыйм», – дигән була. Кечкенәлегемне, буй-сынымны яратып яшәде ул. Ике арадагы мәхәббәтне соңгы, аерулу мизгеленә кадәр югалтмадык без. «Рәхмәтемнең иң олысы – мәхәббәтне / Гомер буге саклап кала белгән өчен...» Бу жырны ихластан жырладым... Гүр иясе булганда Хәйдәргә нибары 49 яшь иде. Хәйдәр турындагы истәлегендә күренекле музыкант, дирижер Рөстәм Үтәй: «Тукай, Сәйдәш жөназасыннан соң Казан каласында берәүне дә соңгы юлга мондый халык диңгезе озатканын белмибез», – дип язган... Мин мәхәббәтемә тугры кеше. Әйе, бу хис – бик зур сынау һәм аны уза алган кеше Аллаһка якынрак була.

ДУСЛАР Чын дуслар күп булмый. Иманы нык булган кеше генә чын дус була аладыр. Мин үзем дусларны югалта торган кеше түгел. Аңардан да артыграк дус булырга тырышам. Конфликтлар эзләмим, мөнәсәбәтләр ачыклау белән шөгыльләнмим. Мин – тынычлык кошы!

АКЧА Аллаһы Тәгалә акчаны безгә гадел булсыннар, кеше хақына кермәсеннәр өчен биргән. Олылардан: «Ходаем, балаларымны зур байлыклар белән сынама», – дигән сүзне ишеткәнем бар. Әнием дә шулай дия иде... Алар моның нәрсәгә китергәннән белгән. Шуңа күрә шөкер дип әйтәм, Аллаһы Тәгалә миңа мондый сынаулар бirmәде: гомер бue хәләл акчабызга, булганына шөкер итеп яшәдек. Әгәр кеше акчага гына табына икән, ул теләсә нәрсә эшләргә сәләтле. Ул инде куркыныч кеше...

БАЛАЛАР Аллага шөкер, мин бүгенге көндә балаларымнан бик канәгать. Улыма да, киленемә дә гаилә традицияләрен хөрмәт итеп, аларны саклап яшәүләренә әни кеше буларак бик рәхмәтлемен. Балалар – Аллаһы Тәгалә биргән зур бәхет һәм зур сынау да.

...Хәйдәр белән ике-өч бала үстерәсебез килгән иде безнең. Айрат безнең беренче улыбыз. Жиңел генә үстердек дия алмыйм. Гел юлда идем бит – ул минем белән гастрольләрдә үстә... Өйдә генә утырсам, булышчыларым да булса, миңа да күп балалы әни булу бәхете насыйп итәр иде. Тик барысы да Аллаһы Тәгаләнең тәкъдире инде... Балаларыбыз булды безнең. 39 яшемдә Айсылуымны таптым. Шундый матур бала иде... Күз алдымда тора: тәрәздән кояш нурлары төшкән – шул нурлар астында караватында кызым жырлап ята. Гел жырлый иде ул! Прививкадан соң вафат булды. Сигез айлык иде... Бик озак бармадым ул прививканы ясатырга, әллә ничә чакырдылар – нишләптер күңелем тартмады... Икебез дә жүләрләнә яздык без ул вакытта. Әмма күз яшьләрен бер-беребездән булдыра алганча яшердек... Мин бу югалтудан соң калган зур бушлыкны кабат тутырырга тырыштым. Үзем дә ныгып житмәгән килеш... Әле бит гастрольләрдә дә йөрим. Аннан сохраниенигә салдылар. Урыннан тору түгел, як-ягыма да борылырга ярамады. Табиблар бик тырышты. Әмма... Баламны ярып алдылар. Алты айлык кына булса да, 2 килограммнан артык иде инде ул. Кереп әйттеләр: «Улыгыз бар», – диделәр. Наркоздан да айнып житмәгән идем әле. Ә икенче көнне иртән: «Улыгыз инде юк...» – диделәр. Үпкәсә житлекмәгән булган. Сигез сәгать яшәгән ул. Исемен Исмагыйль дип куеп, мәңгелеккә жир куенына салдык. Хәсрәт өстенә хәсрәт өелде... Бу вакыт миңа 41 яшь иде. Андый хәлләр белән килешү бик авыр. Кечкенәсә бер мәртәбә күкрәк сөтемне татый алмыйча да китте дип, хәзергәчә күңелем өзгәләнә. Алар миннән туган жаннар – бу бәйләнеш беркайчан бетмидер...

ДИН Дин бит ул күңелдә, калбездә була. Шуңа күрә фәлән вакытта, фәлән сәгатьтә дингә килдем дип әйтә алмыйм, чөнки кечкенәдән диндә идем. Дини гаиләдә туып-үскәнгә, әлбәттә... Гомер бue Аллаһы Тәгаләгә ышанып, инанып, куркып, аңардан сорап яшәдем. Бигрәк тә Хәйдәр өчен, әти-әнием өчен сорадым. Үзем өчен нидер сораганымны хәтерләмим... Аллаһы Тәгалә миңа шундый зур бәхет

бирде – хаж гамәле кылу бәхетен. 2007 елда Үземнең фарыз хажымны кылдым. Биш ел әзерләнгәч, 2012 елда, Аллаһының рәхмәте белән, Хәйдәр исемненнән дә хаж кылу насыйп итте. Кабул булсын! Амин.

КУРКУ Мондый хис һәркемдә дә буладыр. Зур сынаулардан, авырулардан, хәвеф-хәтәрдән курка кеше. Мин халык арасында, авылларда күп йөрдем. Авыл читендәгә ялгыз йортта берүзе яшәп яткан карчыклардан: «Курыкмыйсызмы?» – дип сораганым бар. «Ике инемдә – ике фәрештәм, Аллаһы Тәгалә бар, шуңа күрә курыкмыйм», – дип җавап биргәннәрен хәтерлим. Әйе, адәм балаларына курку хисе бирелгән, әмма мөселман булган кешене куркудан, өметсезлеккә бирелүдән Аллаһы Тәгалә коткара, Үзе ярдәмен бирә.

МАВЫГУ Хоббием – уку! Татар, рус, чит ил классикларын – төрле юнәлештәгә әдәбиятны йотлыгып укыйм, ә Габдулла Тукай ижаты – минем рухи ихтыяжым. Китаплар минем Үземне дә үстерә. Аллага шөкер, Коръән укырга да өйрәндем – бу иң зур эшем. Хәйдәрнең тормышы, ижаты турында ике китап-альбом (татар һәм рус телләрендә), Үземнең истәлекләрем, уйлануларым тупланган китаплар чыгардым. Гомер бue уку белән мавыгуымның нәтижәсе дип саныйм моны: китап әзерләргә тотыну өчен гыйлем кирәк. Ә бу хезмәтләр – татар җыр сәнгатеңең тарихы, милләтебезнең классик сәнгате турындагы елъязма алар.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА ҮЗЕМ «Мин менә нәкъ шундый» дип әйтә алмам. Холкымны иремнән дә яхшырак белүче булмагандыр: без 25 елга якын бергә гомер иттек. Хәйдәр гел уйланып йөри торган кеше иде. «Сезнең яктагы халыктан да яхшысы юк, сүзен әйткәнче уйлый әле ул, бу сүзем белән кешене рәнҗетмәмме дип уйлый», – дигәнә булды аның. Тагын бер сүзгә гел истә: «И-и Зөһрә, гомер бue сине берәз усаллатырга тырыштым, барып чыкмады – нервыларыңны гына бетердем. Кешеләргә артык ышанасың, Аллаһыдан шушылай добрый булырга тиеш булгансың инде син», – дигән иде. Русча сүzlәр дә кыстырып сөйли иде ул шулай.

Холык турында Акмулла хәзрәтләреннән өзек китерим әле: «Кыйммәт нәрсә – холык дигән. / Холыксызлык китерер бик күп хурлык дигән. / Холыксызга килер бик күп хәсрәт дигән, / Аның юлы зур упкыңга туры дигән». Үз холкың өстендә эшләргә кирәк. Үз-үзеңне жиңү – иң зур жиңү. Минемчә, ниндидер аңлашылмаучылык килеп чыкса, гаеп Үземдә түгелме икән дип уйларга тиеш кеше. Мин үскән гаиләдә өйдә тавыш күтәрәп сөйләү юк – бер-береңне тыңлау гына бар иде. Кемгәдер тавыш күтәргәнмен кебек тоелсам, йоклый да алмыйм. Гафу үтенгәч, кайчак аптырап та калалар. Аның каравы, Үзем тынычланам. Тагын шунысын әйтә алам: холыкны динез, Аллаһының фарызларын үтәү, намаз тәрбияли.

Һәр көнне язмышлар ярынан узабыз без... Алай ғына да түгел, язмышлар аланында яшибез! Болында үскән чәчәкләрнең төрлелегенә таң калганыгыз юкмы алла?!

Әлфирә Ханнанова – якты язмышлы, якыннарының күңел күгүндә кояш булып балкучы, игелекле күңеле белән яшәешне нурга төрүче кеше. Күп балалы Касыйм һәм Нурзидә апа гаиләсендә дүртенче бала булып дөньяга килә ул. «Хезмәт сөйгән гаиләдә начар бала үсмәс!» – диләр. Чын жир ул-кызлары тәрбияләгән, алты баласы да авылда төпләнеп калган бердәнбер гаиләдер ул Вагыйзовлар Исәнбайда!

Гомерлек мәхәббәттен дә туган авылында очрата Әлфирә. Үзе кебек үк күп балалы гаиләдә үскән Рәфис белән бергә яшәүләренә дә 38 ел вакыт үткән инде. Килең булып төшкәндәге жылы да, рәхәт тә, дулкынландыргыч та минутларны хәтерли Әлфирә. Ак мендәргә бастырып, бал-май каптырып: «Телең балдай татлы булсын», – дип, изге теләкләре белән каршы алган кайнанысы Рәисә белән 20 ел әниле-кызлы кебек тату, матур яши алар. «Әни бик тыйнак, акыллы, искизмәле сабыр иде...» – дип искә ала ул елларны килеңе. Рәисә апаны авылдашлар да, туганнары да бик хөрмәт иттеләр. Кызганыч, гомере генә кыска булды. Парканаты каерылган Хәмит абый инде менә 18 ел улы белән килеңе тәрбиясендә яши. «Әни үлгәннән соң әти аны бик юксынды. Юксынуын кимететергә теләп, әни пешергән, әти яратып ашы торган мич ашларын әзерләргә тырышам», – дип, ягымлы елмая Әлфирә.

Гомеренең унынчы дистәсенә аяк баскан Хәмит абый вакыт-вакыт авылда гомер итүче кызлары Нәжибә белән Сәриядә дә кунак булып кайта. «Озак тормый шул, – ди кече кызы Сәрия, – безнекеләр күренәме, нишләп яталар икән, дип өзгәләнгән башлый. Кайтам, ди... Әтигә өендә бик рәхәт. Кадр-хөрмәттә яши, барган саен сөенеп кайтабыз». «Әни белән дә бик тиз уртактел тапкан иде, – дип сүзгә кушыла Нәжибә дә, – әтине ничә еллар олылап тәрбияли, күзләр генә тимәсен Әлфирәбезгә! Үзе дә ике килеңенә менә дигән кайнана бит ул! Аның уңганлыгына, сабырлыгына таң калабыз...»

Әйе, бер карасаң, гап-гади авыл балалары, гап-гади тормыш! Төптәнрәк уйлап баксаң, буыннардан-буыннарда тапшырырдай гореф-гадәтебез, тәрбия-ви мизгелләр бу! Борынгылыкны саклап, кайнана-кайнатага тиешле хөрмәт күрсәтүне яшә килеңнәр күрәп яши, оныклары кызыксынып күзәтә, исеңдә калдыра, күңеленә сәндәрә...

Әлфирәгә туганнары Матур апа дип дәшә икән. «Ул барыбыз өчен дә иң матуры, иң акыллысы», – ди сәңдәсе Роза. Бүгән дә чибәрлеген жуймаган, күңел жылысыннан йөзә нур белән балкыган Матур ападан: «Бәхәтлеме син?» – дип сорыйм. «Бик бәхәтле, – диде авылдашым, елмаеп, – мине хөрмәт итүче ирем, ике улым, килеңнәрәм, дүрт оныгым бар! Балаларымның, оныкларымның яраткан бабайлары – кайнатам бар, туганнарым исән, бәхәт өчен тагын ни кирәк соң?!» Рәфис исә сорау биргәнәме дә көтмәдә: «Безнең Әлфирә кебекләрсирәк ул! Ул булганга өебез жылы, нурлы! Аллаһ Тәгалә тигезлектән аермасын!» – диде. Ә минем, нишләптер, күңелем тулды... Яулыгын чөеп бәйләгән, алыяпкычы билләреннән төшмәгән, олыларны олы итә белгән сабыр, тыйнак татар килеңнәрәнә һәйкәл куярлык бит, билләһи!

Әлфирә НИЗАМОВА.

Әгерҗе районы, Исәнбай авылы.

Октябрьский шәһәре янәшәсендәге Нарыйш мәхәлләсә мәчетенә төркем-төркем халык агыла. Һәр тарафта бәйрәм рухы. Исмәгыйль хәзрәт укулары узачак биредә!

Өнә аның тормышына бәйле фото-плакат эленеп тора. Этгәлегә мондый: 2023 елның 29 апрелендә I Төбәкара Исмәгыйль хәзрәт Сәлимшин (1893–1975) укулары, «Сәлимшаһ нәселе балаларының шәжәрә бәйрәме» узачак. Әлегә чара 1950–1975 елларда Нарыйш бистәсендә имамлык вазыйфасын башкарган, совет чорында ислам динен саклауга зур өлеш керткән дин эшлеклесе, Бөек Ватан сугышы ветераны Исмәгыйль хәзрәт Сәлимшинның тууына 130 ел тулуга багышлана.

Исмәгыйль Сәлимшин укуларының фәнни житәкчесе һәм модераторы Александр (Йосыф) Далматов Казан

кунаклары белән таныштыра. Алар арасында Бөтендөнья татар конгрессы вәкилләре, галимнәр, журналистлар.

Нарыш бистәсе мәчете имам-хатыйбы Илнур хәзрәт Нуруллин, әлеге мәчетне булдыруда зур хезмәт куйган, әтием белән бер заманда яшәп, аның вәгаз-нәсыйхәтләрен тыңлаган Әфгәт хәзрәт Локманов чыгышлары... Исмәгыйль хәзрәт Салимшин – Әфгәт хәзрәт белән аның жәмәгатенә никах укыган мулла да әле.

Октябрьский шәһәре, Миякә, Бишбүләк, Ярмәкәй районнары имам-ахуны Мәүләмжән хәзрәт Сибгатуллин үзе житәкләгән «Нуруль-Ислам» мәдрәсәсенең эшчәнлегенә турында бик тәфсилләп сөйләде. «Исмәгыйль хәзрәт Салимшин мирасының хәзергә әһәмияте», «Нәсел шәжәрәсендә – ил имамнарының язмышы» дигән темаларга «Мирас» журналы җаваплы мөхәррире Ленар Гобәйдуллин, тарих фәннәре докторы Фәйзелхак Ислаев, «Апанай» мәчете имам-хатыйбы Нияз хәзрәт Сабиров чыгыш ясады. Галимәләр Резедә Сафиуллина-Ибраһимова, Ләлә Мортазина, Россия мөселман эшқуарлары ассоциациясе президенты, Исмәгыйль хәзрәтнең оныгы Айдар Шаһимәрданов, матбугат ветераны Вәсилә Рәхимова, Салимшаһ бабайның нәсел дәвамчыларыннан Венера Искәндәрова (Нарыш) чыгышлары шулай ук күңелләргә уелып калды.

«Исмәгыйль хәзрәт Салимшин кулъязмалары – мирас китабы» дигән китап җыенда тәҗдид ителеп, кунакларга таратылды. Укулары белән беррәттән, Салимшаһ нәселенә шәжәрә бәйрәме дә үткәрелде. Искәндәр улы Салимшаһ бабайның алты баласы булган: Гөлнисә, Исмәгыйль, Тәзкирә, Төхвәтшаһ, Мөфәрихә, Әүһади. Алты

баланың хәзергә көнгәчә булган алты шәжәрәсен, тарихи фоторәсемнәрен, мәрхүмнәр турында мәгълүматларны үз эченә туплаган экспозиция алты өстәл итеп урнаштырылды. Исмәгыйль хәзрәт Салимшин укуларындагы чыгышлардан җыентык чыгару, әлеге чараны даими үткәрәп торучы карары кабул ителде. Әфгәт хәзрәт Локмановның Октябрьскийда бер урамга Исмәгыйль хәзрәт Салимшин исемен бирутәҗдиде бертавыштан хупланды.

Казан кунаклары Туймазы районндагы «Бабай утары» этнографик комплексын да карап үттеләр. Бу сәфәрдә аларны Бөтенроссия татар авыллары ассоциациясе житәкчесе Фәнир Галимов озатып йөрдә.

Шушы төбәкнең шифалы суларын эчеп үскән, дини гаиләдә тәрбияләнгән, әти хыялланган хаж юлларын өч мәртәбә үткән, Исмәгыйль бабайның 81 яшьлек кече кызы мин. Хезмәт ветераны, Татарстан Республикасының атказанган көнкүреш хезмәте күрсәтү эшлеклесе дигән мактаулы исемем бар. Бу бәйрәмне оештырып, үз чыгышымда әтием Исмәгыйль хәзрәт мирасын һәм нәсел хәзинәсен барлау, аны дөньяга чыгару тәҗрибәсен уртаклашуым белән чиксез горурланам.

Сиринә СӘЛИМШИНА-ШАҺИМӘРДАНОВА.

Казан шәһәре.

2012 елның җәе иде. Мәрхүм бабам яшәгән авылга «Ватан» берләшмәсе» Бөтенроссия мәгълүмати-эзләү үзәгеннән шалтыраттылар. «Мин – Салахияев Рәфыйк, эзләү-патриотик берләшмәсеннән. Бөек Ватан сугышында югалган туганыгыз табылды...»

Баштагы мизгелләрдә сүзнең кем хакында баруын хәтта төшенеп тә житмәдек. Аннары инде вакыйгалар бер-бер артлы бөтереп алды: телевидение, абыебызның җәсәден тантаналы төстә безгә тапшыру, аның солдат медальонындагы язуну кулга алганды дулкынланулар... Ахырдан коллегам да шушындый эзләү отряды сафларына басты. Ә безгә моның төш кенә түгел, өн икәнән аңларга кирәк иде әле.

Әнием ягыннан бабамның бертуган энесе Бәдретдинов Гаязетдин Сиражетдинович сугышның беренче көннәрен-

нән үк Мәскәүдән фронтка китә. Әле өйләнергә дә өлгөрмәгән яп-яшь егет була ул. Аз сүзле бабам ул чорлар хакында берни дә сөйләмәде. Әти-әнием шундый туганыбыз булуын, аның сугышта хәбәрсез югалуын гына белә иде. Хәзер исә эзләүчеләрнең сөйләүләреннән без кыю һәм батыр бер солдатның ул чордагы меңләгән солдат язмышларына охшаш һәм шул ук вакытта үзенчәлекле дә булган гомер тарихы белән таныша алдык.

1941 елны Ленинград өлкәсенә Первомайское (элек Кивеннапа) бистәсе янында финнар белән каты сугышлар бара. 1941 елның 27 августындагы шундый бәрелешләрнең берсендә бабамның бертуган энесе дә каты яралана. Иңкүлектәгә яралы солдатны туфрак күмеп китә. 27 яшьлек егет күп кан югалтудан шул чокырда жан бирә.

Эзләүчеләр әйтүенчә, 1941 ел – кырда үзләү эшләре башкару өчен иң авыр чор. Финнар резвакуантлар яшисе жирләргә чистартырга тырышкан. Анда солдатларның җәсәдләрен табу мөмкинәтигә тигең... «Солдатның медальонын табу – бик зур уңыш, медальондагы язуну укый алу – икеләтә уңыш, аның бүген дә исән туганнарын табу – уңышның иң-иң зурысы, олы бер бүләк», – ди отрядның командиры.

2012 елның 11 августында «Ватан» берләшмәсе» Бөтенроссия мәгълүмати-эзләү мемориаль үзәгенә Гаяз абыйның Казанда һәм туган авылында яшәүче якин туганнарының өч буыны җыелды. Безгә тантаналы шартларда абыебызның җәсәден, аның солдат медальонын тапшырдылар. Медальон эчендәгә язуда бабамның исеме һәм адресы күрсәтелгән булган. Шуңа ук көнне военкомат белән берлектә без батыр солдатның җәсәден үзе туып-үскән Арча районы Югары Оры авылында, бабам янына жирләдек. Быел военкомат герой каберенә яңа чардуган куйды.

Батырларны онытмаганның өчен рәхмәт аларга!

Маликә ӘСӘТУЛЛИНА.

Казан шәһәре.

**Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтөп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru**

Фотолар: гаилә архивынан

ЖИҢГИ

Сәлиха ӘХМӘТОВА

Без, кызлар, жиңгидән
бик күп асыл сыйфатларга өйрәнәп,
үзәбезгә сәңдерәп үстек.

Без бәләкәй чакларда да өйләнештеләр, гаилә кордылар. Бу – әллә кайда еракта калган заманнар, Бөек Ватан сугышына кадәргә еллар. Бик ачык хәтерлим: армиядән кайтып, агроном булып эшләп йөргән абый өйләнү турында сүз кузгатты. Гыйлембану апа белән гаилә кормакчы икән. Күрше-күлән, агай-эне туй мәшәкатъләре белән йөри башлады. Ә без – ишле гаилә. Эти үлгәч, әни сигез бала белән ялгыз калды. Шунда әни: «Унынчы кеше булып шушы өйгә киләсен беләме? Ашау-эчүнең дә такы-токи икәнән чамалыймы? Ике-өч ел башка чыга алмаганыгызны әйттеңме? Аерылып китеп кеше көлдөр-мәссезме?» – дип сорауларын тезде генә. Соңыннан: «Белмим инде, улым, ул кыз йә бик тәүфыйклыдыр, йә бик тәүфыйксыздыр», – дип, сүзен түгәрәкләп куйды.

«Әни, без сине дә, апайларны да рәнжетмәбез», – диде абый. (Безнең якта үзеңнән кечерәк эне-сәңелләргә апай дип йөртәләр. – С. Ә.) Авылда үги әнисе сыйдырмаган Сабир жизни Халидә апабызга өйләнде. Алар күбрәк мунча алдында яшәде. Факирә апабызны Кирам жизни Яркәйгә (Башкортстанның Илеш районы үзәге – С. Ә.) – сукуй кайнана янына алып китте. Алга китеп әйтәм инде: ике жизни дә сугышта һәлак булдылар. Сукуй кайнанын вакытында намазга юындырып, өч баласын һәм шул кайнанын 20 ел карады апа. Халидә апа бер генә бала белән калды.

...Туйга әзерләнгән башладык. Абый, кечкенә өйнең чаршау очын бер генә метр чамасы калдырып, ак тактадан сәке өсләп, бүлмә ясады. Килән төшкәнче, әни безне кисәтеп куйды: «Жиңгәгезгә берәр ярамаган сүз әйтсәгез, минем балам түгел сез. Үпкәли торган гадәтегез дә бар, иренегезне турсайтагыз», – ди. Без дә узара артыгын

сөйләшмәскә сүз куештык. Туйлар күбәйдә. Без капка төпләрен саклайбыз. Килән аягына чабата, өстенә киндер күлмәк киеп килсә, шундук кайтып китәбез. Ә ситсы күлмәктән, галоштан булган киләннәр бер-ике мәртәбә берәр тиен акча чәчә.

Бәхет сирәк элгә иде шул. Жиңги килде. Ул бик яшь, бик сөйкемле күрәнде. Безгә «апаем» дип эндәшә, әнигә «әнкәй» дә «әнкәй» дип кенә тора. Әни дә гел «балам» да «балам» ди аңа. Мичкә салам йә тирес яга, безнең өслә-ребезне төзәтә, сыерны сава, эчәр суны ерактан ташый. Безгә дә ягымлы итеп кенә эш куша. Үзәбез дә инде ярарга тырышабыз, эшнә тиз генә үтәп чыгабыз. Ул килгән елны бер буш ихатага житен чәчкән идек. Гаилә белән барып йолыктык, сугып, житенен алдык. Аннары, талкып, сүс алдык, эрләдек, киләпкә сарыдык, суктык... Әни «Зингер» машинасында күлмәк, ыштаннар текте. Мунча ягарга, сыер саварга дип, жиңги белән ике энемне әни эштән алданрак жибәрә иде. Без кайтуга инде жиңги энеләремне юындырып та куйган була!

Житен эше бик катлаулы, озака сузыла торган авыр хезмәт. Без гаилә белән тырыш булдык. Югыйсә күлмәк-ыштансыз сәңдерәдән төшми ятучы балалар да була иде. Күрше Зариф абыйлар, мәсәлән, шундыйлардан иде. Жиңги ишле гаиләнең киндер күлмәк-ыштаннарын атнага икешәр юа, кыш көннәрендә тукмап торырга дип безне ияртә. Жиңги Халидә апа белән аеруча дус булды. Ел азагында Халидә апаның улы, жиңгиләрнең кызы туды. Жиңги дә үги ата белән авырлык күрәп үскән. Иске Әлемдә яшәүче укытучы Хәнифә һәм Фатих Хафизовлар жиңгине үзләренә сыендырганнар, бик яхшы тәрбия биргәннәр. Мин гаиләдә бер генә дә тавыш чыкканын хәтерләмим.

Сугыш башлангач, тормышны тагын кара болып каплады. Икенче көнне үк ике жизни, абый сугышка киттеләр. Илеш жизниләр Туймазыда хәрби әзерлек үттеләр. Ул китеп өч көн үтүгә, өченче балалары туган иде. Кил, дип, көн саен апама хат яза. 200 чакрым арага ничек арба тартып жәяү барырга?! Мескен сукур әби Факирә апага: «Кызым, Кирамкаемны күреп кайтсаң, күзләрем ачылгандай булыр иде», – дигән. Апа шул мескен кайнаның өметен сүндермим дип, үзе кебек Сәвия апа белән юлга чыгып киткән. Арыш араларында кунып, яшь баланы черкиләрдән саклап, арбаның күчәре сынган, авыл картлары булышлыгы белән рәтләп юлларын давам итүләр – үзе бер тарих. Гади авыл хатыннары энә шундый батырлыкларга да барды ул чакта. Апаның исән кайтуы үзе могжиза булды. Кайнанасының күзе ачылмады, аның каравы, рәхмәтләрен алып, соңгы юлга озатты аны Факирә апа.

Сугыш башлануга безнең Гыйлембану жиңгигә солдат булып китүчеләрне Әгерҗегә поездга илтеп, яралы сугышчыларны алып кайту вазыйфасын йөклиләр. Жиңги аттан курка, жигә дә белми. Үзе елый. Ул заманда каршы сүз дә әйтеп булмый бит әле, шундук төрмәгә тыгалар. Әни Хәнифә апага хәбәр жиберде. «Башка чараң юк, алып китәм», – дип килде Хәнифә апа. Жиңги: «Юк, китмим, мин китәргә килмәдем. Шәрипҗан кайтса, ничек күзенә күренермен?! Бу – минем гаиләм. Авырлык килсә дә, жиңел чакта да бергә булырга сүз бирдем никахта. 20 яшь кенә әле миңа, өйрәнермен», – диде. Бу сүзләрдән соң барыбыз да батыраеп киттек. Әни белән энем төнгә кадәр жиңгине ат жигәргә, тугарырга өйрәтте. Жиңги йокларга яткач, әни, мине уятып, бөтен эшне бетереп куйдык. Барысы да әзер булгач кына жиңгине уяттык. Ул төнлә генә ат янына керде, ашатты, эчертте. Атны үзе жиккәнән карап торды да әни: «Рәхмәт, балам, булдырасың», – дип, Гыйлембану жиңгине кочып алды. Капка төбендә – солдат буласы дүрт егет, әниләре. Күз яшьләрен тыя алмаган хатын-кызлар...

Башка урамнан да ир-егетләр төялгән атлар жиңгиләр атына кушылып китте, басу капкасына кадәр тыелгысыз күз яшьләре белән озатып калдык. Берсе шунда гармунын сыздырып жиберде. Жиңги еламый, ниндидер горурлык хисе иде анда. Шул көннән башлап, сугыш беткәнчә жиңги ерак юлга йөрде. Соңга таба, фронтка озатырдай кеше калмагач, үзе генә дә бер-ике солдат илтеп кайта иде. Ялгызы гына йөргәч, соңгы еллардагы газаплар, арык ат (атларның да яхшыларын фронтка озаттылар бит, житмәсә), тездән батарлык пычрак, кар көртләре күмеп киткән кышкы юллар төмам желегенә үтте. Күргәннәрен өз-өз генә булса да бүлмә тактасына яза башлады. Мин ятсам да, торсам да, аларны укып, ятлап бетердем. Кайберләреннән матур гына сүз тезмәләре чыккан.

Ул чорда киленсез кеше булмагандыр да. Авылда бик күп, өй саен диярлек иде киләннәр. Шулар авыр заманда ирләренә үл хәбәр килсә дә, китмичә, биана-биата белән яшәделәр, аларны хөрмәтләп соңгы юлга озаттылар. Безнең урамдагы Гөлҗәннәт, Зөләйха, Шәмсениса,

Гыйлембану жиңги ат жигеп Әгерҗегә солдатлар илтә, яралы сугышчыларны алып кайта.

Рәйханәләр – шуларның мисалы. Жиңги–кайнана, кайна–килен турында гаепләү сүзләре сөйләгәннәрен бер генә дә хәтерләмим. Аз гына утырганда да оекбашлар, бияләйләр бәйли башлыйлар. Безнең жиңги дә ерак юлга йөргәндә берәр кием оекбаш бәйләп кайта иде. Фронтка капчык-капчык оекбаш, бияләй жибереп тордык.

Ә Гыйлембану жиңгинең юлларда күргән газапларын сөйләп тә, язып та бетереп булмас. 1945 елның кышы иде. Жиңги бер атна юк булып торды. Әни борчыла башлады. Идарәгә китте. «Кайтыр, поезд соңаргандыр», сүзеннән башканы әйтмәгәннәр. Таң белән әни өйне жылытты да, мине уятып, ике баланы ничек ашатырга, ничек кайгыртырга өйрәтеп, жиңгине эзләргә Әгерҗегә үк чыгып китте. Кара буран. Апалар окопта, урман кисүдә. Мин дә туктата алмадым. Көзкәйгә биш чакрым. Буран улый. Әни таныш Рәхимә апаларга кергән. Алар ничек кирәк алай аңлатып, Аеш юлына чыгарып куйганнар. Кара буранда борылып кайтып керде әни. Шулар төндә жиңги дә кайтты. Әни йөгереп атны тугарырга чыгып китте. Жиңги кайта башласа, аңа дип бөтен бәрәңгеләрне пешереп, туңга куя торган иде әни. Мин, казан астына ягып жибердем. Бик бетерешкән иде жиңги. Кызын кочып, такмаклап елап та алды. Ашагач, озак итеп сөйләшеп утырдылар. «Безнекеләр жиңәр, Аллаһ боекса», – ди. Ә мин жиңгем язганнарны кабат күз алдымнан үткәреп яттым. Кышкы бураннарда атта 250 чакрым авыр юллар үтеп, салкыннарда дилбегә тоткан куллары берни сизмәслек булып туңып... Шуларны шигъри юлларга салган ул.

*Сугыш чыккан көннән йөрдем ерак юлда,
Заманасы шундый бит – мәжбүр итәләр.
Ил язмышы хал ителгән мондый көндә
Карышсаң, сиңа кырын карап үтәләр.*

*Аештан Әгерҗегә солдатлар илтәм,
Яралылар кайтса, көт, алып кайт, диләр.
Хыялга чумып, көтәм поезд килгәнән,
Ир кайткан, имеш, сөйлим юлда күргәнәм.*

*Көчле буран. Ат житәкләп алдан барам.
Төрәнеп, чанада утырган дүрт солдат.
Үз кайгылары чиктән ашкан аларның,
Ярдәм итә алмыйлар хәлемне аңлап...*

Шунда, өйгә кайткач буыннары сызланып, йоклый алмый яткан жиңгем, аның таңда кабат юлга чыгасылары, поезд көтәселәре, яралы яшь егетләргә чанага күтәреп менгерүләре күз алдына килеп баса да, аны жәлләп елыйм. Идарә сөйләшкән фатирлары да тыныч булмаган бит! Арада нинди генә кешеләр юк иде, дип көрсенде.

Жиңги – кайнана, кайнана – килен турында гаепләү сүзләре сөйләү гадәте юк иде.

Алып килгән оннары, бәрәңгеләре югала торган булган. Аптырагач, ат печәннән ваклап, шуны кайнатып эчкәннәр. Төннәрән йөрөп чыкканнар. Чөнки йоклау куркыныч: атны да, печәнне дә караклардан сакларга кирәк. Ә йокы баскан бер көнне уянып чыкса – ат бәйдән ычкынган, чана да буш калган. Аты борчыла, тартмый, жиңгәм аны туйдыра алмый жәфалана. Елый-елый ялларыннан үбеп жигә. Юлда саламнар жыеп ашата. Авыллар аша узганда, үзен хәерче итеп танытып, салам, печән теләп, капкалар шакый. Ул сөйләгәннәр тагын да куркынычрак, хәвефлерәк. Берсендә салам күрөп, капка шакыгач, бер ир ача һәм тана чаклы этен баудан ычкындырып, жиңгигә өстереп жибәрә. Ярсыган эт беләгәннән тешләп, сөйрәп чаба. Битләре канап, сырмасы кимәслек хәлгә төшөп ертылып бетә. Ярый хатыны татар була бу адәмнән. Капкадан атылып чыга да, жиңгинең яраларын йод сөртеп эшкәртә. Салам-печән дә, бәрәңге дә бирәләр берәз. Теге ир үзенә иске тунын кидерә. Әнә шулай урыс тунын чак өстерәп, төнлә буранда көчкә кайтып егыла ул өйгә. Гади авыл хатыны ниләр генә күрми, нинди генә авырлыктар белән очрашмый! Сөйләгәннән язсаң, калын бер китап килеп чыгар иде, валлаһи!

...Каникул көннәре иде. 1946 елның кышында күп жәрәхәтләр алып, бетеренеп, юка гына киёмнән абый кайтып төште. Әсирлектә булган. Жиңги кызына дигән ярты стакан мантый ярмасын абыйга пешереп ашатты.

Райкомда, нигә пленга төштең, дип, көнгә өч мәртәбә сорау алып газапладылар. Өч мәртәбә качарга уйлап кыйналган эзләргә күрсәткәч кенә йомшардылар, дип сөйләде. Чолгап кына алдылар дия иде.

Жиңгү көннәре дә шатлык белән кайгы-хәсрәт аралаш үттә. Кызык та, кызганыч та булды. Зөһрә апа 4 яшьлек улына: «Урам тулы халык! Сталин бабагыз эпи бүлә, чыгыгыз урамга», – дигән дә, малай митинг вакытында: «Эпи кайда, эпи, эпи», – дип йөгәрә башлады. (Бездә ипине «эпи» диләр. – С. Ә.) Гафур абыйларның читәнә кунаклаган өч малай, «эпи!» дип кычкырып, читәнә белән килеп төштеләр.

Жиңги белән үгез жигеп жир сөрүләр мәңге онытылмас. Анда да үгез егылгач, бер суکرәна белмәде. 16 яшькә житкәч, урман кисәргә жибәрделәр. И мине жибәрмәскә тырышты инде! Бик якин итә иде шул мине Гыйлембану жиңгәм! 1943 елда жүләр закон чыкты. Әйтергә дә чиркангыч: «Баласызлар налоги». Мәгънәсез законнар чыга торды, озак яшәми бетә торды. Аттестатка «өлгергәнлек» сүзгә өстәлдә дә, Актанышлар – Пучыга, Пучылар Актанышка барып чыгарылыш имтиханы тапшырырга тиеш булды. Мин алтын медальгә тәмамладым мәктәпне. Һаман да жиңги сәбәпче булды инде. «Сәлихане булса да укытыйк, налоглар баштан ашкан, укытыйк аны», – дигәч,

шулкадәр сөендем! Көн саен жәяү 30 чакрым юл үтәсе. Юлларда үләннәр, башаклар жыеп, өйгә төн уртасы житкәндә генә кайтып кергән чаклар, кеше гәүдәсен күтәреп чыккан бүреләр, авылларга теләнергә чыгып китеп үлгән сабийлар, әбиләр бүген дә күз алдында. Интегүләремне аңлап, юата белде жиңги: «Укы, апай, укы, тырыш, гомер бетмәсә, кеше үлми, авырлык арты жиңеллек килә. Менә мин дә укымакчы идем, Хәнифә апалар кебек була идем... Син укы берүк», – дип, килчәккә өмет белән сөйли иде. Мәктәп тәмамлаучыларны да, унынчыдагы яхшы укучыларны да укытучы итеп эшкә ала башладылар. Шул чакларда жиңгинең укытучылар гаиләсендә үсүенә кызыгып, минем дә укытучы буласым килде. Минзәлә педучилищесында, Алабуга пед-институтында укыдым.

Жиңги безнең ишле гаилә белән уника ел яшәде. Аннары дүрт елдан соң гына өй алып чыктылар. Абыйны бик тәрбияләде. Биш баласы да тырыш булдылар. Араларында укытучылар да, китаплар авторы да бар. Чаллыда яшиләр.

Чибәр, сөйкемле, йомшак телле Гыйлембану жиңгәмне бик юксынам. Минем өчен апа да, дус кыз да, сердәш тә иде ул.

Автордан

■ Сәлиха апа оныгы Айдарның улы Әнвәр белән 9 Май көнне Жиңгү парадында.

44 нче биттәге фотода: Гыйлембану жиңги ире Шәрипҗан белән. 1950 нче еллар.

Бу язманы укыгач, гажәпләненеп тә калырсыз. Нәрсә кирәк инде бу карт кешегә диючеләр булып. Юк, миңа бернәрсә дә кирәкми. Мин инде гомернең соңгы ноктасында – 95 яшьтә. «Сөембикә» журналын даими укып барам. Бик эчтәлекле, әһәмиятле мәсьәләләр күтәрелә анда. Кызларым, онык-оныкчыларым күп минем. Өллә берәр укырлар дип язган идем. Чөнки гаилә кыйммәтләре, анда хатын-кызының урыны турында уйландырган әйберләр шактый жыелды миндә.

TMTV ПРЕМИЯСЕ: ЯРАТКАН ЖЫРЧЫЛАР, ЯҢА ИСЕМНЭР

«Пирамида» концертлар залында TMTV телеканалының VIII музыкаль премиясен тапшыру тантанасы узды. Традиция буенча, кызыл келәм, үзенчәлекле образлар, сюр-призлардан башланды ул. «Чиксез музыка» исеме астында старт алган тантана чираттагы якты мәдәни вакыйгага әйләнде.

Тамашачыга тәкъдим ителгән тантана буыннан-буынга күчеп баручы төп кыйммәтләрне чагылдырган, шул ук вакытта экспериментлардан да читләшмәгән булып истә калыр. Тамашачы күңеленә күпер салуның төрле ысулларын кулланган артистлар оригиналь булудан, эпатаждан курыкмаган. Бу алымнарның йогынтысын вакыт күрсәтер. Ә менә халык җырлары булырлык хитлар, тамашачы кушылып җырлаган җырлар ниндидер аерым бер тәкъдим итүгә мохтаж да түгел. TMTV премиясен тапшыруда

боларның барысы да бик уңышлы итеп бер сәхнәдә күрсәтелде.

Лауреатлар исемлегендә без яраткан җырчылар Әнвәр Нурғалиев, Филүс Каһиров, Эльмира Кәлимуллина, Гөлнәз Асаева, Газинур Фарукшин, Зөлфирә-Алмаз Мирзаяновлар, Салават Миңнеханов-Гүзәлем, Ләйсән Гыймаева-Булат Бәйрәмов, Рифат Зарипов, яшь буын җырчылары һәм яңа исемнәр бар иде: Альберт Вәлиуллин, Элина Әхмәдуллина, Эльнара Ганиева. Премия алучылар арасында иң яшь башкаручы 12 яшьлек Жәмилә Әсәдуллина Илгиз Шәйхразиев белән дуэт башкарды.

TMTV телеканалының VIII музыкаль премиясе барлығы утыз җырчыга тапшырылды.

Фото: Барс Медиа компанияләре төркеме
РЕКЛАМА ХОКУКЫНДА

16+

ИЛИСӘЙ ОСТА

Лилия
ГӘРӘЕВА

Иң элек эшенә гашыйк булдым мин аның.
Аннары – исеменә. Илисәй дигән исемне беренче
ишетүем... Мөслим районы Баланлы авылыннан
икәнән белгәч – авылларының атамасына. Инде
күрешеп сөйләшкәч – Илисәй абыйның үзенә.

...Быел яз көне Татарстан Республикасы Ветераннар (пенсионерлар) ижтимагый оешмасы лаеклы ялдагыларның кул эшләре конкурсын оештырды. Шул конкурска килгән эшләр белән танышып йөргәндә, бер сынга күзгә төште. Каш өстенә кулын куйган ана кемнәдер көтә. Битендә тирән-тирән жыерчыклар – хәсрәт эзләре. Агач түмәрдә карт ананың өче сагышын күрсәтә алган останың үзе белән танышасы, «Мәңгелек көтү» дип аталган шушы сынның тарихын сөйләтәсе килде. Мөслимгә кузгалуыбызның сәбәбе әнә шул иде.

Артыбыздан ияртеп, бу якларга яңгыр алып килдек без. Баланлыга килеп кәргәндә урам ташларында эре тамчылар биешә иде. Кайсы йорт аларныкы икән дип аңгырашып торганда берәү юлны өйрәтеп жибәрде: «Илисәй абыйларның йорты каршысында биек нарат үсә. Башка аңдый йорт юк авылыбызда». Биек наратлы йортны тиз таптык. Каршыбызга чыккан хужаны күрү, тагын бер кат шаккаттык. Әлмәндәрнең нәкъ үзе ләбаса! Түгәрәк ак сакал, ак күлмәк... Яше дә Әлмәндәр картныкы кебек – Илисәй абый Имамовка февральдә 91 яшь тулган. Сүз уңаеннан, аны Әлмәндәргә охшатучылар без генә түгел, «Әллә Әлмәндәрнең улымы син?» – дип сораучылар байтак икән.

– Әтием Имамәтдин агач эшенә бик оста иде, – дип башлады таныштыруны Илисәй абый. – Өйдәге кирәкле бар нәрсәне үзе ясады. Рәсемгә дә маһирлыгы булгандыр: Ленин белән Сталинның эти ясаган портретлары озак эленеп торды әле бездә. Күрәсен, миңа да күчкән ул сәләт. Башлангычта укыганда ук чыршыга эләр өчен агачтан уенчыклар ясаганым истә.

Гаиләдә биш бала үсә алар. Илисәй абый – төпчәкләр. Ике абыйсы Бөек Ватан сугышында катнаша. Закирҗан абыйсына кире әйләнеп кайтырга насыйп булмый...

Баланлы уртасында таштан уелган биек һәйкәл тора. Бер кулына бала күтәреп, икенчесен мылтыгына куйган солдатның карашы еракка төбәлгән. Туган ягын, үзен өзәлеп көткән балаларын уйлап тын калганмы?.. Башын яклаучысының иңенә салган сабыйның учында – икмәк кыерчыгы. 1970 елның 9 Маена – Бөек Жңңүнең 25 еллыгына

ясыи аны Илисәй оста. Бу сын – яуда калганнарга мәңгелек хәтер билгесе.

– Сугышта һәлак булган авылдашларыма күптән таштан һәйкәл ясыиым килеп йөри идем инде. Башыма уй кердеме – тынгы бирми ул. Карыны ач кешенә тизрәк тамагын туйдырасы килгән кебек, минем дә тизрәк эшкә тотынасым килә. Йокың кача, ашаудан каласың – күңелдә бары шул уй, – дип сөйли Илисәй абый. – Таш булса, ясар идем инде, дим. Аңдый таш үзәбезнең Чупай карьерында табылды. Шуны күрдем дә, һәйкәл булып күз алдыма килеп тә басты. Кран белән ишегалдына алып кайттык без аны. Таш эшкәртә торган коралларны үзем уйлап, тиерчедән ясатып алдым.

Илисәй абый сын ясау серләренә махсус өйрәнмәгән. Кемнәдер эшләренә охшатып та ясамый. Бары табигий сәләтенә генә таяна.

– Эшлисе эшем күз алдыма үзе килә. Күзаллап кына эшлим. Кемнәдер кабатлау – башка берәүнең суынган ашын ашаган кебек, – ди ул.

Илисәй абыйдан җанымга кереп утырган «Мәңгелек көтү» сынының тарихын сорашам. Кем ул апа? Нинди хәсрәт сагышлы карашында?

– Безнең авылда, күрше урамда яшәде ул карчык. (Ул апаның исемен хәтерләүчеләр, бәлки, Баланлыда бардыр да. Сорашып карасак та, белә алмадык. – Л. Г.) Өч улы – Хәбетдине, Габдрахманы, Тәҗетдине сугыштан кайтмады. Мескен ана гомере буена, үлгәнче көтте аларны. Һәр көнне юлга чыгып басар иде дә, кулын маңгаена куеп, юлга текәләр иде. Әле дә күз алларында аның шул сурәте. (Илисәй абый керфекләренә кагылып ала.) Сугыш беткән инде, ә ул һаман улларың көтә. Картайды, күзләре күрмәс булды, зиһене дә чуалгандыр...

Яныннан үткән һәркемгә: «Син минем улым түгелме? Минем улымны күрмәдеңме? Хәбетдинем кайда икән, Тәҗетдинем, Габдрахманым?..» – дип инәләр иде, мескенкәем... Кайтмады уллары...

Барыбыз да бер мәлгә тын калабыз. Күзләренә яшь элпәсе каплай.

Илисәй абыйның агач сыннары шактый. Без алар белән Мөслим Мәдәният йортындагы музейга кереп, килешли үк танышып чыккан идек инде. «Әлмәндәр карт», «Йөзембикә», «Соң-

гы истәлек»... Арада Тукай әкиятләре персонажлары да күп.

– Тукай иҗатын яраткансыз ахрысы? – дим.

– Тукайны кем яратмый аны? – дип җавап бирә оста.

Иң беренче ясаган сыны хәтерендә түгел инде аның. Бәлки, «Авыл күзәле» булгандыр, бәлки, «Күрайчы егет»...

– Күп эшләр ташланды да бугай инде. Яшәрәк вакытта бик эшлисем килә иде – вакыт булмады. Буш урында йорт саласы, терлек-туарын асрыйсы, балаларны үстерәсе... Хәзер менә вакыт та күп – картаелды гына, – ди ул көрсенеп.

Хатыны Илгизә апа белән дүрт бала үстергәннәр. Илгизә апа – гомерен балалар укытуга багышлаган рус теле һәм әдәбияты укытучысы. Быел аларның гаилә коруларына 65 ел булган. Гөлфирә, Гөлшат, Фәнүсә, Илшатларының күптән үз тормышлары. Әтисенә сәләте кызлары Гөлшатка да күчкән. Бик матур картиналар ясыи икән ул. Илисәй абыйның да киндергә майлы буяу белән төшергән картиналары бар.

– Ничек эшлисе үзеннән-үзе күңелгә килә, кул аны үзе эшли, – ди ул, ничек ясыисын кайдан өйрәндегез, дип гәҗәпләнүемә. Профессиональ рәссам, бәлки, аларның кимчеләген дә күрми калмас. Илисәй абый күргәзмәгә куяр өчен дә, рәссам дигән ат казаныр өчен дә ясамаган, бары күңеле кушканга, үзе күзаллаганча итеп кенә тасвирлаган.

Балачагы сугыш елларына туры килгән, ачлыгын, юклыгын күргән, куллары беркайчан эштән бушамаган авыл егете үз вакытында тиешле һөнәри белем алган булсамы?! Кая инде ул чорда?! Жңденче классны Баланлыда төмамлап, дүрт ел армиядә хезмәт итә. Кайткач, буровойда шофер булып эшли. Лаеш авыл хужалыгы техникумында белем алып, бухгалтер вазыйфасын башкара. Читтән торып Мәскәүнең халык сәнгате югары мәктәбендә укый. Аннары инде пенсиягә чыкканчы үзенә яраткан эше – бал кортлары белән мәш килә.

...Кайтырга кузгалабыз. Биек наратка ышыкланып, ак күлмәккә, ак сакаллы, ап-ак күңелле Илисәй абый озатып кала. Әлмәндәр карт... Әлмәндәрләр Әлдермештә генә түгел икән...

ЯЛГАН АНА

Фото: ru.freepik.com

Мин инде бик күп еллар
бу сорауларга жавап эзлим.
Алай да уйлап карыйм, болай
да – очын тапмыйм. Ни өчен
ул безнең белән үзен шулай
тотканын барыбер аңламыйм!
Сезнең алда ачылуымның
төп сәбәбе шушы. Менә шуның
өчен дә гап-гади зарлану,
гаеп эзләү дип карамагыз
язганнарыма. Алай гына
күңелне бушатырга
дус кызларым да житәрлек
минем.

Булачак ирем белән без туйга кадәр биш ел очраш-
тык! Биш ел! Югыйсә беренче көннән үк диарлек
киләчәктә бергә буласыбызны белә идек. Бер-
беребездән яшерен серләр юк. Әнисенең берничә
тапкыр: «Камил миннән алдарак өйләнә икән,
ул миңа брат түгел, ди абыең», – дип әйткәнән дә
белә идем.

Абыйсы белән Камил бер үк институтта, әмма
төрле факультетларда укыйлар иде. Аралары нибары
ике яшь. Гаиләдә икәү генә үскәч, туганнар бер-
берсенә бик якин булырга тиеш бит инде. Әмма болар
арасында бернинди жылылык юк! Алгарак китеп
булса да әйтим, хәзер дә юк ул... Яшь чакта мондый
нәрсәләргә артык игътибар итмисең: мин бит абыйсы-
на түгел, ә Камилгә кияүгә чыгарга жыенам!

Шулай йөри торгач, соңгы курска да життек. Минем
инде бөтен дус кызлар кияүгә чыгып бетте. Безгә дә
инде киләчәкне хәл итәргә кирәк иде: югыйсә юллама
белән икебезне ике якка жибәрәчәкләр... Беркөнне
Камил жаен туры китереп абыйсының йөргән кызын-
нан: «Бергә булырга жыенмыйсызмы соң әле?» – дип
сораган. «Абыең бу хакта сүз кузгатмый. Туганнарым

белән дә танышырга кергәне юк», – дигән ул. Абыйсының башлы-күзле булырга жыенмаганын белгәч, Камил – авылга, әти-әнисенә «өйләнәм» дип әйтергә кайтып китте. Укый да, эшли дә иде инде ул. «Туй ясарлык акчам бар», – дигәч, ризалашканнар.

Без никахка әзерләнә башладык. Һәм кинәт авылдан хәбәр иттеләр: абыйсы да өйләнә икән бит. Бездән алда – беренче булып! Аларның никахы – ай башында, безнеке ахырында. Туебыз исә соңрак булачак. Моңа сөендек кенә – нәрсә дисәләр дә, без риза идек.

Без гаиләдә – өч кыз. Ике апам кияүдә иде инде. Аларның кайнаалары – кодагыйлар белән әниләр бик дус. Никахыбызга барысы да алдан ук жыелып кайттылар. Өй гөр килеп тора – әзерләнәбез. Берзаман телефон шалтырады. Барып алсам – булачак кайнамам. Бераз югалып та калдым. Никах турында берәр нәрсә сөйләшмәкчедер, ике генә көн калды бит. Ә ул, исәнләшүгә, көтмәгәндә: «Сез нигә ашыгасыз?» – диде. Сүз әйтә алмыйча аптырап калдым. Ул дәвам итте: «Ике малайны берьюлы ничек өйләндерик? Өебез дә төзелеп бетмәгән килеш».

Тамагыма төер тыгылды, йотып кына жибәреп булмый: «Мин бит беркемне дә үземә өйләнергә мәжбүр итмим. Улыгызга әйтегез – мин аңа кияүгә чыкмыйм», – дидем. Сабуллаштыкмы, юкмы, анысын хәтерләмим. «Вакыты житкәч, бергә булырсыз әле», – диде ахрысы. Нидер булганын аңлап, бөтенесе минем янга жыелган иде инде. Кычкырып-кычкырып елый башладым... Юк, ялгыз калудан курыкмадым. Егетем барлыгын белгән килеш тә, тәкъдим ясаучылар, күпме кирәк, шуның кадәр көтәм, диючеләр булды. Эмма мин бит Камилне яратам, ә ул мине.

Камилгә дә ул көнне өендә шул ук сорауны биргәннәр: «Нигә өйләнәсез әле син?» – дигәннәр. Этисе ишегалдына алып чыгып аерым да сөйләшкән: «Нигә ашыгасың?» – дигән. Югыйсә бу вакытта безгә инде 25 әр яшь, һәм ул биш ел очрашып йөргән кызына өйләнмәкче була... Борчылудан Камилнең «гипертонический криз» була – төне буга авырып чыга. Һәм әти-әнисе аны... өйләндерергә карар кыла.

Әнисе икенче көнне тагын шалтырата: «Менә Камил белән сөйләшегез әле», – ди. Сөйләштек. «Алдан килешенгән вакытта киләбез», – диде ул. Бигрәк беркатлы булганмын – бөтен үпкәләргә оныттым...

Никахыбыз табынына алтмышлап кунак жыелды, табыннар сыгылып торды. Әти-әнием тырышты!

Әйткәнемчә, туебыз соңрак – абыйларыныкыннан соң булырга тиеш иде. Аларныкына өч катлы торт пешереп бардым, әни үрдәкләр биреп жибәрде. Килен төшкән жиргә табыннарны әзерләштем. Бөтен туганнарының чәчләрен ясадым. Бер мизгел бик истә: килен төште, кунаклар табын янына утырышты. Кайнамам сүз алды: «Ике улым бар иде, Аллага шөкер, хәзер менә ике улым һәм бер кызым булды», – ди. Ә мин кем? Килен төшкән жиргә идән юып, өстәл әзерләшәп йөргән кеше – мин кем соң?! Еллар узган саен, һаман калка да чыга шушы сорау...

Бу нигезгә яратырга дип килдем. Барысын да яратырга! Беренче көннән үк «әни», «әти» дип дәштем.

Ярый, монысы узды, инде безнең туй чираты бит. Тик бу хакта беркем берни әйтми. Сорагач, өй төзелеп беткәч, диделәр... Мин бу вакыт инде эшкә урнашкан идем. Хезмәттәшләрем тиздән туебыз булачагын да белә. Очраган берсе: «Кайчан?» – дип сорый. Егете ташлаган, өйләнергә теләми икән, дигән сүз дә таралырга өлгерде... Камил ял саен әниләренә шалтырата, ә җавап һаман бер: «Ашыкмагыз!» Аптырап, әни дә шалтыратып караган: «Кодагый, ничек була соң инде бу?» – дип. «Корсагы борынына житмәгәндер бит?!» – дигән кайнамам. Ә мин әле авырлы да түгел... Гаиләдә ике балага ике төрле мөнәсәбәт булуын беренче тапкыр шунда күрдем. Камилгә аларның беркайчан яңа киём алмауларына да игътибар иткән идем. Абыйсы әнә студент чакта «Монтана» чалбарлары гына киде, ә Камилнең өстендә гел аннан калган иске киём булды – үзе эшли башлагач кына өс-башын карады.

Без туйны Казанда, бер ашханәдә уздырырга булдык. Үзәбез! «Сезне туйга чакырабыз», – дип, Камил әниләренә шалтыратты. «Юк, безнең мал карыйсы бар, бара алмыйбыз», – диделәр. Уйлашканнар, ахрысы: «Тугеыз була. Эттиегез сезнең өчен гариза бирде. 15-е көнне язылышасыз» дип телеграмма килде. Шундый сөендек!

...Ниһаять, өебез янына туй машиналары килеп туктады. Тәрәздән карап торам: Камил машинадан төште – кулы буш. Чәчәкләр юк! Туй чәчәксез буламыни?! Кыз баланың гомерлек хыялы лабаса ул! Бу үпкәне ничек тә йотарга тырыштым... Машинага чыксаң, утыргычта кипкән чәчәкләр ята. Әнисе шуларны биреп жибәргән. «Боларны тотып кергән булсаң, мин сиңа кияүгә чыкмый идем», – дидем... Абыйларының туе мәктәп ашханәсендә узды. Ул чакта табынны күрәп шатланган идем, безнеке дә шулай булачак дип. Ә монда... Ипиләре чи, бөлеш юк (ә безнең якта бөлешсез туй булмый!), катып үлмәле салкын... Булдымы – булды...

Шулай яши башладык. Дөрәсен әйтәм, мин барысын да шунда ук онытырга тырышып, бу нигезгә гомерлеккә дип килдем. Барысын да яратырга! Кайнамам белән дә уртак тел табарга тырыштым. Беренче көннән үк «әни», «әти» дип дәштем. Дөрәс, кайнатам белән уртак тел таптык дия алмыйм. Ул, гомумән, кеше белән бик аралашмый иде – аларга күршеләр дә кереп-чыгып йөрми. «Безнең өйдә санаторий кебек: беркем керми, беркем чыкмый. Һәркемнең үз бүлмәсе», – диде ул без танышуга. «Алай рәхәтме соң?» – дигәнемне сизми дә калдым. «Кемгәдер Сабантуй ошыйдыр, безгә юк!» – диде ул.

«Нигә елыйсың, баласын үзе имезмәгән кеше ялган ана була инде!» – диде кайнанам.

Ә әнинең минем белән ачылып сөйләшкән чаклары булды. Хәтта эч серләрен дә ачты. Әтинең үзе өстеннән йөргәнән дә сөйләде. Беренче баласына бер яшь тулып узуга, ирен армиягә алалар. Ул тизрәк кайтсын дип, әни икенчегә уза. Камилнең: «Мәхәббәттән түгел, кирәк булганга гына туган бала мин», – дигәне бар иде шул... Ире белән бер тапкыр да үбешмәгән алар. Ышанмас идем, бу хакта миңа үзе әйтте. «Юк, ялгышам, армиядән кайткач, бер үпте», – диде. «Иреннәрдәнме?» – дим. «Юк инде, битемнән», – диде.

Балага уздым... «Бала чүпрәкләре алма, үзем тегәм. Колясканы да үзөбез бүлөк итәрбез», – диде кайнанам. Ярый әле аңа ышанып тормаганмын! Балага биш ай булганда беренче тапкыр безгә кереп чыктылар. Дөрөсрәге, әти кереп күрәп чыкты. Аның артыннан костюм жибәргән иде әни: балага кидертеп булмады – кечерәйгән иде.

Баланы бик авыр таптым. Миңа аны тугызынчы көнгә генә китерделәр. Никадәр генә тырышсам да, ул инде ими капмады. Сава-сава эчерең күкрәкләрем күгәрәп бетте. Үзеңне азаплама, зинһар, дип, ирем туктатты... Гел онытмыйм, беренче тапкыр бала белән кайнаналарга кайттык. Үзем утырып чәй эчкәнче балага ясалма сөт ясый башладым. Әни карап торды да: «Син ялган ана икәнсең», – диде. Күңелем тулды... Бала ачыккан саен, күкрәгеңне чыгарып кына каптыруның бәхет икәнән белмиммени мин?! «Нигә елыйсың, баласын үзе имезмәгән кеше ялган ана була инде!» – диде ул.

Икенче тапкыр без аларга балага яшь ярым булганда кайттык. Бу вакыт инде иске генә «Ока» алган идек. Без дә капка төбенә кайтып туктадык, өйдән әти белән әни дә машина белән килеп чыктылар. «Басуга сыерга баралар ахрысы, ярый өлгердек», – ди Камил. Әтисе машинадан төшеп тормады. Әни килеп тәрәздән баш тыкты: «Нигә шулай еш кайтасыз инде? Барыгыз, туктап тормыйча туры кодагыйларга гына китегез инде», – диде... Биш сәгать юлда кайткан идек инде, димәк, тагын ике сәгать барасы... Юл бие ирем бер сүз дәшмәде... Шуннан соң Камилгә болай диделәр: «Син дә, абың да кайтып йөрергә, безгә һәрвакыт булышырга тиеш, ә киләләр һәм оныклар – чакырганда гына кайтыр». Минә әлегәчә чакырганнары юк... Мин барыбер әнине кызгана идем, әтиегез кертми дия иде бит ул. Берсендә ноябрь ахырында кайттык. Буран! Алар авылына кайтып житкәндә кичке сигезенче ярты иде. Тәвәккәлләп, туктадык. Әни каршы алды да шунда ук: «Туктагыз, әтиегезгә әйтим әле», – дип, икенче катка менеп китте. Әйләнеп төште дә: «Их, үз өеңдә хужа булма инде...» – диде.

Шулхәтле арыган идек, жеп өзәрлек тә хәл юк. Үземнең әниләргә кайтып житкәнче еладым ул кичне... Ә бер елны Камилнең алы сентябрьгә туры килде. Кызыбыз белән ике атнага әниләренә кайтырга ниятләде. Башта ризалашканнар иде, әмма кайнанам биш минуттан кире шалтыратты: «Регина белән булгач, кайтып йөрмәгез инде», – диде. Икенче елны, алдан кисәтми-нитми генә кайтып киткәннәр иде, өч көннән минем әниләргә күчкәннәр. Кайнанам: «Син кит инде... Әтиегез бүтән кеше ияртеп кайтмасын дип әйтте», – дигән. «Бүтән кеше» дигәннәре – 5 яшьлек оныклары. Кайнанама шулкадәр охшаган ул – суйган да каплаган!

Минем иң курыккан нәрсәм – ата-ана рәнжеше. Безне шулай тәрбияләделәр. Үзем кайтып йөрмәсәм дә (дөрөсрәге, йөри алмасам да), ике якка да күчтәнәчләр, бүләкләрне гел тигез итеп алырга тырыштым. Туган көннәрендә дә котламыйча калмадым. Алар авылын узып киткәндә гел күңелем тула иде. Өй түбәләре күренеп кала... «Башта минем дә йөрәк авырта иде», – ди ирем дә. Мин кушканга гына кайта иде ул үзләренә. «Гаиләмне кабул итмәгәч, мин анда нишлим?» – дия иде.

Икенче бала көткән чагым. Корсагым борыныма житкән. Бер туганнарда кайнанам белән очраштык. «Ә син барыбер беренчесен ныграк яратачаксың, чөнки ул сиңа беренче тапкыр әни дигән кеше», – диде әни шунда. Бу сүзләрен иремә әйтергә жөрәт итмәдем... Олы абый һәрвакыт беренче урында торган аларда. «Нәрсә эшләсәм дә, гаепле идем, әллә мин аларныкы түгелме икән дип уйлый идем», – ди ирем.

Икенче балабыз тугач та килмәде алар. Аптырагач, кайнанама шалтыраттым: «Әни, күрәп китегез инде кечкенәбезне, Камилгә бик кыен бит», – дидем. Жиде айдан соң гына килделәр.

Без ирем белән бөтен нәрсәгә үзөбез ирештек: беркайдан ярдәм көтмәдек. Өч бүлмәле яңа фатир сатып алгач, Камил кайтып әти-әнисен алып килде. Өй эчендә жиһаз да, тәрәз пәрделәре дә юк иде әле. Яратып киттеләр кебек. Ә бер атнадан әни иремә шалтыратты: «Баеп беткәннәр, безгә мунча салып бирсеннәр дип әйтә әтиегез...»

Әни гел «әтиегез» дигәч, кайнатамны озаткач бар да үзгәрер кебек иде: иремнең туган йорты ишәкләрен, ниһаять, безгә дә ачар... Ачмады! Сәбәп әтидә генә булмаган икән... Бүгенге яшьләренә менә шулай кире борсаң, алар башка аяк та басмаячак. Миңа да: «Сиңа нәрсәгә кирәк ул, оныт», – диючеләр күп. Әмма ул бит минем менә дигән иремне үстергән ана! Камил: «Күңелем катты», – дисә дә, аның исенә гел төшереп торам: шалтыраттыңмы, авырмыймы, берәр нәрсә кирәкмиме... Тик күңелдәге үпкәләр генә гел онытылмый: әледән-әле калкалар да чыгалар. Менә шуның өчен әнинең нигә үзен шулай тотуын аңларга теләм дә.

(Исемем редакция өчен генә.)

**Айсылу
НӘГЫЙМОВА,**
психология
фәннәре
кандидаты,
доцент

Бу язма бик күп каршылыклы фикерләр һәм сораулар тудыра. Әйтеп бетермәгәнлек тә сизелә, каршы якның да фикерен, ничьюгында бәян ителгән вакыйгаларга карата иренең ни уйлавын беләсе килә. Шулай картина аңлаешлырак булып иде төсле.

Гаиләләр бит бик күптөрле, андагы канун-тәртипләр дә төрлечә формалаша. Бер гаиләдә жылылык, ярату патшалык итсә, икенчеләре кайчандыр формалашкан күнекмәләргә нигезләнеп, бер-берсенә бигүк якын булмаган кешеләрнең бер түбә астында яшәвенә генә кайтып кала. Өчөнчеләре исә тавыш-гаугалы, жәнжаллы, күңелсез тормыш алып бара... Гаилә тормышының ни өчен теге яки бу сукмактан тәгәрәвен аңлау өчен аның тарихын, ир белән хатынның алдагы тормышын берникадәр белергә кирәк. Әгәр без ике якның да эти-әниләренен гаиләләрен күзалласак, аларнын тамырдан үзгә булуларын күрер идек. Ир ягында гаилә эмоциональ яктан гаять коры, мөнәсәбәтләр формаль рәвештә дип әйтерлек. Мондый төр гаиләне функциональ гаилә дип атарга мөмкин булып иде. Гадәттә, андый гаиләләр билгеле бер хисап белән (по расчету) төзелә, бу материал хисап кына булмаса мөмкин («яшь бара, өйләнергә кирәк», «ул балаларга яхшы ата (ана) булып», «ул яхшы гаиләдән»...). Мондый гаиләдә хисләр икенче планда, ә бергә яшәү билгеле бер функцияләренә үтәүгә (балалар үстерү, уртак хужалык алып бару, авыру яки карт эти-әнине тәрбияләү...) юнәлдерелгән. Дөрес, кайбер функциональ гаилә бергә яшәү дәверендә башка сыйфатларга да күчәргә мөмкин, әйтик, партнерга карата мөхәббәт уяну, балаларга карата булган уртак ярату хисләре. Болар гаиләне берләштереп, аңа яңа көч, матурлык өстәп, камилләштереп жибәрергә сәләтле. Тик югарыда тасвирланган гаиләнең үзара мөнәсәбәтләрендә торгынлык хөкем сөргән. Ө бөтенләй башка мохиттән килеп кергән килең өчен алар аңлаешсыз, ямьсез күренгән.

Хат авторы туып-үскән гаилә бөтенләй башкага – эмоциональ якынлыкка нигезләнгән: алар бербөтен булып бер-берсенең шатлыкларын уртаклаша, кайгыда терәк була. Тигез мөхәббәттә үскән балалар да бер-берсенә рухи якынлык тоя, үз тормышлары белән яши башлагач та бер-берсен югалтмый. Яңа гаиләгә аяк баскач та, яшь килең анда шундый ук эмоциональ якынлык эзли, иренең туганнары да аңа үз туганнарыдай якын булырга тиештер сыман тоела. Шушы өметләренә акланмавы, ә күп очракта кайнана-кайната тарафыннан уйламыйча гаять тупас рәвештә әйтелгән сүз, теләкләр ике арадагы упкынны тагын да тирәнәйтә. Хәтта оныклар туу да ситуацияне үзгәртә алмый.

Икенче проблема – ул эти-әни тарафыннан балаларына карата төрле караш. Ни гажәп, бу проблема гаять еш очрый, кайвакыт ата-ана балалары арасыннан берсенә аеруча ярату белән карый. Һәм, киресенчә, балаларның берсенә салкын мөнәсәбәт күрсәтә. Сәбәпләргә килсәк, алар төрле булырга мөмкин: баланың авыруы яки үзенчәлекләре, көтеп алынган кыз яки малай, олыгаеп кына тапкан төпчек... Гадәттә, артык мөхәббәт балага бер фәйда да бирми, ул гиперопекадан иза чигеп яши яки артык иркәләүдән эш сөймәүче, максатсыз кеше булып формалаша. Киресенчә, артык мөхәббәт корбаны булмаган бала дөресрәк тәрбия ала, хезмәт күнекмәләре киләчәктә аңа үз урынын табарга булыша. Бәлки нәкъ менә шуңа күрә дә Лилия ханым ирен бик яхшы дип тасвирлайдыр. Минемчә, эти-әниләрнең бу йомшаклыгына берникадәр күз йомарга кирәктер: үткән эшкә – салават, ди бит халкыбыз.

Күзаллавымча, бу гаиләдә (ирнең эти-әнисе һәм балалары, оныклары), утырып, бер-берсе белән ачыктан-ачык сөйләшү юк. Нигә үзең аңлаешсыз булган ситуациядә проблеманы ачыкламаса, аеруча синең язмышыңа бәйле мәсьәләләрдә. Барысы белән кайнана аша күзгә күренмәс кайната житәкчелек итә шикелле. Тик, минемчә, бу алай түгел. Ө яшьләрнең үз фикере кайда? Ни өчен алар, өлкәннәр ни әйтсә дә шунда ук фикерләрен, планнарын үзгәртеп икенче якка борыла? Әйтик, килең һәм балалар кайтып йөрмәсен дигән сүз. Ни өчен шундый таләп куела? Эти-әнигә улларының сайлаган яры шуның кадәр ошамаганмы, оныклар тугач та аны кабул итә алмаганнармы? Ни өчен хәтта ул килеңнән туган балалар да якын булмаган? Яшьләр үзләре дә эти-әни белән аралашырга бик атлыгып тормаган, ахрысы – бала тугач дәү эти белән дәү әнигә алып кайтып күрсәтү турында уйламаганнар: килгәннәрен көткәннәр. Вак-төяк диярсез, ләкин бит шул вак-төяктән тормыш төзелә, мөнәсәбәтләр формалаша.

Ни өчен яшь аермалары да зур булмаган ике ир туган әниләре аша аралаша («Камил миннән алдарак өйләнә икән, ул миңа брат түгел, ди абыең»)? Гомумән, хат авторының иренә берәзгына булса да мөстәкыйльлек күрсәтү кирәк булгандыр: ни өчен үзе эшләп акча табучы ир-егет кәләшенә әнисе биреп жибәргән «кипкән» гөлләмә белән килгән? Совет чорында да туйга чәчәк табу зур проблема түгел иде...

Нәтижә итеп шуны әйтәсе килә: гаилә тормышы тулаем рәвештә бер-береңне аңлауга, бер-береңә юл куюга, гафу итә һәм кичерә белүгә нигезләнә. Өлкәннәр дә, яшьләр дә хаксыз булырга мөмкин, ләкин уртага салып сөйләшү, бер-береңне аңларга тырышу, бер-береңә ярдәм итәргә омтылу күп проблемаларны чишәргә сәләтле.

ТАРЛАВЫКТА ЯШЕРЕЛГӘН ШӘҺӘР

Әлфия САМАТ

Петра... Кыя арасындагы әлеге шәһәр турында укыганым бар иде. «Үлеләр шәһәре» дип аталганын беләм. Дөньяның жиде могжизасының берсе икәннен дә ишеткәнем бар. Аны күрәсе килү теләге шулкадәр көчле булды, лайнердан төшүгә үк, экскурсия бәясе күпме торса да (ә ул шактый кыйммәт, безнең акчага 13 мең тирәсе), әлеге музей-тыюлыкка барырга ниятләдек.

Иорданияга мин 1988 елда, «Татарстан яшьләре» газетасы редакциясендә эшли башлаган елларымда ук барырга тиеш идем. Ләкин иртәгә сәфәргә чыгабыз дигән көнне мине группадан төшереп калдыруларын әйттеләр (группа житәкчесен тәнкыйтьләп язган булганмын!) Нишлисез, Аллаһы Тәгалә шулай кушкандыр, чөнки әгәр дә ул вакытта барган булсам, мин Корьәндә 24 тапкыр телгә алына торган сәмуд кавеме турында да, аларның жир астыннан, кыяларны тишеп, үзләренә мәгарәләрдә өйләр, сарайлар, каберлекләр ясаганлыгын да, кыяларны уеп, чокып, яшерен шәһәр төзегәннәрен дә белмәс идем. Бирегә экскурсиягә алып килгән булсалар да, болар хакында тиешле хәбәрдарлыгым юк килеш, яшылек кыюлыгымны жигеп, Петрадагы энә шул жир асты өйләренә дә кергән булыр идем әле. Әйе, ул вакыттан соң, шактый гомер узды, әлеге кавем турында да күпмедер гыйлем тупланды, әмма сәфәрдән кайтып, Корьән һәм хәдисләренә карый торгач, шактый күп нәрсәне ныклап белмәвем дә ачыкланды. Бактың исә, пәйгамбәрбез (с.г.в.) бу кыя тишкеләренә керергә рөхсәт итмәгән, гомумән, бу шәһәрне күрергә килгән очракта да тиз-тиз генә узып китәргә кушкан икән, чөнки биредә гөнаһлы һәм Аллаһы Тәгаләгә ышанмый торган мактанчык кабилә яшәгәнлегә әйтелә Корьәндә.

...Группадагы казакъ хатын-кызлары үткер булып чыкты: тиз арада арзан гына хакка 15 кешелек кечкенә автобус табып, безне дә үзләре янына алдылар. Порттан 130 чакрымлап ераклыктагы Петрага барганда кечкенә автобуста алар казакъча жырлап та, хәтта биеп тә жибәрделәр әле.

...Юл буена диярлек тәрәзәдән күзне алмыйча барабыз. Ике якта да – сары-кызгылт ком-ташлы чүлләр, урыны-урыны белән экскаватор чүмече белән чумырып алып өйгән шикелле карасу-коңгырт төстәге биек тау өемнәре. Их, никадәр жирләр әрәм булып ята, дигән уй килә башка. Чүл шул монда – яшеллек, тереклек дөньясы түзә алмый торган эсселектә, бернинди сулыкларсыз, елга-күлләрсез, яңгырлар да онытканда бер генә яварга мөмкин жирдә нинди агач яки үлән үссен дә, нинди мал-туар яши алсын? Шулай да

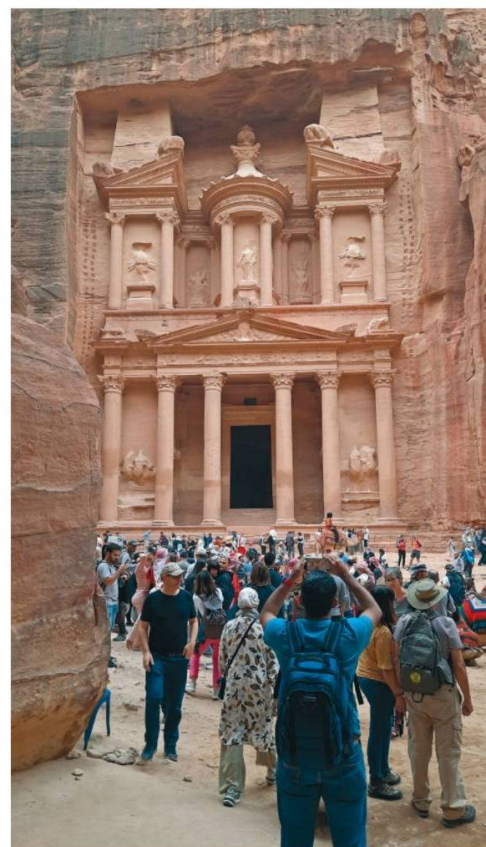
Таулар арасына шулкадәр оста итеп яшерелгән була ки, бу шәһәрнең барлыгы бөтенләй ОНЫТЫЛА.

бер авылга житкәндәрәк комлы жиргә егылып үскән мескен генә үсемлек плантацияләрен күрдек. «Черри» помидорына охшаган кызгылт жимешләре дә бар. Берничә кеше шуларны жыеп йөри (соңрак белдем: Иордания – чегәннәрен авыл хужалыгы эшенә жәлеп итә алган дөньядагы бердәнбер ил икән!) Бераз арырак – шушы басуга... сарык көтүе кереп яткан (берөңгә дә эче пошмый!) Моңысы тагын нинди хәлдәр? Анда-санда бик сирәк кенә без танымый торган зәгыйфь агачлар, керпе шикелле йомгак булып яткан үсемлекләр күренгәли. Кайбер урынарда жыл көче белән электр энергиясә эшләп чыгара торган флюгер сыман «канатлы» махсус баганалар очрый.

Менә автобус ял итеп алу урынына килеп туктады. Биек тау башыннан очсыз-кырыйсыз тау-ташлардан торган манзара ачыла. Бернинди яшелlege күренмәсә дә, акылдан яздырырлык гадәти булмаган матурлык! Әллә күз ияләште шунда, әллә, чыннан да, таш өемнәреннән торган таулар гына дияргә ярамый – алдыбызда гажәеп серле күренеш! Гүя мин моңарчы күрүп тә соклана белмәгән халәтемдә, табигать уртасында түгел, хыялдагы мөҗизаи биеклектән әйләнә-тирәне күзәтәм. Аллаһы Тәгаләнең мондый хикмәтле урыннары да була икән! Энә шул офык читендәге таулар артында борынгы кабилә яшәгән «Үлеләр шәһәре». Тизрәк барып күрәсе килә...

Техник тукталыштагы бинада йөрибез. Кафе, сувенирлар кибете... Барган жиремнән палантин-яулыклар жыеп кайта торган «чир» яши миндә. Бәяләр шактый «тешли». Мәккәдә мондагыларга охшаш әйберләренә күпкә арзанга алган булды. Казакъ кызлары оста гына сатулашып, ярдәм иттеләр. Кытайда да күргәнем бар иде – күз явын алырлык дизайнлы, оста рәссам кулы белән керамикадан эшләнгән декоратив тәлинкәләр, ваза-чәйнек һәм башка шундый сувенирларны карап кына үтәбез.

■ Бик зур серләренә үзенә яшергән «Аль-Хазне» фасады.

Ниһаять, Петра! Ноябрь ае булганганы, туристлар әллә ни күп түгел. Сумка-рюкзакларны тикшереп кертәләр. 75 долларга билетлар алып, таш кыя-тарлавыклар арасына яшерелгән шәһәргә юнәләбез. Иртәрәк килгәннәрдә инде, кемнәрдә дөягә, атка яки кечкенә машиналарга утырып кайтып килә. Монда, чыннан да, мөҗиза! Кайсы якка карарга да, кайсы якны фотога-видеога төшерергә дә белмисез. Бу тауларны кисеп, шомартып, тишеп яки чүкөп кеше куллары ясадымы, әллә ул табигать көче белән яки Аллаһы Тәгаләнең сихри кодрәте белән шундый гажәеп төсмер алды микән? Таулар, хамелеон шикелле, төрлө төсләргә кереп, күзләренә уйната сыман. Ышанасы килми, чын мәгәр! Биредә кайчандыр 20 меңләп кешесе булган шәһәр үз халкын шушы кыя таулары арасындагы мәгарәләргә сыендырып бетерде микәнни?..

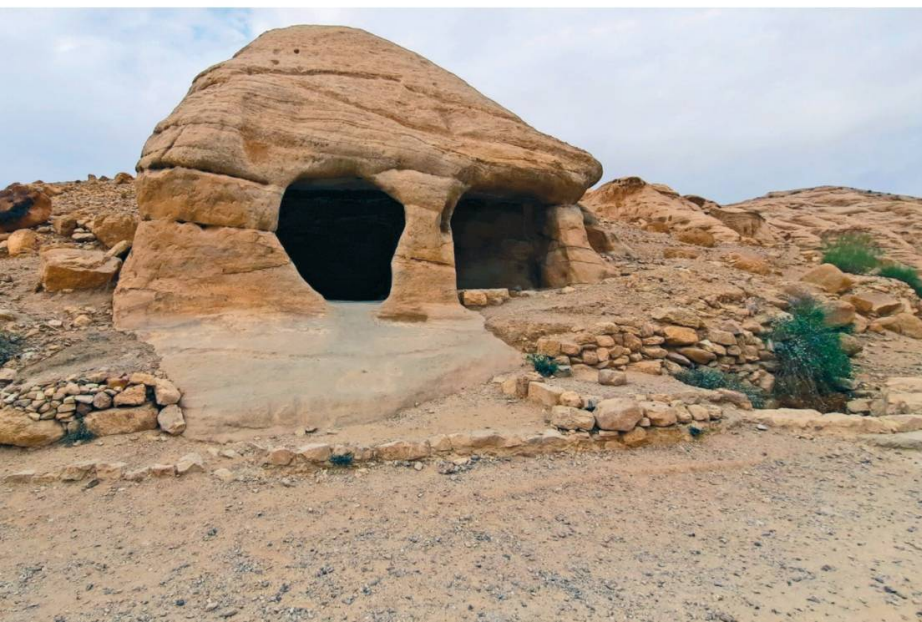
Мин өйрәнгән чыганаclar буенча, шәһәр барлыкка китергәнче, Согуд Гарәбстаны ягында яшәгән нәбәти дигән гарәп кавеме, күчмә халык буларак, дөяләренә эчертү өчен чүл буйлап су эзләп йөри торгач, шушы төбәктә тукталып калган. Кытай, Һиндстан якларынан хуш исләре аңкып торган ладан, борыч, зәнжәбил (имбир), кардамон ише тәмләткечләр, затлы алтын-көмеш әйберләр, шикәр, мамык кебек тауарлар ташучы кәрван юлларын контрольдә тоту өчен дә уңайлы булган бу урын. Үзенә күрә бер кәсеп, ягъни «таможня» ролен үтәп, алар юлчылардан пошлина алганнар һәм тора-бара бик нык баеп киткәннәр. Юлчыларга кунып чыгу урыннары көйләнгән, дөяләренә су эчертү мөмкинлеге бирелгән. Су дигәннән, нәбәти кабиләсенең гидравлика өлкәсендә гыйлеме аеруча көчле булган бит! Кыялардан агып төшкән яңгыр суларын, үзләре ясаган сууткәргеч таш ялгашлар аша жыйнап, жир асты цистерналарына туплап, кабат кулланганнар. Кызганыч, әлеге кабилә үзләре турында бернинди дә язма мәгълүмат калдырмаган, шунлыктан бу патшалык аеруча серле цивилизация буларак тарихка кереп калган. Барытик кыя ташларына чокып язган кайбер язучулар гына шәһәрнең исеме Ракму дип аталганын һәм биредә нәбәти («суны тартып китерүчеләр» дип тәржемә ителгән) кавеме яшәгәнлегенә ишарә иткән (кыя ташларында дөя кәрваннары рәвешендә чокып ясалган сурәтләр дә күренгәли!) Коръән буенча исә болар сәмуд кавеменең дәвамчылары буларак искә алына.

Ә Иорданиягә барып, безнең эрага кадәр I гасырдан ныклап үсеш алган, кыя ташлары арасына яшерелгән һәм,

ниһаять, 1985 елда Бөтендөнья ЮНЕСКО мирасы буларак кабул ителгән әлеге шәһәрне күрмичә кайтсаң, бу илне күрмәдем дип уйларга мөмкин, минемчә. Борынгы чор кешеләренең яшәү-тормыш итү рәвешен күрергә килү, ерак тарихка кайтып, күз алдына китереп карарга омтылыш иде. Вакытыбыз кыска булу камачауладымы, әллә инде, чыннан да, артыгын күрергә тиеш түгеллегезне югарыдагы көчләр искәрттеме, белмим, әмма без, ике чакрымга хәтле араны узып, кыяга уеп ясалган «Аль-Хазне» («хәзинә», «казна» дип тә тәржемә ителә) фасадына килеп житкәч, таш шәһәргә таба бармаска уйлалдык. Бирегә кадәр булган ике чакрымлап араны узганчы да кыя шәһәренең ничек төзелгәнлеген аңларга мөмкин булды: эчләре – өй яки каберлек итеп файдалану өчен, таш тауларны кисеп ясаган эреле-вакы тиешекләр (Аллаһым сакласын, эчләренә кермәдек!), баганалап ясалган җеннәр корылмалары (шулай атала да!), яңгыр сулары агып төшү өчен чокып эшләнгән ялгашлар, су жыйнау цистерналары итеп файдалана торган дүртпочмаклы таш корылмалар, биек тауларның өстенә менү өчен тар гына баскычлар, тау өстендә урнаштырылган таш монументлар (имеш, алар шәһәрне җеннәрдән сакларга тиеш) кайбер урыннарда ташны тиешеп чыгып үскән ялгыз агач яки үләннәр дә күзгә ташлана. Петраны икенче төрле Алсу шәһәр дип тә йөртәләр икән, чөнки кояш нурлары төшеп, мондагы барлык корылмалар, таш кыялар алсу-кызгылт төскә чума, тарлавыктагы катламнар исә кызгылт-жирән, соры, көрән, шәмәхә төсләргә кереп, ниндидер аңлатып бетереп булмый торган сикхи дә, серле дә төсмер-

ләр белән күз явын алырлык балкыш тудыра. Үзеңне әллә кайда, галәм киңлекләрендә яки төш күрәп ятканда гына кичерелә торган энергетика кочагында кебек хис итәсең! «Сик» дип аталган энә шул каньон (тарлавык) арасына килеп кергәч, бигрәк шомландыра әле. Биекlege 90–120 метрлы тау, әйтерсең, урталай ярылган да, асылынып торган тонналы ташлар өстебезгә килеп төшәр төсле тоела. Әлеге ике тау арасындагы кыя ярыгының арасы 4-5 метр гына булган урыннары да бар. Үл тирәләрдән узганда күк йөзә гел күзгә чалынмый, кояш нурлары да үтеп керә алмаслык бормалы-сырмалы аралыклар – бара торган юлыңның 20 метрдан артыгын күрмисең дә. Әмма гажәеп матур үзе, жир катламнарының ничәмә төрле төсен күргәнөбез булса, биредә дә меңәр еллар буена ком бураннары дулап ташка әверелгән тау катламнарын шаккатып күзәтәсең!

...Аз гына тарих. Безнең эраның 106 елында Рим императоры Троян бу җирләргә басып алгач, грек-рим мәдәнияте дә килеп керә, һәм бу халкыя ташлары арасында яшеренеп төзелгән шәһәрнең архитектурасында чагылыш таба. Храмнар, монастырьлар, амфитеатр һәм башка төрле корылмалар барысы да диарлек шушы юнәлештә йөзән үзгәртеп төзелә. Шәһәрнең исеме дә «Петра» (грекча «таш» сүзеннән) дип йөртелә башлый. Тора-бара халкы күп аллалы мәжүсилектән христиан диненә күчә. Ике тапкыр булган җир тетрәүләрдән соң биредә күп нәрсә җимерелә, байлыкка күмелеп яшәгән элеккеге шәһәрнең даны югала төшә. Ә Рим империясә таркалганнан соң, Петраны византиялеләр яулап ала, алар да шактый күп

■ Мәгарә-өйләрдә яшәгән кавем үзләре өчен төрбәләргә шунда әзерләгән.

■ Кыя шәһәренең төп мәйданы – туристлар өчен тукталып фотога төшү урыны.

корылмаларны үзгәртәләр, чиркәүләр төзиләр. Ләкин VII гасырда янә гарәпләр басып алганда, Петрада инде беркем дә калмаган була. Һәм аларны, Корьәндәгечә, Аллаһы Тәгаләне танырга теләмәгән гөнаһлы нәбәти кавеменен үткәне гел дә кызыксындырмый. Корьәндәге «Әнгам» сүрәсенең 45 нче аятендә әйтелә: «(Аллаһка ширек кушып) золым эшләгән кавем тамырдан юк ителде (һәм аларны эзләүче бер генә кеше дә калмады)». Бары тик тау тишәкләрендә яшәп калган жирле бәдәвиләр генә белә аны, һәм алар чит кешеләрнең бирегә үтеп керүләрен тыя. 1812 елда бер Швейцария сәяхәтчесе бу хакта очраклы рәвештә ишетеп ала һәм гарәп киёмнәренә төрөнәп, Петрага килә. Ләкин аңа монда озаклап йөрергә рөхсәт ителми. 1929 елда гына археологлар тарафыннан ныклап тикшеренү-өйрәнү эшләре башлана. Биредәге ачышлар бүгенгә көннәргә кадәр дәвам итсә дә, ачылган кадәресеңең нибары 15 проценты гына нәрсәдер турында сөйли, ә калган өлеше кайдадыр – жир астында яшерелгән, алар әлегәчә кеше кулы тимәгән хәлдә.

...Бер чакрымнан артыкка сузылган «Сик» тарлавыгын чыгып житүгә үк үзенә жәлеп иткән «Аль-Хазне» фасады безнең өчен соңгы тукталыш булачак иде (сүз уңаеннан, Петрада тулысынча йөрәп чыгыйм дисәң, өч көн вакыт кирәк!). «Аль-Хазне» корылмасының алгы өлеше чын бина шикелле. Аның алдындагы зур гына мәйдан, бизәгән дөяләрен бастырып яки тезләндереп, туристларны фотога төшереп «бизнес» ясарга килгән бәдәвиләр белән тулган ул. Мисыр пирамидалары янында йөр-

гәндә дөяле-ишәкле-атлы гарәпләрне күп күргән идек инде, бу юлы бик исебез китмәде: кыялар арасындагы таш шәһәрне карап, уш-зиһеннәребезне жыя алмыйча йөргән мәл. Искиткеч зәвыклы итеп бик нәфис фигуралар белән ташны кыеп-кисеп ясаган әлегә корылма-фасадның биеклеге 40 метрлап, диләр. Ничек ясадылар икән аны? Якындагы гидның сөйләгәннәренә колак салам. Бернинди агач булмагач, баскыч-лисалар ясарга да мөмкин түгел бит. Таш тауларны кисеп, өстән ясап төшкәннәр, дип аңлата гид. Осталарның икенче мәртәбә югарыга күтәреләп, гаеп-кыекларын төзәтсә берничек тә жәе була алмый, шунлыктан аны бик зур төгәллек белән эшләп бетереп баралар икән. Хәзинә саклана торган бу корылма безнең эраның I гасырында, нәбәти патшасының гаиләсе өчен төрбә буларак төзәлгән диелсә дә, аның нинди максат өчен ясалганын бүгенгәчә төгәл генә белмиләр. Жирле риваятьләргә караганда, аның астындагы төрбәдә фиргавеннең байлыктары яшерелгән, имеш. Тик, күпме генә тырышсалар да, аны берәүнең дә таба алганы юк икән. Шәһәр үзе үк беркем чишә алмый торган серле табышмак кебек булса, әлегә казна корылмасы да – нәкъ шундый сер сандыгы! Аның эчке ягында бернәрсә дә юк, шулай да анда керергә ярамый.

Нәбәти халкының мондый баганаларны кисеп, шомартып, барельефлы бизәкләрне, скульптураларны, туннельләрен, тарлавыклардагы яшерен төрбәләрен, кыяны кисеп ясаган 8000 кеше сыйдырышлы амфитеатрны (аны борынгылар дини чаралар максатында файдаланганнар) һәм башка искиткеч күп корылмаларны ясарга никадәр кө-

че, хезмәте кәргәндер – тарих өчен болар барысы да жиде кат йозак астындагы сер. Әйе, тырыш, талантлы һәм... бик тәкәббер, мактанчык булган бу халык. Шуңа күрә Аллаһы Тәгалә юк иткән аларны.

Гид сөйләвенә караганда, «Хәзинә» корылмасыннан соң 400 метрлап киткәч, кыяның ике ягынан шәһәрнең урамнары, башка төзелешләре башлана. Фасадлар урамы, гадәттә, бер-берсенә охшаган каберлекләрдән тора, ә иң ахырдә – Рим театры. 1300 еллар элек Корьәндә язылган сүрәләрдә бу хәлләрнең барысы да бәян ителгән, ләкин дөнья галимнәре тарафыннан никадәр өйрәнеләп тә, аларның тирәнтен мәгънәсен һәм эчтәлеген аңлап бетерү кадәресеңең ирешелгәнә юк икән.

Өч сәгать чамасы тау-ташлар арасында йөргәч, инде аңлашылды, калганын күрмәсәк тә бәхил дип, кайту ягына борылабыз. Икешәр-өчәр көнгә килүчеләр дә бүгенгә көннең сәяхәтен тәмамлап, озак йөрмәсләр, чөнки биредә кичен салкынайта. Аннары, безнең өчен иң мөһиме: алда – өч сәгәтлек юл. Без бит бүген лайнер автобусы белән килмәдек – соңарсак, ул көтеп тормаячак. Алда Кызыл диңгез буйлап бер тәүлеклектән артык сәфәр – Согуд Гарәбстанының Жиддә шәһәренә иртәнге сизгәзгә килеп житәргә тиешбез. Аннары Жиддәдән – Бахрейнга, Бахрейннан Мәскәүгә очабыз.

Кызыл диңгездәге сәяхәтебез тел төбәндә калган тәмле ризык шикелле генә тоелды. Пәйгамбәребезнең (с.г.в.) илләр күрәп, гыйлем туплап, гыйбрәт алырга ашыгыгыз дигән канатлы сүзләренә җавап йөзеннән чыгылган сәфәр булып кабул ителсә иде...

КУНАК ЭТИКЕТЫ

Кунакка жыенганда этикет осталыгын камил белү аеруча кирэк. Уз кешеләребез эле, дип, кайчакта кагыйдәләр турында онытып та жибәрәбез. Әмма бу нич тә дәрәс түгел. Кайда гына булсагыз да, этикет кагыйдәләрен истән чыгармагыз. Аеруча аралашу культурасына игътибарлы булыгыз. Кунакка бару бит эле ул – яңа элементләр өчен дә юл ача. Ә сезне күргәч иң беренче туган тәэсир, гадәттә, гомерлеккә кала. Дөньяви һәм эшлекле этикет буенча консультант Ләйсән АТНАБАЕВаның киңәшләрен тыңлыйк.

?

Кунакка килгәч өстәл артына утыру тәртибе нинди?

Йорт хужабикәсе алдан үк хәстәрән күрәп, килүгә сезнең урынны күрсәтеп куйса бик яхшы. Алдан билгеле түгел икән, кунаклар хужабикәнең өстәлгә чакыруын көтә. Йорт хужасы белән хужабикәдән алда өстәлгә утырырга ярамый. Тагын шунысын да онытып жибәрмәгез: яше, социаль хәле нинди булуга карамастан, хатын-кыз өстәл артына беренче булып утыра башлый. Хатын-кызга утырырга булышу – ир-атның тәрбияле булуының бер күрсәткече.

?

Бәйрәмгә соңга калсаң нишләргә?

Әлбәттә, соңга калмасаң инде! Әмма этикет 15 минут соңаруны кичерә эле. Аннан соң – чакыруда фуршет дип язылса, анда килү-китү вакыты иркенрәк. Чакырылган вакыттан соңга калган очракта хужаларга хәбәр итеп, гафу үтенегез. Әгәр дә бик нык соңарсагыз, бу хакта хәбәр дә итмәгән булсагыз, мәңгескә барып тормавыгыз хәерлерәк.

?

Салфеткаларны ничек кулланырга?

Ашаган вакытта кәгазь салфеткалар белән иреннәрегезне сөртеп алыгыз. Талинкә тирәсенә салфеткалар өю эстетик яктан матур түгел. Бер-ике кәгазь салфетка белән генә чикләнергә тырышыгыз. Тукумадан ясалган салфеткалар тез өстенә куела. Ул авыз сөртү өчен кулланылмый. Ашап туйганнан соң гына иреннәрегезгә тидереп алыгыз. Шуңа рәвешле ашап бетергәннең турында хәбәр итәсез. Аннан соң салфетканы талинкә янында калдырыгыз.

?

Өстәл артында төп кагыйдәләр

Күп очракта кунакка бару, төрле мәңгеләр ашау өчен түгел, ә аралашу, танышу өчен сәбәп. Шуңа күрә, ризык күрмәгәндәй, өстәлгә капланмагыз. Кайдадыр өйдән читтә ашаганда да менә шуңа хакта онытмагыз. Тәмле ризык әзерләгән өчен хужабикәне мактап алыгыз, янәшәдәгә күршеләргә ачык йөз күрсәтегез. Алдыгызга бирелгән ризыкны ничек ашарга белмәсәгез, әкрән генә сорагыз йә күршеләрегезне күзәтегез.

?

Ашау-эчүне кайчан башларга?

Гадәттә кунакларны өстәл артына чакырып, трапезаны хужабикә башлый. Ул утырып ашый башлагач, башкаларга да керешергә мөмкин.

?

Еракта торган ризыкны үрелеп алу дәрәсме?

Этикет буенча кул сузымыннан ерак булмаган бар нәрсәне алырга мөмкин. Ә өстәл аркылы сузылу – тәрбиясезлек. Ашыйсы килгән ризыгыгызны алып бирүне күршегездән сорый аласыз. Ризыкны үз кашыгың яки чәнечкең белән алырга ярамый. Махсус куелган приборларны кулланыгыз.

?

Кечкенә сумканы өстәлгә куярга ярыймы?

Сумка, гадәттә, арка артына куела яки урындык аркасына эленә. Аны өстәлгә куя мөветон булып санала.

?

Прибор идәнгә төшеп китсә нишләргә?

Бернәрсә дә булмаган кыяфәт чыгарып, яңа приборлар сорагыз.

?

Өстәл артында телефоннан кулланырга буламы?

Эшлекле очрашу вакытында бу эле килешә. Барыбер дә, гафу үтенеп, өстәл яныннан торып читкә китеп сөйләшергә кирәк. Этикет буенча башка мәңгеләрдә телефон куллану кабул ителмәгән, әмма, кызганыч, бу кагыйдәне беркем дә үтәми.

?

Мәңгеләстән иртә китергә ярыймы?

Ярый, әмма бу хакта хужаларга алдан әйтеп куегыз. Өстәл артында утырган күршеләрегез белән сабуллашырга да онытмагыз. Матур үткән кич өчен рәхмәт әйтегез. Барлык кунаклар белән дә кычкырып сабуллашу кирәкми.

МАССАЖ ЯСАП... ЯЛ ИТӘБЕЗ

Аякларга массаж – стресска каршы иң яхшы процедура-ларның берсе. Шунысы мөһим: белгеч кабинетында гына түгел, аны өй шартларында да ясарга мөмкин. Үкчәгә, балтырга дөрес итеп ясалган массаж бөтен аруны бетерер, көне буга йөреп арыган аяклар җиңеләеп китеп, шешләре кайтыр. Аны көн саен ясап, соңрак аякларыгызны берәз булса да күтәреп ятарга гадәтләнегез. Массажны тәмле ислә крем йә май белән ясасагыз, ләззәт икеләтә артыр. Шунысы да бар: аяк табанында 70 меңнән артык нерв очлары һәм органнар белән бәйләнеше булган нокталар бар. Димәк, ул яктан да файдалы булачак. Массаж техникасын даими экспертибыз Ләйсән САБИТОВА өйрәтә.

■ Аяк табаны астыннан бот төбенә кадәр баскалап чыгабыз. Бу күнегүне өч тапкыр ясыйбыз.

■ Балтырны ике куллап ышкыйбыз да «кычыткан» күнегүне ясыйбыз.

■ Тубык сөягенә аерым игътибар бирергә кирәк. Аның тирәсен яхшылап массажлы-быз, ике кул белән тотабыз да кулларны капма-каршы якка әкрән генә тартабыз.

■ Тубык сөягә сеңерен бер кул белән нык-лап тартып тотып, аяк очын әле үзеңә таба, әле читкә хәрәкәт иттерәбез. Бу күнегүне биш-алты тапкыр ясыйбыз.

■ Аяк бармакларының һәрберсен буын тирәсендә әле бер якка, әле икенче якка боргалыйбыз.

■ Аяк бармаклары арасына кул бармак-ларын тыгып, җайлап кына өскә таба тартабыз.

■ Үкчәдән башлап бармак очларына кадәр бармак буыннары белән берничә кат ышкып чыгабыз.

■ Аннан соң шуны ук бары баш бармаклар ярдәмендә генә эшлибез.

■ Аяк бармаклары арасыннан өскә таба кул бармаклары белән йөртеп чыгабыз да, аяк йөзен ике якка таба ышкыйбыз.

■ Ике кул белән аяк очыннан тотып, бар-макларны бер-берсеннән аергалап алабыз.

QR-код аша кереп, күнегүләрне видеодан да карап ясый аласыз. >>

Фото һәм видео: Анна Арахамия.

Лилиана МИҢНЕГАЛИЕВА – Мөслим гимназиясендә англиз телен укыта. Тажикстанның Куляб шәһәрәндә туган кыз ул. Әтисе Расих Мөслим районының Мәллә Тамак авылыннан. Әнисе Мәмдүдә – Арча районы Кенәр авылы кызы. Ике укытучы Тажикстанда танышып гаилә корашулай.

«Каникулларны Мирзасалих бабай белән Зәйнәп әби янында, Мәллә Тамакта уздыра идек, – дип искә ала Лилиана ханым. – Әбиебез чын татар хатыны: уңган, чиста, сабыр. Үрнәк гаилә нинди булырга тиеш, дисәләр, «Әбием белән бабам кебек», – дим. Мирзасалих бабам әллә ничә сугышта катнашкан. Зур гәүдәле, гайрәтле кеше. Әбием исә, күгәрчен кебек, бәләкәй генә. Безне бар эшкә дә өйрәтте алар. Печән дә чаба, утын да яра, сыерын да сава алабыз. Без дигәнәм – балаларының балалары. Бер йодрык кебек бердәм булып үсәбез дә – әбием белән бабам тәрбиясе».

Чит кавем арасында туып-үссә дә, үзенең татар кызы икәннән бәләкәйдән белә Лилиана. «Әниемнең әнисе Рабига әбием дә безнең белән яшәде. Күп эшләргә аннан оттым. Өбездә Юныс Әхмәтжановның «Татар халык ашлары» китабы бар. Шуннан карап, 13 яшемдә үзем беренче тапкыр бланманже пешергәнәм хәтердә. Андагы ризыкларның күбесен әзерләп карадым», – ди Лилиана ханым. Бүген безгә тәкъдим итә торган чәлпәкне көтелмәгән кунакларга ярты сәгать дигәндә әзерләп булганы өчен үз итә ул. Кунаклар беребезгә дә килми тормый, бергәләп өйрәник әле!

Чәлпәк

Кирәк

5 йомырка / 50 г сәт яки сәт өсте / 30 г шикәр комы / бер чөметем генә тоз һәм аш содасы / 500 г бодай оны / кыздырыр өчен сары май / 50 г шикәр оны (пудра).

«Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз.
Фото һәм видео: Анна Арахамия

Эш барышы

■ Йомырканы тирән эчле савытка сытып, шикәр комы салабыз һәм яхшылап туглыйбыз. Шикәр комы эреп бетәргә тиеш. Соңыннан сөт кушабыз, тоз өстибез.

■ Аш содасын он белән катнаштырып бутыйбыз. Онны аз-азлап кына куша барып, камыр басабыз. Камыр катырак булырга тиеш.

■ Өзер камырны 80–100 г кисәкләргә бүлөбез. Һәр кисәккә шарсыман әвәлибез.

■ Камырны диаметры 20–30 см жәем итеп жәябез. Калыңлыгы 2 мм тирәсе булсын.

■ Жәем зуррак булса, тәлинкә куеп, кырыйдан чыгып калганын кисәбез.

■ Кайнап торган сары майда чәлпәкләрне берәм-берәм кыздырабыз. Артык күпереп китмәсен өчен, чит-читләренә агач таякчыklar белән баскалап торабыз.

■ Өзер чәлпәкләрнең суынганын көтәбез. Суынгач, һәрберсенә шикәр оны бөркеп, берсе өстенә икенчесен өеп, чәй табынына чыгарабыз. Чәйләрегез тәмле булсын!

Яшел үләннәрдән соус

Көтеп алган жәй – яшелчә, жиләк-жимеш, яшел үләннәр чоры житте! Тәмле дә, файдалы да берәр ризык эзерләп, организмны микроэлементлар белән баетыр өчен нәкъ вақыты. Яшел үләннәрне күп ашап булмый, шулай да аларның организмыбызны сихәтләндерә алуын искә алып, рационга мөмкин кадәр күбрәк кертергә кирәк. Көндәлек табыныбызда яшел үләннәрне күбрәк күләмдә куллану өчен, берничә киңәшебез бар. Бүген үләннәрдән яшел соус – а-ля песто эзерләребез. Аны берьюлы мулрак та ясап куя аласыз, суыткычта бик яхшы саклана. Рецептты да гади генә.

Камилә
ДИМӨХӘММӨТОВА

Фото: ru.freepik.com

1 кг үзегез яраткан яшел үлән / 1 литр зәйтүн мае (куерак яки сыеграк итәргә теләсәгез, майның күләмен үзгәртә аласыз) / 100 г кедр чикләвеге (кешью, әстерхан чикләвеге яки кабак төше дә кулланырга була) / тоз / 100 г каты сыр (мәсәлән, пармезан) / сарымсак (күләмен үзегезгә карап билгеләгез) кирәк.

Боларның барысын да блендер белән издереп, тозы һәм сарымсагы житәрлекме дип тәмләп карыйбыз. Куелыгы да, тәме дә ошаса, кайнар су белән пешекләгән пыяла банкаларга тутырып, суыткычка куябыз.

Соусны ашарга яраклы барлык үләннән дә эзерләп була – шпинат, петрушка, укроп... Үләннәрнең барысы да файдалы.

Шпинат. Шпинатта аксым күп. Әлеге үлән матдәләр алмашын яхшырта, иммунитетны күтәрә. Калий, тимер, марганец буенча да рекордсмен ул. Кандагы холестеринны төшерә, сөякләрне ныгыта, инсульт һәм инфаркт куркынычын киметә.

Петрушка. Бу үлән – витаминнар һәм файдалы матдәләрнең универсаль чыганагы.

Иммунитетны ныгыта, бөөр, йөрәк, баш мие эшчәнлеген яхшырта. Антиоксидантларга бай, ә алар, үз чиратында, хәтерне яхшырта, организмның диабетка, яман шешләргә каршы торучы функцияләрен көчәйтә.

Укроп. Укроп организмдагы витаминнар һәм файдалы матдәләр кытлыгын гына бетереп калмый, тамырларны киңәйтү үзлеге белән йөрәк-кан тамырлары системасына уңай йогынты ясый, кан тамырларын ныгыта, үт бүленеп чыгуын арттыра, эчәклекне йомшарта.

Рукола. Аның файдасы иммунитетны арттыруда, нерв системасын тынычландыруда, гемоглобинны күтәрүдә. Рукола капиллярларны ныгыта, кандагы холестеринны киметә.

Кейл. Кейл ул – кәбестәнең бер төре. Ялкынсынуны басу үзлеге белән кыйммәтле. Остеопороз, ашказаны, уникал эчәк жәрәхәте, эч кибү һәм анемиядән шифасы бар. Организмны чистарта, күзәнәк структурасын торгыза, холестеринны төшерә. Соус эзерләп өчен лаеклы кандидат.

Кишер яфрагы. Әйе-әйе! Кишер яфрагы да бик файдалы үлән. Анда хлорофилл, калий, С витаминны күп. С витаминны кишернең үзенә караганда яфрагында күбрәк тә. Ул канны чистартырга булыша, шешенкелекне киметә, токсиннарны нейтральләштерә, лимфа төеннәренең эшчәнлеген яхшырта. Тән тиресе һәм мускуллар тонусын арттыра, бөөр өсте бизләренең эшчәнлеген көйли. Иммунитетны көчәйтә.

Базилик. Кан әйләнешен яхшырта, кандагы шикәр күләмен тотрыкландыра, сулыш системасына уңай тәэсир итә, организмны яман шеш китереп чыгаручы ирекле радикаллардан саклый. Базиликның тынычландыру һәм антибактериаль үзлеге дә билгеле.

Кайбер кешеләр җырларга ярата, кемдер көннәр буена музыка тыңлап йөри ала. Мондый кешеләр әйләнә-тирәлеккә бик сизгер, алар матурлыкны күрә белә. Алар өчен сәнгать – тормышта иң мөһиме. Кемдер исә сәнгатьне бөтенләй дә кирәксенми. Ә сез кайсы төркемгә керәсез?

1. Тон һәм нюанс сүзләре арасындагы аерманы тоясызмы?
2. Шыксыз, җайсыз, күңелсез фатирда яшәп тә, шуны күрми гомер итә аласызмы?
3. Сез риск яратасызмы?
4. Мода белән киенәсезме, үз зәвыгыгызга таянасызмы?
5. Эдуард Мане, Ван Дейк, Хосе де Рибера, Этьен Морис Фальконе исемнәре сезгә ни дә булса сөйлиме?
6. Сезнең язуыгыз бик ямьсезме?
7. Киемдә бер үк төсләр гаммасын сайларга тырышасызмы?
8. Музейларда йөрү ошыймы?
9. Кояш баешына карап хозурланырга дип, барган юлыгызда тукталыр идегезме?
10. Геометрик фигуралар сызарга яратасызмы?
11. Сәнгать салоннарында еш була-сызмы?
12. Озаклап урамнарда йөрү ошыймы сезгә?
13. Ялгыз калырга яратасызмы?
14. Кемнәңдер үз шигырьләрен сөйли башлавын абсурд дип бәялисезме?
15. Музыканы күңел ачар өчен генә тыңлыйсызмы?
16. Матур табигать күренешләре хәтерегездә озак яшиме?
17. Диңгез ташлары сезгә матур булып күренәме?
18. Яңа кешеләр белән танышу-очрашулар ошыймы сезгә?
19. Кычкырып шигырь укырга яратасызмы?
20. Бүлмәгез стенасына рәсем ясайсы килү теләге тумыймы?
21. Прическагызны еш үзгәртәсезме?
22. Өйдәге җиһазларны еш күчәрәсезме?
23. Кайчан да булса җыр чыгарып караганыгыз юкмы?
24. Шигырьләр язганыгыз бар идеме?

Балларны саныбыз.

1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24 сорауларына «әйе» дип җавап бирсәгез, 1 балл куегыз.

2, 6, 10, 14, 15, 18 сорауларына «юк» дип җавап биргән булсагыз, шулай ук 1 балл куеп барыгыз.

16 баллдан күбрәк. Сез матурлыкка бик сизгер. Аны теләсә кайда күрә беләсез. Табигатегезгә артистлык хас.

8–16 балл. Кайчагында болытларда йөзсәгез һәм матурлыкка бита-раф булмасагыз да, сез – рационалист. Кыскасы, файдалыны һәм күңелгә рәхәтлек бирә торганны бергә яраштыра беләсез.

4 баллдан кимрәк. Кояш баешын карар өчен генә машинасын туктаткан кеше түгел инде сез. Шулай да табигатьтә, театрларда, күргәзмәләрдә ешрак булыгыз әле. Матурлыкны тоя белү хисен тәрбияләргә беркайчан да соң түгел.

Кучкар. Активлык та, көчегез дә берәз кимегән чор. Шулай да тәҗрибәгезне кулланып, яхшы гына уңышларга ирешә алырсыз. Артык җаваплылык соралган яңа эшләргә алынмый торыгыз хәерлерәк, хәзер башлаган эшнә тәмамлавы авыр булачак.

Үзгәбозау. Энергиягез ташып тора. Катлаулы тоелган эшләргә дә тиз һәм уңышлы итеп башкарып чыгарсыз. Читтән дә ярдәм булып. Күптән тотынган проектларны төгәлләр, авыр мәсьәләләргә хәл итәр өчен яхшы вакыт.

Игезәкләр. Партнерлар, хезмәттәшләр яки гаиләдәгеләр белән аңлашылмаучылык килеп чыгуы бар. Түземлек һәм сабырлык сорала торган чор. Өстәмә керем чыганагы барлыкка килер. Уңышка ирешү өчен, планнарыгызны беркемгә дә белдерми торыгыз.

Кысла. Зирәклек һәм сабырлык соралган ситуацияләр шактый булып. Финанс өлкәсендә дә четерекле хәлләр сагалый. Гомумән, бу ай уңышлы һәм нәтиҗәле узар. Мөһим мәгълүмат ишетерсез, яңа идеяләр туар.

Арыслан. Яңа эшләргә, катлаулы проектларга алынмый торыгыз. Күптән башлаган эшләргә төгәлләү күпкә отышлырак булачак. Айның энергиясе тотрыксыз, ыгы-зыгылы, ул сездән аеруча игътибарлылык сорый.

Сөмбелә. Гажәеп тырышлык күрсәтү, яңа белемнәргә һәм яңа эшләргә омтылу белән үзгәрчәк чор. Сез актив, инициативалы, яңа мөмкинлекләргә күрәсез. Тик эчкә ресурсларыгызны сарыф итеп бетермәгез. Хаталану ихтималы да зур, шуңа күрә игътибарлы булыгыз.

Бизмән. Вакыйгалар зебраны хәтерләтер: уңыш белән кыенлыктар чиратлашып торыр. Шулай ук вакытта файданы килешүләргә нәкъ менә ай башында төзәргә киңәш ителә. Элеккеге партнерларыгыз белән яңа проектка алыну форсаты чыгар.

Чаян. Уңай, мөһим үзгәрешләр көтелә. Бу шәхси өлкәдә, һөнәри өлкәдә дә булырга мөмкин. Гомумән, тормышка, кешеләргә, үз-үзегезгә булган карашыгыз үзгәрер. Үз өстәмә җаваплылык алырга туры килер.

Укчы. Биологик кырыгыз зәгыйфь, тәвәккәллек, үз-үзегезгә ышаныч шактый ким. Бу чорны яңа эшләргә алынмыйча, низагларга кермичә уздырырга тырышыгыз. Четерекле мәсьәләләргә хәл итүне башка вакытка калдырыгыз.

Кәңсәмөгез. Компромисслар эзләргә туры килчәк. Элеккеге уңышларыгызның кайтавазын тоярысыз. Зур аңчалар белән эш итүдән тыелып торыгыз, финансыгыннан берәз кыенлыктар килеп чыгуы бар. Иҗади эш белән шөгыльләнәр өчен яхшы вакыт.

Сукояр. Низаглардан һәм бәхәсләрдән ераграк булыгыз – бу айның энергиясе үзара аңлашылмаучылыкка этәрер. Катлаулы эшләргә алынмый торыгыз, хәзер башлаган эшнәгә озакка сузылу ихтималы зур.

Балыклар. Сез актив, максатчан һәм тәвәккәл. Һөнәр өлкәсендә яңа үрләр яулар, яңа белем алыр өчен кулай чор. Бизнес белән шөгыльләнүче Балыклар аеруча зур уңышка ирешчәк. Кешеләргә ышанмавыгыз эшегезгә аяк чалырга мөмкин.

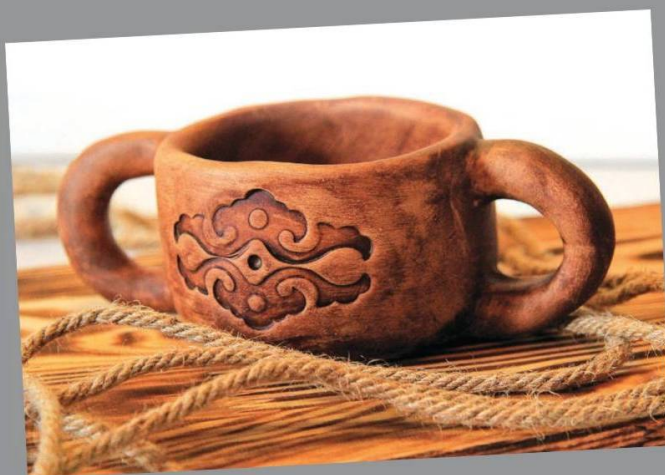
БИЗӘКЛЕ ТАТАР ТӘЛИНКӘЛӘРЕ

Кукмараның гамәли сәнгать осталары Диләрә һәм Артур Шакировлар үзле балчыктан милли орнаментлы, гаять дәрәжәдә сыйфатлы савыт-сабалар ясыйлар. Керамика сәнгатенә алар 2017 елда алынган. Артур – Казан дәүләт (Идел буе) федераль университетының интерьер дизайны факультетын, аннары «Педагогика белеме» магистратурасын уңышлы тәмамлаган. Диләрә дә шушы югары уку йортының филология факультетында укыган. Гаилә корып туган якта төплөнүгә үк, Артур «Галактика» балалар ижаты үзәгенә йөрүче укучыларны рәсем ясауга, компьютер графикасы белеменә төшендерә башлаган. Аннары шушы үзәк директоры тәкъдимен кабул итеп, Казанда керамика сәнгате буенча курслар да үткәннәр. Бу өлкәдә мөһим башка гыйлемгә бөртекләп жыйган мәгълүматларны анализлап, тәҗрибәләр ясап өйрәнгәннәр. Бүген Шакировлар үз белемнәрен балаларга тапшыра, һәм үзләренең «Ra ceramics – Рассвет кеРАмики» керамика остаханәсе дә оештырылган. Шунысы да мактауга лаек: керамика остаханәсендә Шакировлар эшләнмәләр бизәлешендә бары тик милли орнаментларыбызга гына таяна. Диләрә ханым үзләренең милли темага алынуларын болай дип тә аңлатты: «Дәрәжәле кунаклар өчен порцияле ризыклар салынган савыт-сабалары, махсус тәлинкәләре булган аш-су йортында студент чакта официант булып эшләп алган идем. Андагы

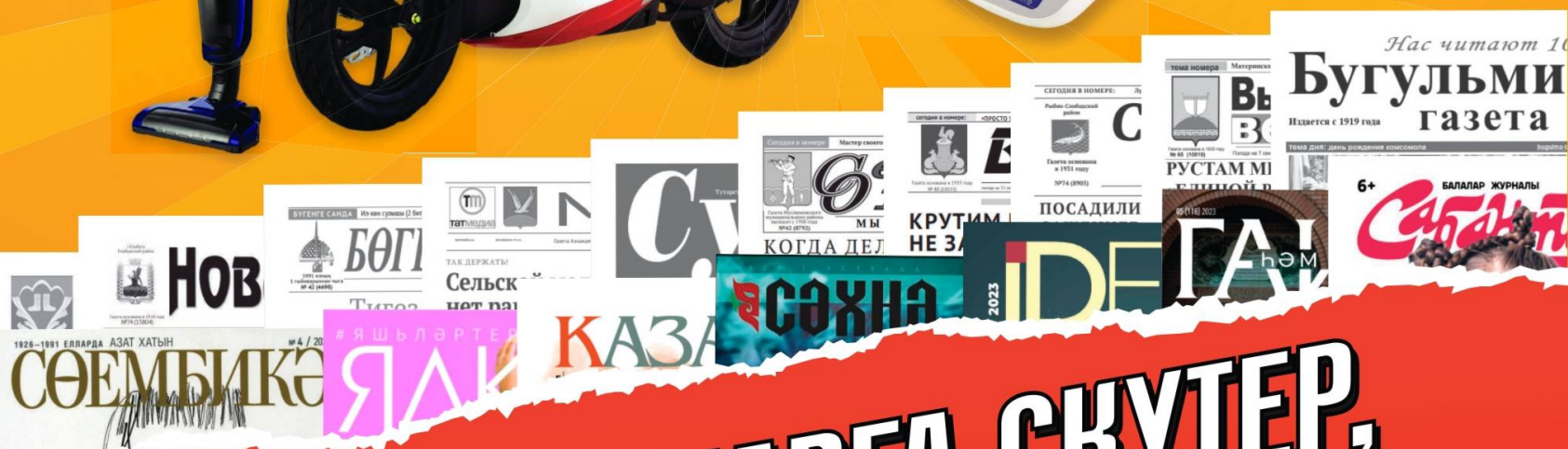
савытларга милли ризыклар, әйтик, өчпочмаклар салына һәм моның өчен бары бик тә гади савытлар гына кулланыла иде... Шул искә төште дә, иң әүвәл өчпочмак формасындагы бизәкле тәлинкәләр комплектын ясап карарга булдык. Алар шулкадәр матур килеп чыкты! Мондый тәлинкәләребезне бүген дә бик ошатып сатып алалар! Берәздән бәләш өчен уңай савыт, җиләк-җимешләр өчен махсус тәлинкәләр ясадык. Эшләнмәләребез гел төрләнә генә барды. Кайберсенә башкорт һәм удмурт милли бизәкләрен дә өстәдек. Киләчәктә исә ризык тәлинкәләребездә Идел буенда яшәүче барлык милләт орнаментларын да файдаланырга уйлыйбыз. Табын артына җыелган гаиләне өстәлдә милли бизәмле савыт-саба көтсә, күпкә күңеллерәк бит».

Диләрә һәм Артур Шакировларның иҗат әсәрләрендәге милли бизәк ясау технологиясе шактый үзгә. Зур төгәллек соралган татар орнаментларын алар баштарак бары тик кулдан ясаган. Моның өчен күп вакыт сарыф иткәннәр, соңрак Артур иҗатның бу өлешен шактый камилләштергән. Әлбәттә, яңа бизәкне иҗат итү бик тиз башкарылмый, иҗат процессы ике атналап дәвам итәргә дә мөмкин. «Милли керамика осталары булып китәргә дип күзәлдегән да идея, әмма шушы шөгыйльгә алынуыбызга хәзер үзәбез дә бик шат!» – диде талантлы осталар.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

ДИЛЭРЭ ҺӘМ АРТУР ШАКИРОВЛАР

ЯЗЫЛУЧЫЛАРГА СКУТЕР, ТЕЛЕВИЗОР ҺӘМ БАШКА БҮЛӘКЛӘР

БҮЛӘКЛӘРНЕ УЙНАТУ: 17 АВГУСТ, 2023 ЕЛ

1

ЯЗЫЛ

«ТАТМЕДИА» АҖнең бер газетасына
һәм бер журналына языл
(акциядә катнашучы басмалар белән
tatmedia.ru сайтында танышып була)

2

ЖИБӘР

«Акция» билгесен куеп, язылу
квитанцияләренәң копиясен безгә
2023 елның 11 августына кадәр жибәр
(телефон номерыгызны язарга
онытмагыз!). Адрес: 420066, Казан
шәһәре, Декабристлар урамы, 2
яки podpiska@tatmedia.ru

3

ОТ

Телевизор, газончыкыч, вертикаль ту-
зан суырткыч һәм башка бүләкләр от.
Иң зур бүләк – скутер!
Бүләкләрне уйнату 2023 елның
17 августында узачак

Әлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълуматны tatmedia.ru сайтында белә аласыз.
Акция 2023 елның 16 маеннан 20 сентябренә кадәр уздырыла. Гаризалар 2023 елның 11 августына кадәр кабул ителә.
Реклама. Яшь чикләве 16+. Бүләкләр рәсәмдәгәдән аерылырга мөмкин.